

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
PRÁVNICKÁ FAKULTA

POLITICKO-PRÁVNE DÔSLEDKY MNÍCHOVSKEJ
DOHODY A VIEDENSKEJ ARBITRÁŽE
RIGORÓZNA PRÁCA

2caff006-7cc5-405a-848f-7b3a211b20bb

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
PRÁVNICKÁ FAKULTA

POLITICKO-PRÁVNE DÔSLEDKY MNÍCHOVSKEJ DOHODY A
VIEDENSKEJ ARBITRÁŽE

Rigorózna práca

2caff006-7cc5-405a-848f-7b3a211b20bb

Študijný odbor : 6835 Právo

Pracovisko : Katedra dejín štátu a práva

Banská Bystrica 2014

Mgr. Juraj Oslanec

Čestné prehlásenie

Čestne vyhlasujem, že som diplomovú prácu vypracoval samostatne, a že som uviedol všetku použitú literatúru súvisiacu so zameraním práce.

V Banskej Bystrici, 10. 11. 2014

.....

Mgr. Juraj Oslanec

Abstrakt

OSLANEC Juraj: *Politicko-právne dôsledky mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže*. [Rigorózna práca]. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Právnická fakulta. Katedra právnych dejín. Stupeň odbornej kvalifikácie: doktor práv (v skratke „JUDr.“). Banská Bystrica: Právnická fakulta, 2014. 73 s.

Témou rigorózneho práce je problematika demontáže prvej Československej republiky po zrade veľmocí na Mníchovskej konferencii a nasledujúcej viedenskej arbitráži v roku 1938. Cieľom práce je skúmanie príčin a politicko-právnych dôsledkov Mníchovskej dohody a prvej viedenskej arbitráže v historickom kontexte udalostí, ktoré rozhodli o osude Československej republiky. Práca je rozdelená do šiestich kapitol, východiskom je historická analýza vnútropolitických a medzinárodných podmienok, ktoré smerovali k rozbitiu československého štátu v čase, ktorý bezprostredne predchádzal rozpútaniu druhej svetovej vojny. Úvodná kapitola vymedzuje systém medzinárodného práva, normy, pramene a subjekty medzinárodného práva. Druhá kapitola sprostredkúva pohľad na zmenu politickej mapy Európy po prvej svetovej vojne. Podčiarkuje úsilie o vybudovanie Versailleského mierového systému a Spoločnosti národov ako medzinárodného garanta mieru. Osobitne sa venuje vzniku Československej republiky, konfrontačnej politike nemeckej a maďarskej menšiny ako i susedných štátov Nemecka a Maďarska. Tretia kapitola je zameraná na nástup fašizmu a nemeckého nacizmu, ktorý bol spojený so systematickým porušovaním Versailleskej mierovej zmluvy, obsadenie demilitarizovaného pásma v Porýnsku, anšlus Rakúska. V štvrtej kapitole je opísaný sudetonemecký problém, príčiny a politicko-právne dôsledky Mníchovskej dohody, rozpad demokratického politického systému Československej republiky. Udalosti spojené s nasledujúcou prvou viedenskou arbitrážou sú obsiahnuté v piatej kapitole, dokumentuje stratu územia južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi v prospech Maďarska. Záverečná šiesta kapitola práce obsahuje vlastné hodnotenie, analýzu a právne zdôvodnenie neplatnosti Mníchovskej dohody a rozhodnutia viedenskej arbitráže.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: Mníchovská dohoda, Viedenská arbitráž, sudetonemecký problém, fašizmus, versailleský mierový systém, politicko-právne dôsledky, Československá republika,

Abstract

OSLANEC Juraj: *Political and legal implications of the Munich Agreement and the Vienna Arbitration*. [Rigorous thesis]. Matej Bel University. Faculty of Law. Department of History. Professional degree: Doctor of Laws (abbreviated as "JUDr."). Banská Bystrica: Faculty of law, 2014. 73 s.

The topic of the rigorous thesis is the issue of dismantling the first Czechoslovak Republic after the betrayal of the great powers at the Munich conference and the subsequent Vienna Arbitration in 1938. The aim of this work is to study the causes and politico-legal implications of the Munich Agreement and the first Vienna Arbitration in the historical context of the events that decided the fate of the Czechoslovak Republic. The work is divided into six chapters. The starting point is a historical analysis of the internal and international conditions which sought to shatter the Czechoslovak state at the time immediately preceding the unleashing of the Second World War. The first chapter defines the system of international law, norms, sources and subjects of the international law. The second chapter mediates view of the change in the political map of Europe after the First World War. Underlines the efforts to build the Treaty of Versailles and the League of Nations as a guarantor of the international peace. Specifically devoted to the establishment of the Czechoslovak Republic, the confrontational politics of the German and Hungarian minorities in neighboring countries such as Germany and Hungary. The third chapter focuses on the rise of fascism and German Nazism, which was associated with the systematic violation of the Treaty of Versailles, occupation of the demilitarized zone in the Rhineland, the Anschluss of Austria. The fourth chapter describes the Sudeten German problem, the causes and political-legal implications of the Munich Agreement, the disintegration of the democratic political system of the Czechoslovak Republic. Events associated with the following first Vienna Arbitration are described in the fifth chapter. It documents the loss of territory in southern Slovakia and Ruthenia in favour of Hungary. The final sixth chapter of the work contains the own assessment, analysis and legal justification for invalidity of the Munich Agreement and the Vienna Arbitration decisions.

KEYWORDS: The Munich Agreement, Vienna Arbitration, the Sudeten German problem, Fascism, The Treaty of Versailles, political-legal implications, Czechoslovak Republic,

PREDHOVOR

Udalosti, ktoré sprevádzali podpísanie a uplatňovanie mníchovskej dohody a následnej viedenskej arbitráže zanechali v českom a slovenskom národe obrovský pocit krivdy, nespravodlivosti a zrady zo strany spojeneckých západných mocností Veľkej Británie a Francúzska. Autor sa stretol pri štúdiu odbornej literatúry počas tvorby predkladanej práce s rozpornými právnymi názormi na platnosť uvedených medzinárodných zmlúv, preto bolo pre neho výzvou konfrontovať tieto jednotlivé právne názory a hľadať argumenty, právne riešenie pre potvrdenie neplatnosti, resp. nulity mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže. Cieľom rigorózneho práce je skúmanie príčin a politicko-právnych dôsledkov mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže, ktoré znamenali postupnú demontáž a rozbitie vyspelého demokratického československého štátu. V práci sa vychádza zo širších historicko-politických súvislostí ako bolo úsilie o vybudovanie Versailleského mierového systému na zabezpečenie ochrany mieru v Európe po skončení prvej svetovej vojny, jeho fungovanie a zlyhanie. Poukazuje sa na historickú skúsenosť s uplatňovaním politiky appeasementu voči Nemecku, ktorá viedla nakoniec k rozpútaniu druhej svetovej vojny. V práci sa popisujú medzinárodné a vnútroštátne udalosti spojené s podpísaním mníchovskej dohody a prijatím rozhodnutia viedenskej arbitráže, pretože sú kľúčové pre pochopenie a hodnotenie ich dôsledkov.

Pri právnej analýze sa autor musel vyrovnávať s množstvom špecifických problémov spojených s kodifikáciou podmienok platnosti medzinárodných zmlúv. Odborná literatúra k problematike platnosti mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže je bohatá. Na základe porovnania viacerých odlišných právnych názorov autor v závere práce konštatuje, že mníchovská dohoda a viedenská arbitráž boli neplatné, nulité, lebo boli prijaté Československou republikou pod hrozbou sily, vojenského napadnutia. Tento argument si osvojili aj víťazné mocnosti po skončení druhej svetovej vojny. Aj na základe mníchovských udalostí boli prijaté OSN nové zásady medzinárodného práva vo Viedenskom dohovore o zmluvnom práve z roku 1969.

Vďaka tejto práci autor získal množstvo veľmi cenných poznatkov z oblasti vývoja a uplatňovania medzinárodného zmluvného práva, ktoré môže využiť v budúcnosti v právnej praxi.

Obsah

ÚVOD.....	8
1 Systém medzinárodného práva a jeho význam pre úpravu vzťahov medzi štátmi	11
2 Zmena politickej mapy Európy v kontexte skončenia prvej svetovej vojny.....	13
2.1 Porážka ústredných mocností a ich spojencov	13
2.2 Versailleský mierový systém a povojnové usporiadanie medzinárodných vzťahov v Európe, postavenie Nemecka a rozpad Rakúsko-Uhorskej monarchie	14
2.2.1 Versailleská mierová zmluva.....	15
2.2.2 Saintgermainská zmluva	16
2.2.3 Trianonská zmluva.....	17
2.2.4 Neuillská zmluva	17
2.2.5 Sèvreská zmluva	17
2.4 Vznik prvého samostatného štátu Čechov a Slovákov - Československej republiky	18
2.5 Ohrozovanie ČSR zo zahraničia, hľadanie spojencov proti nemeckej a maďarskej hrozbe.....	21
3. Nacistické Nemecko a likvidácia Versailleského mierového systému.....	23
3.1. Zlyhanie systému kolektívnej bezpečnosti v tridsiatych rokoch	24
3.2. Vypovedanie Versailleskej mierovej zmluvy	27
3.2.2 Anšlus Rakúska.....	29
4. Mníchovská konferencia veľmocí a dôsledky mníchovskej dohody	31
4.1 Sudetský problém a udalosti predchádzajúce mníchovskej konferencii	31
4.2 Priebeh mníchovskej konferencie veľmocí	42
4.3 Mníchovská dohoda, obsah a politicko-právne dôsledky pre ČSR	44
4.3.1 Obsah mníchovskej dohody.....	45
4.3.2 Politické dôsledky podpísania mníchovskej dohody	47
5. Viedenské arbitráže ako dôsledok mníchovskej zrady veľmocí.....	49
5.1 Pomníchovské udalosti, rokovanie vlády ČSR s Maďarskom v Komárne.....	50
5.2 Prvá viedenská arbitráž, odstúpenie oblastí južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi Maďarsku.....	54
5.2.1 Protokol a rozsudok arbitrážneho rozhodnutia	56
5.2.2 Politické dôsledky prvej viedenskej arbitráže	58
5.2.3 Obsadenie Podkarpatskej Rusi a časti územia východného Slovenska maďarskými vojskami	59

5.3 Druhá viedenská arbitráž, odstúpenie rumunských oblastí Maďarsku, Bulharsku a Sovietskemu zväzu.....	60
6. Právne aspekty a analýza neplatnosti mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže	61
ZÁVER	72
Zoznam použitej literatúry	74

„Je po všetkom. Mlčky, smutne, opustené a zlomené, zapadá Československo do temnôt. Muselo každopádne pykať za svoje spojenectvo s Francúzskom, jeho vedením a jeho politikou bolo dlho ovplyvnené ... Britský ľud by mal vedieť, (...) že bola porušená rovnováha a že teraz padol neblahý tieň na západnú demokraciu. Je to ešte len prvý dúšok z kalichu, ktorý nám bude podávaný rok čo rok.“¹

Prehlásenie Winstona Churchilla, budúceho britského premiéra, zo dňa 5. októbra 1938 k výsledkom Mníchovskej konferencie

ÚVOD

Mníchovské udalosti, história mníchovskej zrady mladého československého štátu patria medzi najtragickejšie momenty v dejinách českého a slovenského národa. mníchovská dohoda a nasledujúce viedenské arbitráže symbolizovali koniec mierovej existencie štátov Európy a boli hroživou predzvest'ou neistej budúcnosti.

Cieľom rigorózneho práce je skúmanie príčin a politicko-právnych dôsledkov mníchovskej dohody a Prvej viedenskej arbitráže v historickom kontexte udalostí, ktoré rozhodli o osude Československej republiky. Pri hľadaní odpovedí o právoplatnosti alebo neplatnosti uvedených medzinárodných aktov je nutné si uvedomovať, že právny výklad mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže sa líši nielen podľa toho, či sa jedná o stanovisko československé, nemecké, maďarské či britské a francúzske, ale dôležitá je i doba, kedy sa tieto stanoviská prijímali. Medzinárodné spoločenstvo až takmer do polovice druhej svetovej vojny ich platnosť nespochybňovalo. Až po vojne a na základe nového povojnového usporiadania bolo akceptované nové nazeranie na tieto medzinárodné dohody. V úvodnej prvej kapitole vychádzame zo širších metodologických súvislostí ako je charakteristika systému medzinárodného práva, normy a pramene medzinárodného práva, subjekty medzinárodného práva.

Nasledujúca druhá kapitola rigorózneho práce sprostredkúva pohľad na politickú situáciu po skončení prvej svetovej vojny, kedy vznikajú nové národné štáty v Európe. Naplnila sa túžba i našich národov, Česi a Slováci, ako aj iné národy, sa vyslobodili zo „žalára národov“ Rakúsko-Uhorskej monarchie a vznikla Československá republika. Avšak už od počiatku

¹ ČAPKA, F. – LUNEROVÁ, J. Tragédie mníchovské dohody. Skutečná fakta a odhalené mýty. Brno: Computer Press, a.s., 2011. s. 119

svojho vzniku musela neustále čeliť konfrontácii a útokom jednak zvnútra republiky, ktorú avizovala nemecká a maďarská národnostná menšina, ako aj zvonka od susedných štátov Nemecka a Maďarska, ktoré ako porazené štáty sa nechceli zmieriť s výsledkami prvej svetovej vojny. Po prvej svetovej vojne sa stal zmluvným pilierom upravujúcim medzinárodné vzťahy tzv. Versailleský mierový systém, nové usporiadanie povojnovej Európy, udržiavajúci rovnováhu moci v priebehu dvoch nadchádzajúcich desaťročí.

Svet sa ťažko vyrovnával s hospodárskymi dôsledkami prvej svetovej vojny, rastúca nespokojnosť širokých zbedačených vrstiev ľudu vo všeobecnosti pôsobila ako úrodná pôda pre vznik autoritárskych režimov, k moci sa dostával fašizmus v Taliansku a nacizmus v Nemecku so svojim čierno-bielym videním sveta. V tretej kapitole budeme venovať pozornosť úlohe Nemecka pri likvidácii Versailleského mierového systému. Československo malo niekoľko nevýhod, kvôli ktorým ťahalo v predvojnovom vyjednávaní za kratší koniec. Prvou bola neskúsenosť štátotvorcov tak mladého štátu, druhou bolo vlastníctvo strategických území susediacich s Nemeckou ríšou a Maďarským kráľovstvom, tretia bola všeobecná únava víťazných mocností, spôsobená povojnovými krízami. Práve zaváhania a strach mocností z ďalších vojnových konfliktov primäl štátnikov hľadať riešenie v ústupkoch Hitlerovi. Fašistické Nemecko systematicky pokračovalo v porušovaní Versailleskej mierovej zmluvy tajným zbrojením, obsadením demilitarizovaného pásma v Porýnsku, anšlusom Rakúska. Zdá sa, že Versailleský mierový systém bol pre agresora len akýsi trhací kalendár. Na rade bolo Československo. Západné mocnosti stále viac a viac opúšťali úlohu obrancov mieru a demokracie. Mníchovská konferencia, zrada veľmocí, ktorú popíšeme v ďalšej, v poradí štvrtej kapitole, bola poslednou ranou Versailleskému mierovému systému, ktorý ovplyvňoval dejiny Európy dve desaťročia a znamenal katastrofu pre československý štát. V tejto kapitole popíšeme jednak udalosti predchádzajúce mníchovskej konferencii, tiež jej samotný priebeh. Pozornosť upriamime na obsah mníchovskej dohody a kapitolu zavříme úvahou o politických a právnych dôsledkoch podpísania mníchovskej dohody. Bezprostredným dôsledkom Mníchovského diktátu boli obrovské územné straty a straty obyvateľstva v prospech Nemeckej ríše. Ďalšie straty spôsobila nasledujúca Prvá viedenská arbitráž, ktorá znamenala stratu južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi v prospech Maďarska, ktorými sa zaoberáme v rámci piatej kapitoly. Uvádzame tiež výsledky Druhej viedenskej arbitráže, ktorá znamenala obrovské straty územné, ekonomické i obyvateľstva pre Rumunsko. Rok 1938 zmenil dvadsaťročný status a dezintegroval malé štáty v strednej Európe medzi Nemeckom a Ruskom. Blížila sa druhá svetová vojna so všetkými svojimi hrôzami.

Záverečnú kapitolu venujeme analýze a právnomu zdôvodneniu neplatnosti, resp. nulite mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže. Odstúpenie jednotlivých území Československej republiky, následný rozpad Československa a pokrivený pohľad na medzinárodné právo mal zdrvujúce dôsledky pre ďalší vojnový a politický vývoj.

Cieľom práce je poukázať na problematickosť mníchovskej dohody v systéme medzinárodného práva, ako aj odpovedať na štátoprávne otázky existencie Československa po Mníchovských udalostiach a počas druhej svetovej vojny. Právna kontinuita štátu je základným východiskom pre fungovanie a existenciu Československa po nastolení mieru. Cieľom práce je zároveň právne zdôvodniť neplatnosť mníchovskej dohody a následnej viedenskej arbitráže.

Nejednoznačnosť prameňov a výpovedí štátnikov o priebehu mníchovskej konferencie a uplatňovaní rozhodnutí, bez možnosti odvolania sa, dodnes v nás vzbudzujú pochybnosti, ktoré otvárajú otázky, či sme boli, alebo neboli obeťou okolností, a tak podnecujú neutíchajúcu diskusiu a výskum prameňov v tejto oblasti.

1 Systém medzinárodného práva a jeho význam pre úpravu vzťahov medzi štátmi

Právo je spoločenskou oblasťou, súčasťou nášho života, ktorá sa nás všetkých bezprostredne dotýka. Dnes sa pod pojmom právo chápe súbor právnych noriem, vyjadrených v štátom stanovenej alebo uznanej forme a vynútiteľných štátom.²

Z hľadiska pôsobenia právnych noriem rozoznávame vnútroštátne a medzinárodné právo. Právne normy vnútroštátneho práva sú prejavom suverénnej vôle konkrétneho štátu. Normy medzinárodného práva predstavujú vôľu viacerých suverénnych štátov, upravujú vonkajšie vzťahy – vzťahy medzi štátmi. Európsky portál elektronickej justície Európskej komisie definuje medzinárodné právo ako „súbor pravidiel uznávaných štátmi alebo národmi za záväzné pre ich vzájomné vzťahy vrátane ich vzťahov s medzinárodnými organizáciami. Medzinárodné právo je obvykle zahrnuté v dohodách medzi zvrchovanými štátmi a/alebo vyplýva z týchto dohôd.“³

Systém medzinárodného práva podľa Doc. E. Ottovej predstavujú právne normy, ktorých prameňom sú:

- a) medzinárodné zmluvy, môžu byť bilaterálne (dvojstranné), alebo multilaterálne (viacstranné, mnohostranné)
- b) medzinárodné obyčaje, predstavujú všeobecne uznávané nepísané pravidlá a princípy medzinárodného práva, ktoré sú tvorené na základe praktických potrieb, odovzdávajú sa tradíciou, vyskytujú sa najmä v oblasti diplomatického a konzulárneho práva. Medzinárodné obyčaje vo vzťahu k medzinárodným zmluvám sú rovnocenným a záväzným prameňom medzinárodného práva.

V medzinárodnom práve sa môžu uplatniť rôzne druhy sankcií (napr. prerušenie diplomatických stykov, alebo neuznanie stavu nadobudnutého silou). V najhoršom prípade môžu mať charakter vojenského zásahu.

Subjektmi medzinárodného práva sú suverénne štáty a nimi vytvárané medzinárodné organizácie. Jednotlivci môžu byť subjektmi medzinárodného práva vo vybraných oblastiach, napr. vo veciach ochrany základných práv a slobôd, pri medzinárodnej trestnej zodpovednosti jednotlivcov za trestné činy proti ľudskosti.

² VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. Československé právne dejiny (1918 – 1992). 2. preprac. vyd. Bratislava: EUKÓDEX, s.r.o., 2013. s. 15

³ Európsky portál elektronickej justície Európskej komisie [online]. 2014 [cit. 2014-09-12]. Dostupné na internete: <https://e-justice.europa.eu/content_international_law-10-sk.do>

Úprava vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva je závislá od vnútroštátnej ústavnej regulácie konkrétneho štátu.⁴

Pri uzatváraní medzinárodných zmlúv je nanajvýš dôležité, aby boli vyvážené, spravodlivé, ináč je v nich založená nespokojnosť znevýhodnenej strany a potenciálna hrozba porušenia s tendenciou vynútenia zmeny vojenskou silou.

Vedeckým a teoretickým poslaním dejín práva je poskytovanie poznatkov o vývoji práva, jednotlivých právnych odvetví a právnych inštitútov. *„Právne dejiny môžu rozvíjať právnu morálku, učiť právnický mysliet, upozorniť na vývojové trendy v práve a na faktory, ktoré tento trend ovplyvňujú.“*⁵

Pri skúmaní príčin a dôsledkov medzinárodných aktov mníchovskej dohody a viedenských arbitráží musíme vychádzať zo širších historických súvislostí. Zlomovým obdobím pre zmenu politickej mapy Európy bola porážka cisárskeho Nemecka a jeho spojencov v 1. svetovej vojne. V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať otázke výsledkov mierových rozhovorov a podmienok vzniku nových nástupníckych štátov.

⁴ OTTOVÁ, E. Teória práva. 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 2010. s. 249 – 251

⁵ VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. Československé právne dejiny (1918 – 1992). 2. preprac. vyd. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2013. s. 45

2 Zmena politickej mapy Európy v kontexte skončenia prvej svetovej vojny

Prvá svetová vojna predstavuje jeden z najvýznamnejších medzníkov v novodobých dejinách ľudstva, do tej doby najtragickejší vojnový konflikt. Trvala vyše štyroch rokov od 28. júla 1914 do 11. novembra 1918. Do vojny sa zapojilo 36 štátov, do armád bolo povolaných 70 miliónov vojakov, z nich 10 miliónov padlo, 20 miliónov bolo zranených a 7 miliónov zajatých.⁶ Napáchala obrovské škody. Boli nasadené nové ničivé zbrane ako tanky, vojenské letectvo, ponorky, po prvýkrát boli použité chemické zbrane hromadného ničenia - otravný plyn, ktoré si vyžiadali státisíce ľudských obetí. Vojnou trpelo aj civilné obyvateľstvo, ktoré trpelo hladom, epidémiami, delostreleckým a leteckým bombardovaním, boli zničené celé mestá, dediny, priemysel, cesty a železnice. Svetová vojna mala globálny charakter, mobilizovala všetky ľudské, materiálne, ekonomické a finančné zdroje.

2.1 Porážka ústredných mocností a ich spojencov

Boje trvali až do novembra 1918, dohodové štáty prešli na všetkých frontoch do protiútokov, v ktorých musela nemecká armáda stále ustupovať.

Už v septembri sa zrútilo Bulharsko, po prelomení solúnskeho frontu uzatvorilo 30. septembra 1918 s víťaznými štátmi Dohody prímerie, demobilizovalo armádu a opustilo okupované srbské a grécke územia.

Turecko bolo porazené v Palestíne a Sýrii po dobytí Damašku britskými vojskami. Osmanská ríša a dohodové mocnosti uzavreli prímerie 30. októbra 1918 v Mudrose.

Rakúsko-uhorská armáda sa po porážke na rieke Piava v Taliansku úplne zrútila. Rakúsko-Uhorsko sa po vyhlásení samostatnosti Uhorska 17. októbra 1918 a po vyhlásení Česko-slovenskej republiky 28. októbra 1918 fakticky rozpadlo. Bez ohľadu na postoje Nemcov ponúkol 28. októbra 1918 posledný rakúsko-uhorský cisár Karol I. štátom Dohody prímerie, ktoré bolo podpísané 3. novembra 1918 pri talianskom meste

⁶ VESELÝ, Z. Mezinárodní vztahy 20. století. Praha: Epoque, 2003. s. 38.

Padova. Cisár Karol I. sa vzdal 11. novembra 1918 rakúskeho trónu a 13. novembra 1918 aj uhorského trónu.

V Nemecku v novembri 1918 vypukla revolúcia, ktorá vyústila do abdikácii cisára Wilhelma II., ktorú oznámil 9. novembra 1918 ríšsky kancelár Max von Baden. Cisár odišiel do holandského exilu. Nasledujúci deň sociálny demokrat Fridrich Ebert vytvoril dočasnú vládu. V štábnom vagóne v lese pri Compiègne podpísali 11. novembra 1918 predseda nemeckej komisie pre prímerie Matthias Erzberger a vrchný veliteľ vojsk Dohody, francúzsky maršál Ferdinand Foch prímerie. Podmienky víťazných mocností Dohody mali ultimatívny charakter a Nemecko ich muselo prijať bez možnosti vyjednávania.⁷

Prvá svetová vojna sa skončila, priniesla smrť a zmrzačenie miliónov ľudských obetí. Boli zdevastované a spustošené obrovské územia, zničené obydliá, zúfalé a zbedačené obyvateľstvo vojnou postihnutých oblastí.

2.2 Versailleský mierový systém a povojnové usporiadanie medzinárodných vzťahov v Európe, postavenie Nemecka a rozpad Rakúsko-Uhorskej monarchie

Po skončení prvej svetovej vojny sa začali 18. januára 1919 mierové rokovania vo Versailles pri Paríži. Zúčastnilo sa ich dvadsaťsedem štátov a päť britských domínií (India, Kanada, Austrália, Južná Afrika a Nový Zéland), Rusko nebolo pozvané. Na konferencii pracovalo 58 komisií. Hlavný orgán konferencie, tzv. Radu desiatich, tvorili vedúci delegácií a ministri zahraničných vecí piatich víťazných mocností:

USA – Woodrow Wilson a Robert Lansing,

Veľká Británia – David Lloyd George a lord Arthur James Balfour,

Francúzsko – Georges Clemenceau a Stephan Pichon,

Taliansko - Vittorio Orlando a Sydney Sonnino,

Japonsko - barón N. Makimo a vikomt S. Chinda.

⁷ Kronika ľudstva. Zost. B. Harenberg. 7. Dopln. sloven. vyd. Bratislava: Fortuna Print, 2005 s.876-881

Rada desiatich bola neskôr zmenená na Radu piatich (tvorili ju iba šéfovia delegácií piatich veľmocí), neskôr na Radu štyroch (bez Japonska) a nakoniec na Radu troch (bez Japonska a Talianska), ktorú tvorili Wilson, Clemenceau a Lloyd George.

Delegáciu Česko-slovenskej republiky na mierových rokovaníach viedol predseda vlády Karel Kramář, rokovaní sa zúčastnil aj minister zahraničných vecí Edvard Beneš. Rokovania na konferencii boli nesmierne zložité, pretože sa zásadne menil pomer síl v Európe a vytvárali sa nové hranice štátov. Situáciu komplikovali rôzne spory (napr. o rozdelenie nemeckých kolónií, výšku reparácií, rozdelenie sfér vplyvu atď.). Konferencia trvala takmer dva roky. Celý proces sa skončil s rôznymi komplikáciami 28. júna 1919, keď členovia nemeckej delegácie podpísali text mierovej zmluvy. Zmluvy sa podpisovali aj s inými štátmi, účastníkmi prvej svetovej vojny. Výsledkom Parížskej mierovej konferencie bolo podpísanie piatich mierových zmlúv, čím vznikol Versaillský mierový systém, nové usporiadanie povojnovej Európy, udržiavajúci s ťažkosťami rovnováhu moci v priebehu dvoch desaťročí.⁸ Tento politický systém spočíval v mocenskom oslabení Nemecka, USA sa stali dominantnou svetovou veľmocou, Rusko bolo izolované od svetového diania. Vznikli nové štáty a nové štátne hranice: Česko-slovenská republika, Poľsko, Lotyšsko, Litva, Estónsko, Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (premenované v roku 1929 na Juhosláviu), Rakúska republika, Rumunsko a Maďarské kráľovstvo. Osobitne významným počinom bol vznik Spoločnosti národov.

2.2.1 Versailleská mierová zmluva

Najvýznamnejšou zo všetkých podpísaných zmlúv na Parížskej mierovej konferencii bola Versailleská mierová zmluva s Nemeckom, ktorá bola podpísaná 28. júna 1919. Podmienky zmluvy boli pre Nemecko veľmi tvrdé, čo vyvolalo v Nemecku veľké pobúrenie, ale nemecká delegácia ju v bezvýchodiskovej situácii bola nútená podpísať. Zmluva v článku 231 označila Nemecko za jediného vinníka vojny, nechávala Nemecko túto vinu uznať a vziať na seba celú zodpovednosť. Výška reparácií, ktoré malo splácať Nemecko predstavovala sumu 269 miliárd mariek, neskôr bola znížená na 132 miliárd mariek. Zmluva upravila hranice Nemecka, ktoré muselo odstúpiť Francúzsku Alsasko-Lotrinsko v hraniciach z roku 1870, Belgicku mestá Eupen a Malmedy, Československu

⁸ STRAKA, J. a kol. Medzinárodné vzťahy. Šamorín: Heuréka, 2013. s. 85

Hlučínsko, Poľsku časti Pomoranska a Pruska. Nemecko sa muselo zriecť svojich kolónií. Kolónie vo východnej Afrike dostala Veľká Británia a neskôr Belgicko, ostrovy v Tichom oceáne získalo Japonsko. Všeobecná branná povinnosť v Nemecku sa zrušila, počet vojakov nesmel presiahnuť počet 100 000. Nemecko nesmelo mať žiadne tanky, ťažké delostrelectvo, loďstvo bolo obmedzené, ponorky a vojenské letectvo neboli povolené. Ľavý breh rieky Rýn mali pätnásť rokov okupovať jednotky spojeneckých vojsk.⁹

Zmluva vyvolala v Nemecku pocit veľkého poníženia, ktorý neustále pretrvával a stal sa základom pre budúce úspechy nacistov a ich vodcu Adolfa Hitlera.

2.2.2 Saintgermainská zmluva

Dňa 10. septembra 1919 bola v Saint-Germain-en-Laye podpísaná mierová zmluva medzi štátmi Dohody a ich spojencami, vrátane Česko-slovenskej republiky, s porazeným Rakúskom. Deklarovala zánik Rakúsko-Uhorskej monarchie a vytvorenie nových hraníc Rakúska, ktoré sa muselo vzdať v prospech Talianska Tridentu a južného Tyrolska. V prospech Česko-slovenskej republiky postúpilo Čechy, Moravu a časti Sliezska. V prospech Rumunska sa zrieklo Bukoviny s Černovicami. Kráľovstvu Srbov, Chorvátov a Slovincov (Juhoslávii) pripadla časť Štajerska a Korutánska, Slovinsko, Dalmácia, Bosna a Hercegovina, Chorvátsko. Víťazné mocnosti Dohody získali rakúske vojenské a obchodné loďstvo, rakúska armáda mohla mať maximálne 30 tisíc mužov. Rakúsku bolo zakázané pripojiť sa k Nemecku, preto sa zmenilo aj meno krajiny z Republik Deutschösterreich (Republika Nemecké Rakúsko) na Republik Österreich (Rakúska republika).¹⁰

⁹ FERENČUHOVÁ, B.: Mierová konferencia, mierové zmluvy a nový európsky systém. In: DEJMEK, J. a kol. 2011. Zrod novej Európy. Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváranie poválečného mierového systému. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011. s. 26 – 29.

¹⁰ Tamtiež, s. 29-36.

2.2.3 Trianonská zmluva

Podpis mierovej zmluvy s Maďarskom sa zdržal najdlhšie. Maďarsko svoj podpis neustále odkladalo, nakoniec zmluva bola podpísaná 4. júna 1920 v paláci Trianon v Paríži. Zmluvou boli potvrdené hranice Maďarska s Rakúskom, Československom, Rumunskom a Juhosláviou. Slovensko a Podkarpatská Rus pripadli Československej republike. Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (Juhoslávia) dostalo Chorvátsko a Slovinsko, Rumunsko Transylvániu a Banát s výnimkou časti, ktorá bola odovzdaná Juhoslávii. Maďarsko zostalo bez prístupu k moru. Nad Dunajom bola zriadená kontrola víťazných mocností.¹¹ V Maďarsku nesmela byť povinná vojenská služba a jeho armáda nesmela prekročiť počet 35 000 mužov. Maďarsku bolo tiež uložené zaplatiť Československu vojnové reparácie.

2.2.4 Neuillská zmluva

Dňa 27. novembra 1919 bola po dlhých rokovaní podpísaná mierová zmluva s porazeným Bulharskom v Neuilly. Bulharsko vrátilo územie Dobružie Rumunsku a Tráciu Grécku. Macedónsko zostalo rozdelené medzi Juhosláviu a Grécko. Aj bulharská armáda bola obmedzená na 20 000 mužov. Bulharsku bola uložená náhrada vojnových škôd.¹²

2.2.5 Sèvreská zmluva

Posledná mierová zmluva po skončení prvej svetovej vojny bola podpísaná s Tureckom 10. augusta 1920 v Sèvres. Turecká republika sa stala nástupníckym štátom Osmanskej ríše. Turecko sa zaviazalo k uznaniu nových hraníc, podľa tejto zmluvy sa turecké územie zmenšilo o tri štvrtiny. Ďalej sa zaviazalo vydať víťazom svoje loďstvo. Od roku 1920 sa úžiny Bospor a Dardanely stali neutrálnym územím a demilitarizovaným pásmom pod správou víťazných mocností. Turecké vojenské sily boli obmedzené na

¹¹ VLČEK, E. – SCHELLE, K. Právní dějiny 3. Státy střední a východní Evropy. Brno: Masarykova Univerzita Brno, 1998. s. 307

¹² Tamtiež, s. 307.

90 000. Turecku bolo uložené platiť reparácie, víťazným mocnostiam bolo dané právo kontroly nad tureckými financiami a tureckým hospodárstvom.¹³

2.4 Vznik prvého samostatného štátu Čechov a Slovákov - Československej republiky

Na konci prvej svetovej vojny dochádza k zániku Rakúsko-Uhorskej monarchie. Jedným z nástupníckych štátov sa stala Česko-slovenská republika.

Boj za spoločný štát Čechov a Slovákov sa začal už na začiatku prvej svetovej vojny. V zahraničí tento boj viedla Česko-slovenská národná rada (ďalej len „ČSNR“) so sídlom v Paríži, ktorá vznikla v máji 1916. Jej zloženie bolo nasledovné: predseda T. G. Masaryk, podpredsedovia M. R. Štefánik, J. Durich, tajomník E. Beneš. Najdôležitejším cieľom bolo presvedčiť dohodové mocnosti o nevyhnutnosti rozbitia Rakúsko-Uhorska a vytvorenie samostatného štátu Čechov a Slovákov. ČSNR bola uznaná ako reprezentant odboja väčšinou krajanských spolkov v zahraničí. Prostriedkom k uznaniu budúceho československého štátu sa mali stať česko-slovenské légie, vojenské jednotky bojujúce na strane Dohody. T. G. Masaryk už vo februári 1916 prehlásil: *„Bez bojujúceho vojska náš nárok na oslobodenie zostane málo povšimnutý. Ak postavíme armádu, dostaneme sa tým do nového právneho pomeru k Rakúsku i Spojenom; ďalší krok by bolo eventuálne vyhlásenie vojny Rakúsko-Uhorsku. Tým sa vytvorí politická situácia, ktorá nám umožní vo chvíli mierového rokovania dosiahnuť aspoň minimum našich požiadaviek. V každom prípade nebudú môcť Spojenci ani Viedeň prejsť okolo nás mlčky, ak budeme mať vojakov.“*¹⁴ Osobitne významnú úlohu zohrával M. R. Štefánik. Jeho zásluhou sa začali vytvárať jednotky dobrovoľníkov vo Francúzsku, Taliansku, Rusku i v USA. Na strane dohodových mocností nakoniec bojovalo na frontoch prvej svetovej vojny vyše 100 000 Čechov a Slovákov. M. R. Štefánik vďaka svojmu postaveniu a vplyvu uviedol T. G. Masaryka do vysokých kruhov francúzskych politikov, aby mohol získavať podporu pre myšlienku vytvorenia československého štátu.¹⁵

¹³ Tamtiež, s. 307-308

¹⁴ VONDRÁŠEK, V. – HANZLÍK, F. Krajané v USA a vznik ČSR v dokumentech a fotografiích. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009. s. 3

¹⁵ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, s.r.o., 2008. s. 157

Významnú úlohu pri presadzovaní myšlienky samostatného štátu zohrávali krajanské spolky v USA Slovenská liga so sídlom v Pittsburgu a České národní sdružení so sídlom v Chicagu. Výsledkom ich spoločného rokovania v dňoch 22. – 23. októbra 1915 bolo podpísanie Clevelandskej dohody. Zavíšením rokovaní medzi českými a slovenskými krajanmi bolo prijatie druhej dohody 30. mája 1918 v Pittsburgu. Táto dohoda predstavuje určitý ústupok z federatívneho usporiadania štátu a prijatie len autonómneho postavenia Slovenska v československom štáte. Slovenská liga ako jediná odmietala teóriu existencie jednotného československého národa, ktorú presadzoval T. G. Masaryk a jeho spolupracovníci. V dohode sa k postaveniu Slovenska uvádzalo: „*Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy. Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.*“¹⁶ Bola potvrdená orientácia smerujúca k vytvoreniu československého štátu ako republiky s demokratickou ústavou. Nerešpektovanie ustanovení Pittsburgskej dohody po roku 1918 zo strany pražských vládnych kruhov vytvorili tzv. Slovenskú otázku, ktorá sa stala zdrojom nespokojnosti Slovákov a vytvárala trvalé napätie v novom československom štáte.

Pod vplyvom informácií o udalostiach v zahraničí sa zvýšila aktivita slovenskej inteligencie na jar 1918. V Liptovskom Mikuláši sa na prvomájových oslavách zišli robotníci a prívrženci sociálnodemokratickej strany. Prijali rezolúciu, ktorú sformuloval Vavro Šrobár, v ktorej sa prihlásili k myšlienke spoločného štátu Čechov a Slovákov, nastolili požiadavku ukončiť vojnu a uznať právo všetkých národov na sebaurčenie. O budúcom osude Slovákov rokovali 24. mája 1918 v Martine aj predstavitelia Slovenskej národnej strany, kde s rozhodným stanoviskom vystúpil A. Hlinka: „*Habsburgovci boli odvekými nepriateľmi nášho národa a Slovanstva. Okolkovaním by sme sa nikdy nedopracovali k výsledku, ktorý si prajeme. Teraz je doba činov. Musíme sa jasne vysloviť, či pôjdeme i naďalej s Maďarmi, alebo s Čechmi. Neobchádzajme túto otázku, povedzme otvorene, že sme pre orientáciu československú. Tisícročné manželstvo s Maďarmi sa nevydarilo. Musíme sa rozísť.*“¹⁷ V prijatom dokumente Slovenská národná strana zastáva stanovisko bezpodmienečného samourčovacieho práva slovenského národa a na tomto základe si pre slovenský národ nárokuje účasť na utvorení samostatného štátu pozostávajúceho zo Slovenska, Čiech, Moravy a Sliezska. Prijaté dokumenty symbolizovali historické rozhodnutie Slovákov definitívne sa rozísť

¹⁶ Tamtiež, s. 160

¹⁷ Tamtiež, s. 167

s Uhorskom a po skončení vojny vytvoriť spoločný štát s Čechmi. Prvým krokom malo byť vytvorenie celoslovenského politického orgánu, Slovenskej národnej rady.

Od leta 1918 rástla autorita československého zahraničného odboja. Zaslúžilo sa o to najmä vystúpenie légii v Rusku a úspechy československých vojsk. Československej národnej rade sa dostalo diplomatického uznania ako provizórnej československej vláde Francúzskom 29. júna 1918, Veľkou Britániou 9. augusta 1918, Spojenými štátmi americkými 3. septembra 1918 a Talianskom 3. októbra 1918.

E. Beneš oznámil 14. októbra 1918 vládam dohodových mocností, že sa ustanovila dočasná československá vláda so sídlom v Paríži v zložení: T. G. Masaryk – predseda ministerskej rady a minister financií, E. Beneš – minister zahraničných vecí a minister vnútra, M. R. Štefánik – minister národnej obrany. Túto vládu postupne uznali všetky dohodové štáty.

T. G. Masaryk odovzdal vláde Spojených štátov amerických 18. októbra 1918 dokument „Vyhlásenie nezávislosti československého národa dočasnou vládou Československa“ známy ako Washingtonská deklarácia. Obsahoval rozhodnutie dvoch národov Slovákov a Čechov vytvoriť samostatný spoločný štát na demokratických princípoch. Washingtonská deklarácia sa stala významným dokumentom slovenského a českého národa a ovplyvnila formovanie mnohých právnych foriem a politických rozhodnutí v spoločnom československom štáte.

V noci z 27. na 28. októbra 1918 vydal minister zahraničných vecí Rakúsko-Uhorska gróf G. Andrássy nótu o kapitulácii Rakúsko-Uhorska a prijatí návrhu prezidenta USA W. Wilsona o vzniku národných štátov. Po tomto oznámení sa 28. októbra 1918 konali v Prahe demonštrácie, revolučný Národný výbor československý prevzal moc a vyhlásil Česko-slovenskú republiku. V podvečer na zasadnutí Národného výboru bol schválený historický zákon o zriadení samostatného československého štátu, ktorý sa stal jeho prvým zákonom. V zbierke zákonov bol neskôr publikovaný ako zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. Zákon v preambule konštatoval vznik samostatného československého štátu. Na Slovensku nevedeli o udalostiach v Prahe. V Turčianskom Sv. Martine sa 30. októbra 1918 zišlo plánované zhromaždenie Slovenskej národnej strany. Na zhromaždení sa ustanovila Slovenská národná rada, ktorá prijala Deklaráciu slovenského národa známu ako Martinská deklarácia, v ktorej v mene slovenského ľudu vyhlásila pripojenie Slovenska k Česko-slovenskej republike. Tým vyvrcholil boj českého a slovenského národa za spoločný štát.

2.5 Ohrozovanie ČSR zo zahraničia, hľadanie spojencov proti nemeckej a maďarskej hrozbe

Od svojho vzniku a po celú dobu svojej existencie bola Československá republika ohrozovaná konzervatívnymi a protidemokratickými zahraničnými silami, najmä zo strany Nemecka a Maďarska.

Československo malo veľmi zložitú národnostnú štruktúru, počtom národnostných menšín bolo na prvom mieste v Európe a nemecká menšina bola najväčšou menšinou v európskych štátoch. Z celkového počtu 14,2 mil. obyvateľov bolo okolo 7,4 mil. národnosti českej, slovenskej 2,3 mil., nemeckej 3,3 mil., ukrajinskej a ruskej 118 tis., takmer 100 tis. poľskej a 600 tis. maďarskej. V Čechách a na Morave žilo z celkového počtu 10,6 mil. obyvateľov 3,1 mil. obyvateľov nemeckej národnosti.¹⁸ Nemecká menšina predstavovala 24,3% obyvateľov ČSR.

Zložitá situácia sa vytvorila hneď na začiatku existencie Československa, keď už 29. októbra 1918 v českom pohraničí začali protestovať obyvatelia nemeckej národnosti proti pripojeniu území obývaných Nemcami k novovzniknutej ČSR. Došlo i k priamemu pokusu o odtrhnutie územia sformovaných 4 provincií: 1. Deutschböhmen – Nemecké Čechy v severozápadných Čechách so sídlom v Liberci; 2. Sudetenland – Sudetsko v severovýchodných Čechách; 3. Deutschesudmähren – Nemecká južná Morava na južnej Morave; 4. Böhmerwaldgau – Šumavská župa na Šumave a v južných Čechách. Provincie sa vyhlásili za súčasť Rakúska. Československá vláda ich so súhlasom dohodových mocností v polovici decembra 1918 vojensky obsadila. Nemecký iredentistický pokus stroskotal, ale problémy s nemeckou menšinou v Československu zostávali ako sudeto-nemecká otázka.

Značne komplikovaná situácia bola na Slovensku. Maďarská vláda M. Károlyho, ktorá vznikla 30. – 31. októbra 1918 v Budapešti, sa snažila udržať Slovensko pri Maďarsku, ponúkla Slovensku autonómiu. Až 3. decembra 1918 odovzdal pplk. Vyx maďarskej vláde nótu, ktorá musela odvolať svoje vojská zo slovenského územia. Obsadzovanie Slovenska československým vojskom trvalo od novembra 1918 do druhej polovice januára 1919, kedy bolo celé územie Slovenska začlenené do ČSR.¹⁹ Napätie však

¹⁸ ANGER, J. Mníchov 1938. Praha: Svoboda, 1988. s. 18

¹⁹ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, s.r.o., 2008. s. 178-179

zostávalo na južnej hranici Slovenska. Pod vplyvom vyhlásenia Maďarskej republiky rád (21. marca 1919 – 1. augusta 1919), prevzal moc proletariát vedený komunistickou stranou. Maďarská červená armáda obsadila časť Slovenska. V Prešove vyhlásili 16. júna 1919 Slovenskú republiku rád. Pod silným diplomatickým tlakom a vplyvom silného vojenského protiútoky československých vojsk sa k 5. júlu 1919 stiahli maďarské vojská z územia Slovenska. Pokus o nastolenie diktatúry proletariátu sa na Slovensku stretol s odmietavým postojom väčšiny obyvateľstva, lebo to považovali za pokus o revíziu Trianonskej zmluvy a obnovenie bývalého Uhorska. Maďarsko sa nikdy nezmierilo s Trianonom, preto využilo neskôr situáciu a na základe výsledkov prvej viedenskej arbitráže a s Hitlerovým súhlasom anektovalo južné oblasti Slovenska a Podkarpatskej Rusi.

Československá republika, ako nový štát na mape Európy, mala vzhľadom na svoju polohu veľmi zložitú medzinárodnú situáciu. Jeho susedným štátmi sa stali porazené Nemecko, Rakúsko a Maďarsko od ktorých nemohla, z historických príčin a ako sme uviedli aj pre početnú nemeckú a maďarskú menšinu, očakávať korektné priateľské vzťahy. Keďže ČSR mala územné spory s Poľskom, jediným spriatelovým susedným štátom bolo len Rumunsko, ktoré bolo členom Malej dohody (Československo, Rumunsko, Juhoslávia). Táto vznikla ako reakcia na agresívnu politiku Maďarska.

3. Nacistické Nemecko a likvidácia Versailleského mierového systému

Začiatok tridsiatych rokov bol poznamenaný hlbokou ekonomickou recesiou. Nemecko sa po podpísaní Versaillskej mierovej zmluvy dostalo do totálneho hospodárskeho a morálneho rozkladu. Podpísanie mierovej zmluvy vyvolalo v Nemecku veľkú vlnu odporu a nepochopenia, prečo ich krajina vlastne kapitulovala, nakoľko jej vojenský potenciál nebol úplne vyčerpaný.

Takýto stav sprevádzalo vyostrenie vnútropolitickkej situácie v Nemecku a stratu priazne tradičných demokratických politických strán. Naopak na vzostupe boli radikálne extrémistické sily, ktoré sľubovali zmenu režimu, likvidáciu versailleského „dedičstva“ a návrat Nemecka do pozície svetovej ekonomickej, vojenskej a politickej veľmoci. Do čela týchto snáh sa postavila Hitlerova strana národných socialistov - NSDAP²⁰. Táto strana sa so svojim vodcom dokázala dostať veľmi rýchlo k moci vďaka sociálnej demagógii, extrémnemu nacionalizmu a rasistickej propagandy. Vo voľbách v roku 1930 skončili ešte na druhom mieste s 18% voličských hlasov, avšak v roku 1932 v parlamentných voľbách už jasne dominovali a získali najväčší počet hlasov. Hitler bol 30. januára 1933 po zákulisných rokovaniach konzervatívnych politických kruhov vymenovaný prezidentom Hindenburgom za ríšskeho kancelára. To znamenalo faktický nástup fašizmu k moci. Tým prenikala do európskeho života politická sila, ktorá otvorene proklamovala vojnu, násilie a podrobenie ostatných národov.

Hitler nebol vymenovaný do funkcie ríšskeho kancelára s úmyslom veľkých zmien, a už vôbec nie s úmyslom vedenia vojny. Bol len osobnosťou, s pomocou ktorej bolo možné vytvoriť väčšinu v Ríšskom sneme. V novej vláde obsadili nacisti tri posty a zvyšok patrilo konzervatívnym politikom, ktorí očakávali, že sa im Hitler odvdáči za vymenovanie lojalitou a moc zostane stále v ich rukách. Nový ríšsky kancelár ihneď po nástupe do funkcie získal na svoju stranu najvýznamnejších predstaviteľov hospodárskeho života a armády. Demagógiou a sľubmi o obnovení Nemecka a jeho návrate do pozície veľmoci si tak Hitler otvoril cestu k absolútnej moci, pred ktorou sa museli nakoniec skloniť aj tí, ktorí ho k moci dostali.

Hitler vystupoval rovnako vo svojej nastickej strane ako neobmedzený vládca, ktorému boli absolútne podriadené všetky ostatné zložky. Takmer ihneď po svojom nástupe začal

²⁰ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Národnosocialistická nemecká strana práce

likvidovať parlamentný systém a nahrádzať ho diktatúrou. V rokoch 1933 až 1934 rozpustil na základe zákona o začlenení krajín do Ríše z 31. marca 1933 zemské snemy a ustanovil nové, v ktorých už mali prevahu členovia NSDAP. Tie si podriadil zákonom o zjednotení krajín a Ríše z apríla 1933, aby ich nakoniec v roku 1934 definitívne zrušil zákonom o novej štruktúre Ríše.

Tým Hitler koncentroval prakticky úplnú moc nad Nemeckom do vlastných rúk v duchu vodcovského princípu.²¹

3.1. Zlyhanie systému kolektívnej bezpečnosti v tridsiatych rokoch

Medzivojnové roky neboli napriek mierovým zmluvám po prvej svetovej vojne, ktoré mali zabezpečiť trvalý mier vo svete, pokojnými rokmi bez vojen a násilia. Napriek traume z globálneho konfliktu, v ktorom padli milióny životov, a viere že vojny už nesmú byť prostriedkom riešenia sporov, vo svete sa postupne rozpútavali nové konflikty. Zdalo sa, že demokracia je prežitok a nie je schopná odpovedať na naliehavé otázky prítomnosti, zatiaľ čo totalitné a autoritatívne režimy nielenže tieto otázky poznajú, ale dokážu ich aj razantne a promptne riešiť.²²

Začiatok pádu systému kolektívnej bezpečnosti znamenal už na začiatku 30. rokov agresiu Japonska voči Mandžusku a jeho odtrhnutie od Číny. Mandžusko malo bohaté prírodné zdroje, ktoré Japonsku tak veľmi chýbali. Japonsko malo na území Mandžuska tzv. Čínsku posádkovú armádu o počte 5 000 mužov, ktorá mala oficiálne za úlohu ochranu japonských usadlíkov v oblasti a Juhomandžuskej železnice, ktorá bola v jeho správe od Rusko – Japonskej vojny (1904 – 1905). Po viacerých provokáciách, ktoré nespôsobili takmer žiadnu odozvu, prišlo v noci z 18. na 19. septembra 1931 k výbuchu na železničnej trati neďaleko mesta Šen-jang. Ten bol zámienkou pre Japonskú armádu na zahájenie útoku proti čínskym vojakom. Japonské vojská následne vstúpili z Kórey do Mandžuska a postupne zaberali jeho mestá a územia.

Dňa 1. marca 1932 bol vyhlásený samostatný Mandžuský štát, ktorý bol japonsko-mandžuským protokolom oficiálne diplomaticky uznaný Japonskom. Mandžusko naopak

²¹ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. a kol. Právní dějiny 2. Státy západní Evropy a USA. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s 108-109

²² HEJL, V. Rozvrat. Toronro: Sixty-Eight Publishers, Corp. 1989. s. 8

potvrdilo nároky Japonska na jeho územie a povolilo mu rozmiestnenie jeho armády na svojom území, čím sa snažilo zlegalizovať japonskú agresiu.

Čínska vláda sa obrátila na Spoločnosť národov s protestom, ktorá čiastočne uznala argument Japonska o ochrane japonských usadlíkov a taktiež chaosom a minimálnou autoritou čínskej vlády v oblasti. Spoločnosť národov ustanovila tzv. Lyttonovu komisiu, ktorá mala agresiu prešetriť. Valné zhromaždenie Spoločnosti národov rozhodlo o neuznaní Mandžuska všetkými hlasmi s výnimkou jedného, ktorý patril Japonsku. Japonsko na protest voči tomuto rozhodnutiu demonštratívne vystúpilo zo Spoločnosti národov, čím sa stalo aj prvou mocnosťou, ktorá z nej vystúpila.²³ Jeho kroky nasledovalo ešte v ten rok Nemecko a následne v priebehu niekoľkých rokov aj Taliansko a Španielsko.

Tento incident prvýkrát odhalil neschopnosť systému kolektívnej bezpečnosti, ktorý bol nastavený po prvej svetovej vojne. Slabosť systému sa ukázala ešte výraznejšie v nasledujúcich rokoch.

Ďalším významným incidentom odhaľujúcim neschopnosť systému kolektívnej bezpečnosti bol vojenský útok fašistického Talianska na čele s Mussolinim na Habeš (Etiópiu)²⁴. Agresia začala síce už 3. októbra 1935, avšak talianske vojská zaznamenali v počiatkoch útoku neúspech a hlavné mesto Addis Abeba bolo dobité až v máji 1936, a to len vďaka použitiu chemických zbraní.

Rovnako ako v prípade Mandžuska, ani v prípade Habeša mocnosti nevykonali žiadne aktívne kroky voči tejto agresii. Bolo síce vyhlásené embargo, avšak to nebolo nijako presadzované a Taliansku boli aj naďalej dodávané veľké množstvá ropy a talianskym lodiam zostali otvorené nielen veľké svetové prístavy, ale dokonca aj Suezský prielav.²⁵

Dôkaz, že systém kolektívnej bezpečnosti a európska rovnováha síl je len papierová prišiel začiatkom roka 1936, kedy Hitler podnikol riskantný vojensko-diplomatický krok a napriek odporu armády a generálov, ktorí sa ešte necítili byť dostatočne pripravení na možný konflikt, nariadil obsadenie demilitarizovanej zóny v Porýní. Toto územie predstavujúce oblasť 50 km na východ od rieky Rýn, ktoré bolo garantované Garančnou zmluvou medzi Nemeckom, Francúzskom a Belgickom (Rýnskym paktom) zo dňa 16. októbra 1925, ako súčasť Locarnských dohôd. V tomto pakte sa priamo v článku 1 uvádza: „*Nemecku je zakázané udržiavať, alebo budovať opevnenia ako na ľavom brehu Rýna, tak aj na pravom*

²³ Mukdenský incident In *japonsko.info* [online] [cit. 2014-09-15] Dostupné na internete: <<http://www.japonsko.info/mukdensky-incident.php>>

²⁴ Dnešná Etiópiia

²⁵ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. a kol. Právní dějiny 2. Státy západní Evropy a USA. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s 248-249

na západ od čiar vedenej 60 kilometrov na východ od tejto rieky... rovnako je zakázané v tomto pásme udržiavať či zhromažďovať branné sily, či trvalo, alebo dočasne...“^{26 27}

Napriek tomu, že nemecké jednotky boli slabo vyzbrojené a chýbala im munícia, prekročili 7. marca 1936 tri nemecké divízie o sile približne 22 000 mužov rieku Rýn.²⁸ Hitler vstupom do Porýnia nesmierne riskoval, vojsko nebolo dostatočne vyzbrojené a generál von Blomberg, ktorý sa hrozil francúzskej intervencie, pripravil dokonca aj plán ústupu. Dokonca aj sám Hitler nariadil, aby sa jeho vojská v prípade stretu s francúzskou armádou okamžite stiahli. Neskôr povedal: „*Nikdy som nemal taký strach ako za porýnskej akcie. Ak by to Francúzi mysleli vážne, utrpel by som najväčšiu politickú porážku*“²⁹ Celý svet očakával reakciu najmä Francúzska a Veľkej Británie. Proti okupácii Porýnia sa nikto nezmohol na žiadnu účinnú reakciu. Francúzsko, ktorého vojenské sily v oblasti prevyšovali tie nemecké síce poslalo na hranice s Nemeckom 13 divízií, ale inak sa zmohlo len na formálne písomné protesty. Nikto nemal záujem začínať novú vojnu kvôli demilitarizovanej zóne, ktorá sa 18 rokov po prvej svetovej vojne zdala byť prežitkom. Hitler tak bez odporu zostal na brehu Rýna a okamžite začal budovať tzv. Siegfriedovu líniu, Západný val, aby ho už nikdy nestratil.³⁰

Obsadenie ľavého brehu Rýna odhalilo skutočnú slabosť systému aj samotného Francúzska a zničilo jeden z kľúčových bodov versailleského mierového systému.³¹

Vďaka nečinnosti a obavám oboch západných mocností, Francúzska a Veľkej Británie, z riešenia medzinárodných a európskych problémov vojnou, umožnili prevziať Hitlerovi iniciatívu v svetovej politike a začať hru o zvrátenie rovnováhy síl v jeho prospech. Jeho cieľom bolo získať na svoju stranu Taliansko a Španielsko, čo sa mu aj podarilo.

Od tohto okamihu, ktorá bola prvou fázou Hitlerovho plánu, mohla nasledovať druhá, ktorá mala napravovať krivdy Versaillskej mierovej zmluvy a dobývať *Lebensraum*³² na východe Európy, tak ako to opisoval vo svojej knihe *Mein Kampf*.³³

²⁶ Garančná zmluva medzi Nemeckom, Francúzskom a Belgickom (Rýnskym paktom) zo dňa 16. 10. 1925, ako súčasť Locarnských dohôd.

²⁷ NEJEZ-BRADLEY F. J. Stručné dejiny Třetí říše. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009 s. 52-53

²⁸ SÚKUPOVÁ, D. Hitlerovo obsadenie Porýnia In *encyklopédia.sme.sk* [online] 2006 [cit. 2014-09-25]. Dostupné na internete: <<http://encyklopedia.sme.sk/c/2620341/hitlerovo-obsadenie-porynia.html>>

²⁹ Tamtiež

³⁰ NEJEZ-BRADLEY F. J. Stručné dejiny Třetí říše. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009 s. 52-53

³¹ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie Mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 11

³² V preklade životný priestor a označuje územie (obývané alebo nárokovvané) určitou sociálnou skupinou

³³ NEJEZ-BRADLEY F. J. Stručné dejiny Třetí říše. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009 s. 53-55

3.2. Vypovedanie Versailleskej mierovej zmluvy

Takmer ihneď po uchopení moci fašistami v Nemecku sa Hitler rozhodol ignorovať reštrikcie vyplývajúce z Versailleskej mierovej zmluvy a okamžite začal „*znovu vyzbrojovať nemecký národ ako prioritu nad všetky ostatné.*“ Podľa prvého bodu programu NSDAP bolo ich úlohou, pod plášťom práva na sebaurčenie, ovládnuť Rakúsko, rozbiť strategicky významné Československo a zahájiť súboj o nadvládu v Európe.³⁴

Začiatkom roka 1933 Hitler na tajnej armádnej a námornej konferencii konanej vo februári v Berlíne, odmietol všetky obmedzenia vyplývajúce z Versailleskej mierovej zmluvy, čo nadchlo všetkých prítomných. Aby znovu vybudoval letectvo a obišiel pritom zmluvu, založil civilné ministerstvo letectva, ktorého riadením poveril Hermanna Göringa a Erharda Milcha. Následne na to odstúpilo Nemecko od rokovania na Ženevskej odzbrojovacej konferencii a opustilo 19. októbra 1933 aj Spoločnosť národov.³⁵

Nemecko naďalej pokračovalo v budovaní armády a v rokoch 1933-1935, napriek vojenským obmedzeniam Versailleskej mierovej zmluvy, vybudovalo základy silnej armády. Do konca roku 1937 vypracovalo strategické plány na dobytie štátov strednej Európy, ktoré aj postupne zrealizovalo. Nemecká armáda od roku 1933 do roku 1938 strojnásobila stavy mierových jednotiek a päťnásobne navýšila ich počet. V roku 1938 Nemecko disponovalo 60 mierovými divíziami, čo predstavovalo viac než milión vojakov a štyri milióny záloh. Tento počet bol približne rovnaký s tým, s akým Nemecko vstupovalo v roku 1914 do prvej svetovej vojny. Počtom vojakov dobehlo Francúzsko a dvojnásobne prevýšilo Taliansko. Rovnako vzrastala sila nemeckého vojenského priemyslu, ktorého sebestačnosť nedokázalo Nemecko zaistiť ani len v základných strategických surovinách. Do Nemecka prichádzalo 70 % importu cez Severné a Baltické more. Hitler mal preto záujem na neutralite škandinávskych krajín a surovinovú sebestačnosť mala vyriešiť expanzia do východnej a juhovýchodnej Európy, ktorá mala zabezpečiť pohonné hmoty a potraviny. Zároveň bolo v pláne rozšírenie na sever a západ s motívom zaistenia ťažby železnej rudy. Ďalšie suroviny chcelo Nemecko získať novým rozdelením afrických kolónii, o ktoré v priebehu tridsiatych rokov usilovalo spoločne s Talianskom.

Napriek tomuto evidentnému porušovaniu mierových zmlúv žiadna z krajín medzinárodného spoločenstva nezasiahla. Naopak, povojnový bezpečnostný systém sa

³⁴ ANGER, J. Mnichov 1938, Praha: Nakladatelství svoboda, 1988, s. 9

³⁵ NEJEZ-BRADLEY F. J. Stručné dejiny Třetí říše. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009 s. 50

ocitol v hlbkej kríze a rozvrate. Hitler šikovne pokračoval v medzinárodných aktivitách a premyslenými krokmi pokračoval v destabilizácii vzťahov medzi mocnosťami.³⁶

V máji 1933 Hitler obnovil zmluvu so ZSSR z roku 1926, následne podpísal konkordát s Vatikánom a podporoval Mussoliniho iniciatívu podpísať štvorstranné zmluvy s Francúzskom a Britániou, pretože by to znamenalo, že Nemecko by bolo konečne považované za veľmoc. Následne Nemecko uzatvorilo desaťročnú dohodu o neútočení s Poľskom, čo znamenalo zmrazenie teritoriálnych otázok medzi nimi. Tento pakt spochybnil Versailleský mierový systém a Hitler sa následne rozhodol, že ďalšie kroky povedú do Rakúska a Československa, dvoch umelých „netvorov versailleského diktátu“.

25. júna 1934 sa Hitler pokúsil o anšlus Rakúska. Za pomoci rakúskych nacistov sa pokúsil o puč, ktorého jediným výsledkom bolo zabitie kancelára Dollfusa. Avšak na obranu Rakúska sa postavilo Taliansko, ktoré nielenže ponúklo Rakúsku ochranu a pomoc, ale dokonca poslalo svoju armádu k Brennerskému priesmyku, aby zastrašilo Nemecko. To donútilo Hitlera, ktorý ešte nebol dostatočne pripravený na otvorený konflikt, aby sa od pučistov dištancoval. Tí utiekali v tisícoch pred tvrdou odvetou rakúskej vlády do Nemecka pre azyl a ochranu. Anšlus musel byť odložený.

Ani touto porážkou sa Hitler nedal odradiť a v roku 1935 zaznamenal úspech v medzinárodnej politike, keď dostal od Francúzska naspäť Sársko. Následne si dokonca dovolil uzákoniť vojenskú službu a 16. marca 1935 Nemecko vyhlásilo brannú povinnosť. Napriek tomu, že tento stav bol v úplnom rozpore s podmienkami Versailleskej mierovej zmluvy, dokázali západné mocnosti zareagovať len papierovými protestmi v podobe diplomatických nót.

Vrcholom pohrdania mierovými zmluvami bolo rokovanie Hitlera so sirom Johnom Simonom, britským ministrom zahraničných vecí a jeho zástupcom Anthonym Edenom o námornom pakte o pomere veľkých lodí a ponorkách v pomere 35:100 v prospech Veľkej Británie. Tento pakt nakoniec uzatvorili a to bez akýchkoľvek konzultácií s ostatnými spojencami, Francúzskom a Talianskom.

V reakcii na túto dohodu začalo Francúzsko rokovania so Sovietskym zväzom, ktoré mali nasledovať všetky štáty Malej dohody. Tieto rokovania vyústili 2. mája 1935 do podpísania francúzsko-sovietskeho paktu o vzájomnej pomoci. Avšak táto dohoda neobsahovala žiadne konkrétne protokoly a zúčastnené strany sa v nej nezaväzovali k vyhláseniu vojny za druhú stranu. Zmluva teda nemala žiadnu váhu a bola úplne zbytočná.

³⁶ ANGER, J. Mnichov 1938, Praha: Nakladatelství svoboda, 1988, s. 9-10

Dňa 21. októbra 1936 podpísalo Nemecko s Talianskom zmluvu, ktorou sa Hitler ako jedinou cítil byť viazaný, *zmluvu o koordinácii politických akcií*.

Rok 1936 znamenal pre Hitlera víťazstvo vo všetkom o čo sa snažil, Versaileská mierová zmluva bola mŕtva. Navyše Malá dohoda bola alianciou len na papieri, v ktorej štáty navzájom nespolicovali a intrigovali voči sebe, locarnský pakt prestal existovať a Belgicko sa prehlásilo opäť za neutrálne.³⁷

3.2.2 Anšlus Rakúska

Myšlienku na anšlus Rakúska nosil v sebe Hitler už od mladosti a sformuloval ju hneď na prvej strane svojej knihy *Mein Kampf*. Ako bolo už skôr spomenuté, v roku 1934 sa neúspešne pokúsil o puč v Rakúsku, avšak neúspešne, najmä zásahom Talianska.

V roku 1938, keď bolo Taliansko Hitlerovým spojencom, anšlusu už nič nebránilo. Nástupca zavraždeného rakúskeho kancelára Dollfussa, Kurt von Schuschnigg bol pod permanentným tlakom Nemecka. V roku 1937 bol do rakúskej štátnej rady vymenovaný nacistu Arthur Seyss-Inquart.

V decembri 1937 Hitler oznámil Franzovi von Papenovi, nemeckému veľvyslancovi vo Viedni, že sa chce v prípade Rakúska vyhnúť použitiu sily, aby zabránil medzinárodnej odвете, na ktorú ešte nebol pripravený. H. Göring bol presvedčený, že Hitler odloží obsadenie Rakúska do jari alebo leta 1938. Veľvyslanec F. von Papen odporúčal K. von Schuschniggovi, aby sa osobne stretol s Hitlerom. K stretnutiu došlo 12. februára 1938 po koncoročnom poplachu v Rakúsku, ktorý bol vyvolaný podvratnými akciami nacistov. K. von Schnuschnigg bol nacistami a ich akciami v Rakúsku znepokojený a so svojimi obavami prichádzal za Hitlerom, od ktorého si však vypočul len vlnu urážok. Na stretnutí bol donútený pod hrozbou invázie súhlasiť s vymenovaním A. Seyss-Inquarta za ministra vnútra a zároveň s vyhlásením amnestie pre rakúskych nacistov obvinených z kriminálnych činov. V tej chvíli prakticky prestávalo existovať nezávislé Rakúsko.

K. von Schnuschnigg 9. marca 1938 statočne vyhlásil plebiscit o pripojení krajiny k Tretej ríši na 13. marca 1938, kedy sa malo demokraticky rozhodnúť o tom, či chce rakúsky ľud zostať slobodný a nezávislý, alebo či si želá pripojenie k Nemecku. Hitler sa snažil zúfalo

³⁷ NEJEZ-BRADLEY F. J. Stručné dejiny Třetí říše. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009 s. 50-53

zabrániť tomu, aby ľudové referendum prebehlo, keďže sa obával, že dopadne v jeho neprospech. V tej chvíli by bol anšlus neospravedliteľný.³⁸

Vodca rakúskych nacistov A. Seyss-Inquart, ktorý bol ako minister vnútra poverený udržiavaním poriadku, požiadal 11. marca 1938 o 23,00 hodine o zákrok nemeckej armády a nariadil, aby jeho jednotky nekládli nemeckým odpor. Hitler vydal 12. marca 1938 o 5,30 hod. ráno vydal rozkaz k vojenskému obsadeniu Rakúska.³⁹

Je iróniou, že práve v ten večer v Londýne, kde sa odchádzajúci nemecký veľvyslanec Joachim von Ribbentrop lúčil s úradom, bol od lorda Halifaxa opatrne varovaný o nebezpečenstve, ktoré by vyvolala bezohľadná akcia v Rakúsku. Na základe toho sa Hitler len uistil, že Británia sa nie je ochotná v rakúskej otázke angažovať. Keď sa britský premiér Arthur Neville Chamberlain počas večere dozvedel o nemeckej invázii do Rakúska a spýtal sa J. von Ribbentropa, čo to má znamenať, ten mu odpovedal, že pohyb nemeckých jednotiek je len súčasťou jarných manévrov.

Anšlus sa uskutočnil za nezáujmu západných mocností a neutrálneho postoja väčšiny fašizmom ohrozených štátov. Veľká Británia nepodnikla v okamihu, keď K. von Schnuschnigg požiadal o pomoc hľadiac tvárou v tvár nemeckej agresii vôbec nič. K. von Schnuschnigg rezignoval a prezident Miklas vymenoval A. Seyss-Inquarta kancelárom.

K. von Schnuschnigg zaplatil za svoje gesto s ľudovým hlasovaním vysokú cenu. Po krátkom uväznení vo viedenskom hoteli Metropol, kde ho gestapo údajne donútilo čistiť záchody, bol prevezený do koncentračného tábora Sachsenhausen, kde prežil celú vojnu.

Hitlerov poskok A. Seyss-Inquart dal ihneď po svojom vymenovaní súhlas s anexiou, ktorou sa Rakúsko stalo Východnou markou (Ostmark) a provinciou Tretej ríše.⁴⁰

³⁸ NEVILLE, P. Hitler a appeasement, Praha: Vydavatelství Víkend, 2008, s. 101-102

³⁹ ANGER, J. Mnichov 1938, Praha: Nakladatelství svoboda, 1988, s. 64-65

⁴⁰ NEVILLE, P. Hitler a appeasement, Praha: Vydavatelství Víkend, 2008, s. 102-104

4. Mníchovská konferencia veľmocí a dôsledky mníchovskej dohody

4.1 Sudetský problém a udalosti predchádzajúce mníchovskej konferencii

Pomenovanie „sudetskí Nemci“ bolo vytvorené nemeckým politikom F. Jesserom, ktorý ho navrhol ako výraz národnej odlišnosti nemeckého obyvateľstva v Čechách. Išlo o označenie nemeckého obyvateľstva v Čechách, na Morave s Sliezske.

Geograficky sa za Sudety považoval pás pohorí, členených na Východné, Stredné a Západné Sudety, tiahnucich sa od Jizerských hor, Krkonoše, cez Orlické hory k Jeseníkom a Oderským vrchom. Dĺžka tohto územia bola uvádzaná 380 km a šírka 60 km.

Menšinová otázka v Československu predstavovala jeden z najväčších problémov v medzivojnovom období. Táto otázka v ČSR vyvolávala značný záujem európskej verejnosti, najmä tej nemeckej a maďarskej, nakoľko práve tie nachádzali oporu v Nemecku, Rakúsku a Maďarsku. Československo taktiež patrilo medzi štáty, na ktoré sa vzťahovala menšinová zmluva, k podpísaniu ktorej sa ČSR zaviazalo v mierovej zmluve s Rakúskom po prvej svetovej vojne (tzv. minoritná saint-germainská zmluva z 10. septembra 1919).

Podľa mnohých názorov bolo postavenie nemeckej menšiny v porovnaní s postavením menšín v Európe pomerne dobré. Nikde inde v Európe nebola žiadna menšina tak ako v Československu zastúpená priamo vo vláde (v rokoch 1926-1938). Mala samostatný úplný školský systém od základných až po vysoké školy. Navyše v okresoch s viac ako 20-timi percentami obyvateľov nemeckej národnosti, mohli Nemci komunikovať so štátnymi orgánmi vo svojom materinskom jazyku, teda v nemčine. Vďaka počtu Nemcov v ČSR sa tak toto pravidlo vzťahovalo na 90% všetkých Nemcov v ČSR.⁴¹

V rámci medzinárodných záväzkov vyplývajúcich z medzinárodnej menšinovej zmluvy Československo plnilo všetko požadované a v mnohom prevyšovalo povinnosti, ku ktorým sa zaviazalo. Nepopierateľným faktom bolo, že jazykovým zákonom, odborným školstvom, pomerným zastúpením v úradoch a podobne, Československo vychádzalo národnostným menšinám v ústrety.

Napriek tomu prichádzalo k neustálym sťažnostiam zo strany nemeckej menšiny proti Československu u Spoločnosti národov. Žiadna z týchto sťažností sa ale nikdy nedostala od

⁴¹ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 52-53

prípravného konania až ku verejnému prerokovaniu Radou Spoločnosti národov. Nemecká menšina tým chcela posilniť svoju pozíciu v Československu a očakávala rýchly, hlboký a najmä manifestačný zásah do vývoja vnútornej politiky v Československu. Nakoľko k tomuto nedochádzalo, veľmi tvrdo a ostro kritizovali Spoločnosť národov. Napriek týmto neustálym výpadom voči Československu pred Spoločnosťou národov a faktu, ktorý Rada Spoločnosti národov prehlásila, a to, že medzinárodná ochrana národnostných menšín sa týka len menšín lojálnych voči svojmu štátu sa Československo neustále správalo voči Nemeckej menšine pomerne veľkoryso.

Nemecká menšina v Československu si sťažovala najmä na malé zastúpenie menšín v štátnej a verejnej správe, ktoré by im malo podľa počtu a najmä kultúrneho postavenia náležať. Tak isto im prekážalo aj rozloženie použitia verejných prostriedkov, ktoré nebolo pomerovo dostatočné v ich prospech, a to najmä v oblasti štátnych dávok, podpore podnikov a podobne. Taktiež nebola podľa nich venovaná dostatočná pozornosť pri sociálnej starostlivosti a znižovaní nezamestnanosti menšín, ktoré utrpeli veľké škody pri hospodárskej kríze a mali podľa nich nárok na väčšiu pozornosť a pomoc. Ďalej tiež kritizovali zaujatosť administratívy štátu voči menšinám.

Ako príklady uvádzali umiestnenie českého poštára, ktorý neovládal dostatočne nemecký jazyk, do čisto nemeckej obce, poprípade policajta, alebo výhybkára.

Nemci sa snažili vytvoriť v zahraničí obraz, že menšiny v Československu mnohokrát nemajú ani niektoré základné práva.⁴²

Bezprostredne po vyhlásení nového československého štátu 28. októbra 1918 zaujala značná časť nemeckých politikov k Československu jednoznačný negativistický postoj. Z nadriadenej pozície sa dostali do podriadenej, čo sa im samozrejme nepáčilo.⁴³ Pred prvou svetovou vojnou boli Nemci v Rakúsko-Uhorskej monarchii súčasťou vládnej väčšiny a patrili k privilegovanej časti obyvateľstva, zatiaľ čo Česi a Slováci boli národmi utlačovanými. Táto situácia sa však otočila a zrazu sa ocitli v situácii menšiny, ktorej privilégia a postavenie sa postupne strácali. Práve toto odbúravanie starých zvyklostí a privilégií spôsobovalo pocity nespokojnosti, nerovnosti a menejcennosti v novom štáte.

Nemecká a maďarská menšina neverili v trvanlivosť novovzniknutého štátu a postavili sa k nemu odmietavo. Očakávali pomoc zo zahraničia a prevraty, ktoré by pre nich znamenali

⁴² BENEŠ, E. Nemecko a Československo. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005, s. 135-148

⁴³ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 52-53

návrat k starému postaveniu. Mnohí z nich preto aj k takémuto vývoju v rôznych formách napomáhali.⁴⁴

Sudeto-nemecké hnutie sa začalo radikalizovať najmä v pokrízových rokoch, kedy sa 2-3% nezamestnanosť v rokoch 1924-1929 vyšplhala až na 19,2% v roku 1931. Do tohto obdobia v Československu prakticky neexistovalo vyst'ahovalectvo. V období, kedy sa Československé hospodárstvo prepadlo na dno, v susednom Nemecku naopak hospodárstvo prudko rástlo. Nezamestnaní sudetskí Nemci začali odchádzať za prácou do Nemecka. V tej chvíli začala narastať otázka, či je Československo skutočne ich vlasťou, ak im nedokáže zaistiť prácu a zabezpečuje im ju Nemecko. Tieto pohnútky podporovala sudetskonemecká politická strana DNSAP⁴⁵, ktorá hlásala myšlienku, že všetci Nemci by mali byť spojení v jednom štáte, a to aj zo zemou, na ktorej žili. Súčasťou ich postojov bol aj silný antisemitizmus. Obdobné postoje zastávala aj druhá nemecká strana v Československu DNP.⁴⁶ Práve pre tieto postoje boli obe strany v roku 1933 rozpustené.

Ich nástupcom sa stala strana SHF⁴⁷ s predsedom Konradom Henleinom, ktorá bola predchodkyňou strany SdP⁴⁸, na ktorú sa transformovala pred parlamentnými voľbami v máji 1935. Ešte v rokoch 1934-1935 sa strana SHF na čele s Henleinom hlásila k demokracii a snažila sa pôsobiť štátotvorne. Avšak československá polícia už v tej dobe vedela o jeho stykoch s nemeckými nacistami a taktiež o ich finančnej podpore strane SHF. Rozhodovalo sa o tom, či činnosť SHF nezakázať, ale proti rozpusteniu strany sa postavil prezident T. G. Masaryk. Henlein poslal na konci marca 1935 Masarykovi telegram, v ktorom „v mene zásad humanity a demokracie“ protestoval proti metódam boja proti jeho strane a snahám o jej rozpustenie. Masaryk tento telegram komentoval podľa prednostu prezidentskej kancelárie slovami: *„Zbytečně se dělají proti němu nešikovnosti... Je-li henleinovců tolik, co budou dělat, když jim něco zakáže? Tož rozum! Víím, že se nesprávně postupuje. Ergo – já nebudu dělat takové hlouposti.“* Bezprostredne pred vypísaním volieb sa rozhodovalo na rokovaní vlády 4. apríla 1935 o tom, či sa bude môcť strana SHF zúčastniť volieb. Vláda po dramatickom rokovaní vyslala premiéra J. Malypetra a vtedajšieho ministra zahraničných vecí E. Beneša do Lán, kde požiadali o rozhodnutie prezidenta Masaryka. Prezident sa postavil na stranu Henleina a J. Malypetr interpretoval jeho rozhodnutie vláde ako rozhodné nie. Vláda teda nechala SHF naďalej existovať a požiadala Henleina len

⁴⁴ BENEŠ, E. Nemecko a Československo. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005, s. 135-148

⁴⁵ Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei

⁴⁶ Deutsche Nationalpartei

⁴⁷ Sudetendeutsche Heimatfront

⁴⁸ Sudetendeutsche Partei

o zrušenie slova „front“ v názve.⁴⁹ Masaryk a taktiež Volebný úrad bol toho názoru, že volieb sa podľa Ústavy ČSR môžu zúčastniť len strany a žiadne „fronty“ ústava nepozná. Sudetskonemecká vlastenecká fronta (SVF) sa preto musela premenovať pár dní pred voľbami na Sudetskonemeckú stranu (SdP).⁵⁰

Dňa 19. mája 1935 sa konali parlamentné voľby, ktorých sa zúčastnili 4 nemecké strany: Nemecká sociálne demokratická strana robotnícka, Zväz poľnohospodárov, Nemecká kresťansko – sociálna strana ľudová a prvýkrát aj Sudetonemecká strana (SdP). Voľby priniesli triumf SdP, ktorá sa s 1 250 000 hlasmi stala najsilnejšou stranou v Československu. Bolo to o 73 000 hlasov viac ako dostala najsilnejšia česká strana Republikánska strana zeméľského a maloroľníckeho ľudu (označovanej ako „Agrárnici“). Tento výsledok zaistil SdP 44 kresiel v parlamente a 25 v senáte. To že „Agrárnici“ mali o jeden mandát viac, teda 45, bolo spôsobené volebným zákonom, ktorý odporoval ústave. Podľa neho vo vnútorných okresoch ČSR bolo potrebných na jeden mandát 26 000 hlasov, zatiaľ čo vo vonkajších (obývaných prevažne Nemcami) bolo potrebných na jeden mandát hlasov až 36 000.

Po tomto úspechu zaslal Henlein prezidentovi Masarykovi telegram znejúci takto: *„Bud'te si istý, že výsledok včerajších volieb vnímam ako úlohu, o riešenie ktorej sa ja a moji spolupracovníci usilujeme len na poli ústavy štátu, napriek všetkým fámam zo strany politických protivníkov. Mám len jednu myšlienku: Naplniť historickú zodpovednosť, ktorá bola mne a mojim spolupracovníkom uložená osudom. Nech je toto volebné rozhodnutie vnímané ako prvá výzva k zaisteniu harmonického spolužitia národov nášho štátu v duchu vzájomnej úcty, mieru a ľudského blaha.“*⁵¹

Určitá časť SdP a aj Henlein sám spočiatku zastávali autonomistický program a protinacistické postoje. Tieto postoje však nemali dlhého trvania a po voľbách sa strana začala radikalizovať. Henleinova politika voči vláde bola obozretná, nakoľko postoj československej politickej scény bol jednoznačný a postavený na dvoch základných princípoch:

1. Riešenie sudetskonemeckého problému musí akceptovať hlavné zásady československého demokratického politického systému.
2. Štátna integrita Československej republiky nesmie byť porušená.

Avšak návrhy sudetských Nemcov práve tieto princípy neustále atakovali. Československí politici neboli pri riešení tohto problému jednotní. Jedna časť politického spektra, pravicovo

⁴⁹ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 56

⁵⁰ KAMAS, P. 2012. Mnichovská dohoda a osud sudetských Němců. Brno: guidemedia etc, 2012, s. 107

⁵¹ Tamtiež s. 108

orientovaná Československá národná demokratická strana trvala na nacionalistických postojoch. Naopak druhá časť pravice sa snažila hľadať konsenzus s SdP a Nemeckom, pričom sa aj kriticky vyjadrovala k zahraničnej politike Československa a od roku 1936 sa dokonca snažila o jej reformu, pričom tvrdili že súčasné smerovanie zahraničnej politiky vedie do slepej uličky. Boli toho názoru, že československá zahraničná politika by sa mala zameriavať na dohodu so susednými krajinami – Nemeckom, Rakúskom, Poľskom a Maďarskom.

Najrealistickejšie postoje k tomuto problému mal novozvolený prezident Edvard Beneš, ktorý navrhoval decentralizáciu štátnej správy a zavedenie regionálnej samosprávy. Avšak bol proti požiadavkám na teritoriálnu autonómiu a pre územia s nemeckou a maďarskou väčšinou. Podľa Beneša: *„Česi a Slováci nikdy nemohli byť presvedčení, že sa takýto útvar pri prvej príležitosti neodlúči a že stále a stále toto odlúčenie nebude pripravovať. Miesto toho, aby dôveru národov republiky navzájom vytváral a stále upevňoval, bol by vždy ich prekážkou.“*⁵²

Sám Beneš tvrdil, že vďaka tomu, ako sú Nemci v Československu teritoriálne rozmiestnení, nie je možné o nej ani uvažovať. Spolu asi 2 600 000 Nemcov republiky je rozložených popri hraniciach v dĺžke približne 2 000 km, pričom tvoria štyri až päť územných a administratívne od seba oddelených veľmi rozličných častí. V severomoravskej, sliezskej, libereckej, karlovarskej, juhočeskej a juhomoravskej časti žilo cez 400 000 občanov českej národnosti ako menšiny. Naproti tomu asi 600 000 Nemcov bolo rozložených v českých krajoch a mestách, a popritom bolo ešte približne 150 000 Nemcov úplne odlúčených na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Benešov názor bol, že: *„Nie je proste na svete štátu, ktorý by toto všetko dokázal organizovať v nejakej územnej autonómii, ktorá by mohla slušne pred súdom kultúrnej politickej spoločnosti obstáť.“*⁵³

Henleinova politika bola neurčitá a jeho tvrdenia si častokrát odporovali. Na jeseň 1937 uisťoval o lojalite SdP Československu a vzápätí na to chválil národný socializmus a taktiež tvrdil, že *„sa dnes stala sudetonemecká otázka európskym problémom, ktorým sa musí európska politika zaoberať.“* Neváhal dokonca dať vláde ultimatívnu podmienku na spoluprácu, ktorá jednoznačne ozrejmovala jeho ciele a smerovanie. Málokto však už v tej dobe veril jeho uisťovaniu o lojalite Československu. O Henleinových pohnútkach a skutočných cieľoch vypovedá jeho Správa pre Vodcu a ríšskeho kancelára zo dňa 19. novembra 1937. Píše v nej:

⁵² Tamtiež s. 58

⁵³ BENEŠ, E. Nemecko a Československo. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005, s. 189

„SdP musí skryvat' svoje priznanie k nacionálnemu socializmu ako svetovému názoru a politickému princípu... Ako strana v demokraticko-parlamentnom systéme Československa musela strana navonok používať demokratickú terminológiu a demokraticko-parlamentné metódy. Nemala by preto nezasväteným ríšskonemeckým kruhom pripadať ako sporná a nespoľahlivá... Spornosť vonkajšieho obrazu SpD je prehlbovaná tou okolnosťou, že SdP vnútorne po ničom inom tak netúži, ako po vtelení sudetonemeckého územia, ba až celého česko-moravsko-slezského priestoru do ríše, ale navonok musí vystupovať za zachovanie Československa a integritu hraníc, a musí sa pokúšať nastroľovať reálne vyzerajúci vnútropolitický cieľ pre politický boj.“

Na záver svojej správy Henlein požiadal Hitlera, aby *„sudetonemecká otázka bola riadená priamo z Berlína“*, pričom zároveň skonštatoval, že *„porozumenie medzi Čechmi a Nemcami v Československu je prakticky nemožné“*.

Politický vývoj si od novembra 1937 do polovice roku 1938 úplne osvojil nacistickú politiku rozbitia Československa a pripojenia českého priestoru k Nemeckej ríši pomocou vojny za spolupráce s SdP.

Spoločná propaganda sudetskonemeckej a nemeckej tlače stále intenzívnejšie posúvala do popredia sudetskonemeckú otázku, ktorá sa dostávala do popredia aj v medzinárodnej politike. Československá vláda sa preto rozhodla priamo rokovať s SdP a 16. septembra 1937 prijal Henleina premiér Milan Hodža. Išlo o prvé stretnutie Henleina s vysokým štátnym predstaviteľom a až do anšlusu Rakúska aj posledným.

Dňa 20. februára 1938 prišiel zlomový Hitlerov prejav, v ktorom už veľmi jasne formuloval ochranu práv sudetských Nemcov ako životne dôležitý záujem Nemecka. To znamenalo de facto vyhlásenie sudetskonemeckej krízy. V tomto príhovore Hitler taktiež uviedol, že Nemecko je odhodlané oslobodiť 10 000 000 Nemcov žijúcich za hranicami štátu. Bolo teda jasné, že ako prvé sa na zozname Hitlerových „oslobodzovaných“ ocitlo Rakúsko. To, ako bolo už v predchádzajúcich kapitolách spomenuté, bolo po odvolaní ľudového referenda spolkovým kancelárom K. von Schuschniggom 11. marca 1938 po menovaní nového kancelára Seyss-Inquarta v ten istý deň obsadené Nemeckom.

Na sudetských Nemcov to urobilo nesmierny dojem a ich nadšenie a fanatizmus sa stupňoval. Zavládlo medzi nimi presvedčenie, že teraz sú na rade oni. SdP začala organizovať celoštátnu autonomistickú frontu v Československu, pričom rokovali na Slovensku v Ružomberku s A. Hlinkom a v Budapešti uzatvorili dohodu s maďarskými nacionalistami na čele s J. Esterházym. Dňa 17. marca 1938 vyzval Henlein všetkých

československých Nemcov, aby sa zjednotili „do veľkej politickej fronty našej národnej skupiny (Volksgruppe)“.

Vedenie nemeckých agrárnikov 23. marca 1938 schválilo spojenie so stranou SdP a o deň neskôr oznámilo podobný postup aj vedenie kresťanských socialistov. Zo všetkých nemeckých strán zostali už len dve: Nemecká demokratická strana slobodomyselná (Deutsche Demokratische Freiheitspartei) a nemecká sociálna demokracia. Zároveň podali sudetskonemeckí ministri F. Spina (23.3.), E. Zajicek (24.3.) a L. Czech (11.4) demisie. Túto časť sudetskonemeckej politickej scény spolu s komunistami a časťou inteligencie môžeme označovať ako antifašistickú. Títo sudetští Nemci nepodľahli vydieraniu a vyhrážkam SdP a zaslúžia si úctu a uznanie za to, že sa postavili za demokratické Československo.⁵⁴

Počas anšlusu Rakúska bolo Francúzsko od 9. marca 1938 bez vlády, keď podala Chatempsova vláda demisiu. Nová vláda na čele s Léonom Blumom bola vytvorená až po anšluse Rakúska 13. marca 1938 s Josephom Paul-Boncourom ako ministrom zahraničných vecí. Hneď nasledujúci deň po vymenovaní novej vlády, teda 14. marca sa československý veľvyslanec Štefan Osuský stretol s Blumom a Paul-Boncourom, pri ktorom potvrdili, že Francúzsko si splní svoje záväzky voči Československu. Rovnako aj Rusko vydalo správu do novín, že Rusko pôjde na pomoc Československu v prípade, ak mu pomôže aj Francúzsko.

Francúzska vláda bola presvedčená, že anglická vláda by sa postavila po ich boku v prípade, ak by muselo Francúzsko mobilizovať armádu na pomoc Československu.⁵⁵ Avšak koncom marca 1938 Chamberlain v prehlásil, že v prípade vojenského napadnutia Československa by Veľká Británia neprišla ČSR na pomoc, pretože „*ide o oblasti, kde jej životné záujmy nie sú dotknuté.*“⁵⁶

Dňa 10. apríla 1938 zostavil Eduard Daladier novú francúzsku vládu, v ktorej funkciu ministra zahraničných vecí zastával Georges Bonnet. Obidvaja zastupovali Francúzsko na anglicko-francúzskej konferencii, konanej 28.-30. apríla 1938 v Londýne. Na konferencii sa rokovalo o všetkých otázkach a záujmoch Veľkej Británie a Francúzska počnúc Ďalekým východom a končiac Nemeckom. Československá otázka bola na programe rokovania na druhý deň. Chamberlain sa pokúšal presvedčiť Francúzsko o prílišnej komplikovanosti situácie v Československu, a že by sa do nej nerád miešal, avšak od tohto postoja ustúpil, keď Daladier prehlásil, že Francúzsko si splní svoje záväzky. Výsledkom konferencie bola

⁵⁴ KAMAS, P. 2012. Mnichovská dohoda a osud sudetských Němců. Brno: guidemedia etc, 2012, s. 58-61

⁵⁵ BENEŠ, E. Paměti I. Mnichovské dny. Praha: Nakladatelství Academia, 2008, s.177-179

⁵⁶ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 61

dohoda, že Francúzsko bude vo veci Československa postupovať spoločne s Veľkou Britániou. Zároveň Veľká Británia prijala stanovisko, že ak by sa v priebehu rokovaní o riešenie česko-nemeckého sporu Nemecko uchýlilo k použitiu násilia, a to by následne viedlo k všeobecnej vojne, Veľká Británia by stála po boku Francúzska a Československa. Na druhej strane si vydobyla právo žiadať od Francúzska, aby nemobilizovala armádu a ani nič nepodnikala bez porady s Anglickom.

Obidve vlády radili Československu, aby urobila sudetským Nemcom čo možno najväčšie ponuky a ústupky, pretože podľa britských vojenských kruhov by mohli západné mocnosti len veľmi ťažko vojensky pomôcť Československu.⁵⁷

Zahraničná politika Nemecka ubezpečovala Československo, že nemá žiadny dôvod na znepokojenie. Maršal H. Göring ubezpečoval československého veľvyslanca Mastného, že: „*tá vec s Rakúskom je údajne čisto rodinnou záležitosťou, a pokiaľ ide o Československo... nemá mať ani najmenší dôvod na znepokojenie.*“⁵⁸

Hitler však už medzitým rozhodol o osude Československa a po porade s vedúcimi politickými, hospodárskymi a vojenskými činiteľmi podpísal plán na likvidáciu Československa, známy ako *Fall Grün*. Podľa plánov vypracovaných maršalom Keitelom predpokladal Hitler prekvapivý, neočakávaný útok na niekoľkých miestach hraníc s Československom a konečné víťazstvo a okupáciu za štyri dni, teda skôr, než by mohli ostatné veľmoci zasiahnuť. Skôr však než stihol Hitler operáciu schváliť, ocitli sa plány v rukách československých a francúzskych spravodajských jednotiek. Na to zareagoval prezident Beneš a bez konzultácií so spojencami nariadil 21. mája 1938 čiastočnú mobilizáciu. Týmto neplánovaným krokom bol zaskočený nielen Hitler, ale aj Francúzsko a Veľká Británia. Obidvaja spojenci však Beneša upokojili s tým, že mobilizácia bola zbytočná a mohla by viesť k celoeurópskemu vojnovému konfliktu a túto krízu musí riešiť pokojnou diplomatickou cestou. Hitler 8. júna 1938 vydal tajný rozkaz svojim generálom k zničeniu Československa do 1. októbra 1938, pričom verejne vyhlasoval, že mu nejde o agresiu, ale o vyriešenie krízy.⁵⁹

23. marca 1938 zahájila SdP v Karlových Varoch dvojdnový zjazd, na ktorom Henlein na druhý deň vyhlásil osem požiadaviek:

„1. *Úplná rovnoprávnosť nemeckej národnostnej skupiny s českým národom.*

⁵⁷ BENEŠ, E. Paměti I. Mnichovské dny. Praha: Nakladatelství Academia, 2008, s.177-179

⁵⁸ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 64

⁵⁹ NEJEZ-BRADLEY F. J. Stručné dějiny Třetí říše. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009 s. 60

2. *Uznanie sudtskonemeckej národnej skupiny ako právnickej osoby na ochranu tohto rovnoprávného postavenia v štáte.*

3. *Vymedzenie a uznanie sudetskonemeckého územia.*

4. *Vybudovanie nemeckej samosprávy v sudetskonemeckom území vo všetkých oblastiach verejného života, pokiaľ ide o záujmy a veci nemeckej národnostnej skupiny.*

5. *Zákonné ustanovenia pre tých sudetskonemeckých štátnych príslušníkov, ktorí žijú mimo uzatvorené územie svojej národnostnej skupiny.*

6. *Napravenie všetkých krívd, ktoré boli spáchané na sudetských Nemcoch od roku 1918 a nahradenie škôd, ktoré im takto vznikli.*

8. *Úplná sloboda priznania sa k nemeckému národu a k nemeckému svetovému názoru.*“⁶⁰

Henlein si myslel, že splnenie požiadaviek povedie k radikálnej prestavbe štátu. Ale požiadavky boli pre vládu neprijateľné a to najmä 8. bod, ktorý by znamenal stotožnenie s nacistickou ideológiou. Henlein sa tiež prvýkrát verejne prihlásil k nacizmu: „*Tak ako Nemci celého sveta, tak sa aj my prihlasujeme k nacionálne socialistickému poňatiu života.*“

Dňa 26. apríla 1938 odovzdala pražská vláda Londýnu návrh národnostného statusu, ktorý povoľoval ďalekosiahle koncesie, ale zamietal teritoriálnu autonómiu. Ďalej vláda oznámila, že 18. mája 1938 prerokuje so zástupcami SdP návrh statusu, ale nasledujúci deň po oznámení vedenie SdP oznámilo odmietnutie rokovaní s odôvodnením, že v krajnom napätí, ktoré zavládlo po českých provokáciách v Sudetoch, nebudú pokračovať v rokovaniach. Na tento návrh reagoval štátny úrad SdP 18. mája nasledovne: „*Národnostný status musí byť sudetským nemectvom odmietnutý, pretože nám už nemôže ísť o mierové riešenie sudetskej otázky v rámci českého štátu... Rozhodnutia padnú v časovom období do konca júna 1938. Je možný nasledovný priebeh: SdP dostane národnostný status, odmietne ho... predloží svoj návrh na autonómiu. Ak bude odmietnutý, požiadá Konrad Henlein o uskutočnenie referenda. V okamihu, keď Konrad Henlein sudetskú požiadavku na referendum oznámi, vypuknú nepokoje! Tie môžu byť zadržané, len ak sa veľmoci, na ktoré bude Konrad Henlein apelovať, ihneď zjednotia a ohlásia svoj súhlas, alebo bude bezprostredne reagovať ríša.*“

Ako z dokumentu vyplýva, SdP už ani nemala záujem na mierovom riešení, ale snažila sa získať priazeň Veľkej Británie a snažila sa ich vykresliť ako veľmi umiernenú autonómiu. Henlein dokonca viackrát vycestoval cez Berlín do Británie, aby sa stretol s britskou vládou, ale tá ho na žiadosť československej vlády odmietla.

⁶⁰ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 68

Hitler v lete 1938 na základe udalostí z jari roku 1938 a doterajšieho vývoja rozhodol zmeniť stratégiu. Hitler zistil, že náčelník generálneho štábu pozemného vojska, generál L. Beck vojnu v najbližšom období proti Československu odmieta. Počas čiastočnej mobilizácie Nemci zistili, že Československo nie je až také slabé, ako predpokladali, je opevnené a má slušnú armádu. Rovnako boli problémom aj spojenecké zmluvy s Ruskom a Francúzskom, ktoré malo blízko k Veľkej Británii. Na základe toho usúdil, že toto obranné spoločenstvo musí rozbiť a Československo dostať do medzinárodnej izolácie. Generál Beck rezignoval a na jeho miesto Hitler vymenoval generála Franza Haldera. Medzitým celé leto československá vláda a sudetskí nemci predstierali, že sa chcú dohodnúť na kompromise. Anglická vláda sa ponúkla, že obom stranám bude robiť prostredníka a do Československa vyslala na rozhodcovskú misiu lorda V. W. Runcimana. Toho po krátkom váhaní prijal prezident E. Beneš a 23. júna 1938 dal on aj vláda súhlas k jeho zasahovaniu do vnútorných československých záležitostí a k obmedzeniu štátnej suverenity.⁶¹

Lord Runciman sa potom prevážal sudetským pohraničím, ale okrem varovania predloženého Benešovi, že Hitler túto krízu vyrieši vojensky, nič užitočné nenavrhol.

Beneš medzitým predkladal už štvrtý plán riešenia a Henlein ho opäť odmietol a to napriek tlakom z Berlína, Paríža či Londýna. V rozhlasovom prejave Beneš 10. septembra 1938 požiadal verejnosť na oboch stranách, aby sa upokojila a sľúbil, že príde k zmierovaciemu riešeniu. Dva dni na to Hitler ostro napadol Beneša v Norimbergu na zjazde NSDAP a pod hrozbou priamej likvidácie Československa a žiadal „*právo na sebaurčenie*“ pre 3,5 miliónovú nemeckú menšinu. Henlein v tej chvíli vyhlásil osudné heslo „*Heim ins Reich*“, teda v preklade domov do ríše, ktoré značilo, že toto územie chce byť pripojené k „tretej ríši“. Vnútropolitické napätie v Československu dosiahlo svoj vrchol.⁶²

Dňa 12. septembra 1938 nariadil Hlavný štáb veliteľskú pohotovosť celej československej armády a nasledujúci deň dostali velitelia rýchlych divízií rozkaz vyslať do ohrozených oblastí v Čechách a na Morave časti motomechanizovaných brigád, ktoré za podpory obrnenej techniky pôsobili ako poriadkové jednotky. K posilneniu ochrany ľahkých opevnení boli povolaní aj záložníci z najbližšieho okolia. Dňa 14. septembra 1938 začali prichádzať hlásenia o bojoch a vypuknutí puču, počas ktorého padol jeden vojak, šesť četníkov, dvaja civilisti a 61 osôb bolo zranených a ďalší odvečení do Nemecka. Puč bol potlačený a boli vykonané prehliadky domov a kancelárií SdP. Väčšinou boli nájdené prázdne a funkcionári boli nezvestní. Odišli už domov, do ríše. Spravodajské oddelenie

⁶¹ ANGER, J. Mnichov 1938, Praha: Nakladatelství svoboda, 1988, s. 108-111

⁶² NEJEZ-BRADLEY F. J. Stručné dejiny Třetí říše. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009 s. 60-61

hlavného štábu zistilo pohyb 1,5 milióna nemeckých vojakov k hraniciam Československa. Náčelník generálneho štábu L. Krejčí žiadal o vyhlásenie všeobecnej mobilizácie. Vláda a prezident E. Beneš však pod nátlakom západných veľmocí odmietli rozsiahlejšie vojenské opatrenia. Britská vláda ešte pred vystúpením Hitlera v Norimbergu odmietla pomoc Československu v prípade jeho napadnutia. Vo chvíli, kedy verejnosť očakávala každou hodinu napadnutie fašistickým Nemeckom a bola ochotná prijať akékoľvek mierové riešenie, britský ministerský predseda N. Chamberlain odmietol spoločný zárok s Francúzskom a Sovietskym zväzom a predložil svoj vlastný projekt záchrany mieru. Hitlerovi sa tak vojnovým vydieraním a za pomoci západných mocností podarilo vnútiť európskemu verejnému mieneniu predstavu, že otázka sudetských Nemcov je hlavným problémom mieru v Európe. Dňa 15. septembra 1938 sa stretol N. Chamberlain a A. Hitler v Berchtesgadene a dohodli sa na riešení, ktoré pozostávalo z odstúpenia československých pohraničných území s viac než 50% obyvateľov nemeckej národnosti a faktického súhlasu s prevedením Československa do mocenskej sféry fašistického Nemecka.⁶³ K tomuto plánu presvedčili aj Francúzsko a na základe rokovaní predložili 19. septembra 1938 francúzsky a britský veľvyslanec o druhej hodine poobede prezidentovi Benešovi ultimatívnu diplomatickú nótu, v ktorej konštatovali, že obe vlády sa dohodli tak, že českí Nemci nemôžu naďalej zostať v rámci republiky tak, aby to neohrozovalo záujmy republiky a ani záujmy európskeho mieru. Podľa návrhu majú byť okresy s viac než 50% Nemcov prepustené Nemecku. Ak by s tým Československo súhlasilo, obe vlády mu dajú garanciu bezpečnosti pre budúcnosť a zaistia jeho budúce hranice a integritu územia. Odpoveď bola požadovaná do dvoch dní. Československá vláda tieto návrhy na druhý deň, 20. septembra 1938 odmietla. Dňa 21. septembra prišla odpoveď od britskej a francúzskej vlády, ktorá bola vyslovene ultimatívna a dôrazne žiadala, aby československá vláda vzala svoje stanovisko späť s tým, že toto odmietavé stanovisko bude viesť k okamžitému vpádu nemeckej armády do Československa, a že to bude znamenať nezáujem Veľkej Británie nad osudom Československa. Taktiež Francúzsko sa vyjadrilo, že ak vláda neprijme tento návrh a za tejto situácie Nemecko zaútočí na Československo, ktoré bude za to vinné, k tejto vojne sa nepripoja a na pomoc nepríde.

Československo sa podriadilo nátlaku dúfajúc, že tým prinesie „európskemu mieru obeť snád' jedinečnú, pre nás však neslýchane ťažkú a krajne nespravodlivú.“⁶⁴

⁶³ ANGER, J. Mnichov 1938, Praha: Nakladatelství svoboda, 1988, s. 119-122

⁶⁴ BENEŠ, E. Paměti I. Mnichovské dny. Praha: Nakladatelství Academia, 2008, s.333-334

Prijatie anglo-francúzskeho ultimáta vyvolalo masové nepokoje, ktoré donútili Hodžovu vládu k rezignácii a k menovaniu generála Syrového premiérom. V ten istý deň 22. septembra 1938 sa stretol Chamberlain s Hitlerom v Bad Godesbergu, kde britský premiér informoval o prijatí návrhu. Avšak Hitler mu okamžite predložil ďalšie územné požiadavky. Sklamany Chamberlain odletel do Británie a po porade s Francúzskom oznámili Československu, že mu napriek tomu hrozí vpád a radili mu čeliť mobilizáciou.

Syrového vláda 23. septembra 1938 vyhlásila všeobecnú mobilizáciu. Do zbrane bolo povolaných 1,127 milióna mužov a celkový počet vojakov tak dosiahol 1,5 milióna. S nemeckou armádou sa však tá Československá nemohla rovnať. V ten istý deň vyhlásilo mobilizáciu aj Francúzsko. Nátlak na Československo však naďalej pokračoval a 25.-26. septembra 1938 sa spojenci definitívne dohodli, že kvôli Československu do vojny nepôjdu. V tej chvíli sa aj Poľsko prehlásilo za ochrancu poľskej prenasledovanej menšiny. Československo tak nakoniec opustili všetci spojenci. Bolo zúfalé a osamotené.⁶⁵

4.2 Priebeh mníchovskej konferencie veľmocí

Chamberlain až 27. septembra 1938 ponúkol Hitlerovi medzinárodnú konferenciu, ktorá by krízu okamžite vyriešila. O zvolanie konferencie bol požiadaný taliansky diktátor Mussolini, ktorý tak vykonal a na 29. septembra 1938 zvolal konferenciu do Mníchova. Ešte predtým však ponúkli Francúzi celé Sudety Hitlerovi a to aj bez českého súhlasu. Hitler na takéto návrhy nereagoval, pretože si bol istý že dostane všetko o čo žiada.

Na Mníchovskú konferenciu boli pozvané len veľmoci, a to: Nemecko, Veľká Británia, Francúzsko a Taliansko. Sovietsky zväz pozvaný nebol, pretože nebol veľmocou a nepatril k Európe. Československo, o ktorého osude sa malo rozhodovať pozvané nebolo.⁶⁶

Beneš výslovne žiadal, aby Československo bolo na konferencii prítomné. Ale nebolo mu vyhovené a bolo informované, že v Mníchove môže byť jeho delegát a ak to bude potrebné, bude prizvaný. Delegát bol zavolaný až vtedy, keď mu bolo oficiálne odovzdané jednostranné rozhodnutie štyroch veľmocí.⁶⁷

Na konferenciu ako prvý prišiel Adolf Hitler, ktorý pricestoval vlakom z Berlína. Po ceste sa k nemu v Kufsteine pridal Benito Mussolini. Francúzsky predseda vlády Daladier letel

⁶⁵ ANGER, J. Mnichov 1938, Praha: Nakladatelství svoboda, 1988, s. 143-144

⁶⁶ NEJEZ-BRADLEY F. J. Stručné dejiny Třetí říše. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009 s. 61-62

⁶⁷ BENEŠ, E. Paměti I. Mnichovské dny. Praha: Nakladatelství Academia, 2008, s. 396-397

z Paríža na letisko v Oberwiesenfelde a celú cestu diskutoval so svojimi poradcami. Britský premiér Chamberlain priletel o pol hodinu neskôr. Obaja boli privítaní nemeckým ministrom zahraničných vecí Joachimom von Ribbentropom. Odtiaľ obidve delegácie zamierili do svojich hotelov. K britskej delegácii sa pripojili československí vyslanci, berlínsky veľvyslanec Vojtěch Mastný a diplomat Hubert Masařík. Ich úloha bola nezávideniahodná. Konferencie sa zúčastniť nemohli a mali si len vypočúť rozhodnutie, poprípade poskytnúť informácie o technických problémoch. Chamberlain oznámil Československu, že mu musí ponechať úplnú voľnosť v rokovaní a nezáväzovať ho žiadnymi požiadavkami, aby bolo možné dosiahnuť promptné riešenie. Československo bolo teda z rokovaní konferencie úplne vylúčené.

Na miesto rokovania, ktoré sa konalo vo „Vodcovom“ dome v Mníchove dorazil ako prvý Chamberlain, následne Hitler, Daladier a Mussolini. S nimi sa jednali zúčastní aj diplomati, poradci, nacistickí funkcionári a nemeckí generáli. Rokovania sa začali približne o jednej hodine popoludní v Hitlerovej pracovni a spoločne s ním boli prítomní aj Joachim von Ribbentrop a Galeazzo Ciano, ministri zahraničných vecí Nemecka a Talianska. Britského premiéra sprevádzal jeho poradca Horace Wilson a Daladiera tajomník ministerstva zahraničných vecí Alexis Léger.

Konferenciu otvoril Hitler príhovorom, v ktorom zdôrazňoval, že Československo ohrozuje mier a menšiny v ňom už viac nechcú žiť. Požadoval, aby Československá vláda splnila sľub, ktorý dala a odstúpila Nemecku požadované územia, inak naňho zaútočí. O rozsahu týchto území sa malo dohodnúť na tejto konferencii. Chamberlain s Mussolinim predložili svoj návrh na rýchle vyriešenie problému, tento návrh bol však v skutočnosti vypracovaný Göringom, Neurathom a Weizsäckom. Ako hlavný problém návrhu sa Chamberlainovi javil záväzok, že o odovzdanie nepoškodeného územia a majetku do 10. októbra 1938 sa majú postarať Francúzsko s Britániou. Takúto záruku však mohla poskytnúť len československá vláda. Bolo by preto vhodné, aby boli do Mníchova pozvaní aj ich zástupcovia. Hitler s Mussolinim takúto účasť na konferencii odmietli s tým, že podpisy zástupcov štyroch veľmocí musia byť dostatočnou autoritou pre Československo, aby splnilo podmienky ich dohody. Toto komentoval Daladier slovami: *„Už pred desiatimi dňami som v Londýne dal v zásade súhlas k odovzdaniu pohraničných oblastí s nemeckým obyvateľstvom bez toho, aby som sa pýtal československej vlády. Postavil som sa za toto stanovisko bez ohľadu na to, že máme s Československom spojeneckú zmluvu. Som preto teraz ochotný ustúpiť, keď pribratie československého zástupcu naráža na prekážky. Najdôležitejšie je rýchlo rozhodnúť.“*

Následne sa rokovania prerušili na žiadosť Chamberlaina, ktorý si chcel predložený návrh lepšie preštudovať.

Po prestávke pokračovala konferencia diskusiou o zárukách, že odstúpené územia budú skutočne odovzdané. Tento problém bol vyriešený nakoniec tak, že československá vláda bola prehlásená za zodpovednú za odovzdanie odstupovaného územia Nemecku so všetkým, čo sa na ňom nachádza. Hitler dokonca požiadal o prevoz časti výzbroje z vnútrozemia. Na všetky požiadavky Daladier s Chamberlainom pristúpili. Göring neskôr spomínal, že ho samého prekvapilo, ako jednoducho prijímali všetko čo žiadali. Potom už nasledovala dohoda o časovom harmonograme obsadzovania odstúpených území nemeckou armádou. S československými zástupcami počas rokovaní nikto nekomunikoval. Až keď bol výsledný dokument úplný, britský diplomat Frank Aston-Gwatkin pozval Mastného s Masaříkom, aby im vysvetlil výsledok rokovaní a plán na odstúpenie území. Zároveň obaja diplomati obdržali mapu, na ktorej boli znázornené jednotlivé územia, o ktorých sa rokovalo. Masařík s Mastným žiadali vysvetlenie a protestovali. Avšak Aston-Gwatkin im oznámil, že nie je možné nič opravovať a rozhodnutie je konečné so slovami: *„Keby ste to neprijali, tak to znamená, že si to budete vybavovať už len sami s Nemeckom.“*

Mníchovská dohoda bola podpísaná zástupcami zúčastnených veľmocí pred polnocou 29. septembra 1938. Ako prvý podpísal dohodu Hitler, nasledoval Daladier, Mussolini a ako posledný Chamberlain.⁶⁸

4.3 Mníchovská dohoda, obsah a politicko-právne dôsledky pre ČSR

Dôsledky mníchovskej dohody boli pre Československú republiku katastrofálne. Bol spochybnený samotný vznik a existencia Československa, ktorá začala v roku 1918. Západné veľmoci a spojenci sa nečinne prizerali tomu, ako bolo Československo okradnuté o 41 098 km² územia (29,3%), 33% závodov, 40% celkovej priemyselnej kapacity priemyslu, zdroje surovín a prostriedky železničnej dopravy. Fašistické Nemecko zabralo systém pohraničného opevnenia a mnoho oblastí s prevahou českého obyvateľstva. Len na území odstúpenom Nemecku a Poľsku zostalo takmer 800 tisíc obyvateľov českej národnosti.⁶⁹

⁶⁸ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mníchovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 109-117

⁶⁹ ANGER, J. Mnichov 1938, Praha: Nakladatelství svoboda, 1988, s. 158

4.3.1 Obsah mníchovskej dohody

Mníchovská dohoda je napriek svojmu významu pomerne stručným dokumentom. Dohoda sa skladala z preambuly, ôsmich článkov, jedného dodatku a troch doplňujúcich prehlásení. V preambule sa Nemecko, Veľká Británia, Francúzsko a Taliansko zhodujú na dohode o odstúpení sudetonemeckého územia, podľa skoršej dohody na podmienkach a spôsoboch tohto odstúpenia a na opatreniach, ktoré je potrebné vykonať. Spomínanou skoršou dohodou je anglo-francúzsky plán z 19. septembra 1938, ktorú ultimatívne nanútili Československu Briti a Francúzi a ktorá bola pod nátlakom prijatá. Avšak s týmto plánom mníchovská dohoda nebola podobná takmer v ničom a signatári na ňu odkázali skôr pre dôveryhodnosť. Teda, že s plánom Československo súhlasilo. Ďalej vyhlasujú že každá zo strán tejto dohody je zodpovedná za kroky, ktoré je potrebné vykonať na jej uskutočnenie.

V článku 1. dohody je stanovený jednoznačný dátum 1. október 1938, kedy začne s vyst'ahovaním odstúpených území. Je evidentné, že veľmoci nepochybovali o tom, že Československo splní rozhodnutia dohody, a to napriek tomu, že mu nebolo umožnené o nich rokovať. Druhý článok stanovuje ďalší hraničný termín, a to 10. októbra 1938, dokiaľ malo byť vyst'ahovanie a odovzdanie predmetných území ukončené, a to navyše „...*bez ničenia akýchkoľvek existujúcich zariadení*“, pričom je za to zodpovedná československá vláda. Toto ustanovenie týkajúce sa poškodenia existujúcich zariadení bolo strategicky významné pre Nemecko, pretože ako bolo už skôr uvedené, na tomto území sa nachádzala tretina všetkých závodov a takmer polovica celkovej kapacity československého priemyslu. V článku 3. je zakotvený medzinárodný výbor zložený zo zástupcov Nemecka, Veľkej Británie, Francúzska, Talianska a Československa. Ako história neskôr ukázala, výbor bol len na papieri a Nemecko nikdy neprihliadalo na názory a záujmy nikoho iného. Je zaujímavé, že až v tomto článku sa prvýkrát spomína účasť Československa, napriek tomu že o jeho osude sa rokovalo. Táto komisia mala podľa piateho článku určiť územia, v ktorých sa má uskutočniť ľudové hlasovanie. Zároveň mal výbor aj určiť spôsob hlasovania a stanoviť deň, v ktorý sa malo hlasovanie uskutočniť, tento deň nesmel byť neskôr ako na konci novembra. Ďalšie právomoci výboru boli stanovené v článku 6., podľa ktorého mal výbor vymedziť konečné hranice. V tomto článku si Hitler taktiež nechal otvorený priestor na zaberanie aj ostatných území, nakoľko sa v ňom uvádza: „*Tento výbor je oprávnený odporučiť... v určitých výnimočných prípadoch menšie odchýlky od prísne etnografického*

stanovenia pásiem, ktoré majú byť odovzdané bez ľudového hlasovania.“ Vďaka tomu si potom Hitler zaberal územia aj nad rozsah stanovený v tejto dohode.

V článku 4. je stanovený harmonogram obsadzovania území nemeckými oddielmi, ktoré malo začať 1. októbra 1938. Podľa mapy priloženej k dohode bolo obsadenie rozdelené na štyri časti. Prvý úsek 1. – 2. októbra 1938, druhý úsek 2. – 3. októbra 1938, tretí úsek 3. – 5. októbra 1938 a posledný štvrtý úsek 6. – 7. októbra 1938.

Článok 7. zavádza opčné právo na presídlenie do a z odstúpených území. Táto opcia musela byť uplatnená do šiestich mesiacov od platnosti tejto dohody. Podrobnosti tejto opcie mal určiť Nemecko-československý výbor. Toto bolo realizované československo-nemeckou zmluvou o otázkach štátneho občianstva a opcie č. 300/1938. Táto zmluva mimo iné vylučovala bipolitizmus.

Posledný ôsmy článok prikazuje československej vláde, aby v lehote do štyroch dní od uzatvorenia tejto dohody prepustila sudetských Nemcov, ktorí si to prajú, zo svojich vojenských a policajných jednotiek. V tej istej lehote musela tiež vláda prepustiť sudetskonemeckých väzňov, ktorí si odpykávali tresty za politické a trestné činy. Toto rozhodnutie zasahovalo priamo do ústavného zriadenia štátu, nakoľko podľa Ústavy bolo možné amnestiu udeliť len prezidentom.⁷⁰

Podľa dodatku k dohode Veľká Británia a Francúzsko garantujú rešpektovanie nových hraníc Československa proti nevyprovokovanému útoku. K týmto garanciam sa pripojí aj Nemecko a Taliansko vo chvíli, keď bude upravená otázka maďarských a poľských menšín. Následné tri prehlásenia obsahujú organizáciu medzinárodného výboru, jeho právomoc a podmienku, že ak nebude problém maďarských a poľských menšín vyriešený do troch mesiacov dohodou zainteresovaných vlád, tak bude tento problém predmetom ďalšieho jednania týchto štyroch mocností. Opäť sa teda nepočítalo s účasťou Československa, avšak ani Maďarska a Poľska.⁷¹

⁷⁰ KAMAS, P. 2012. Mnichovská dohoda a osud sudetských Němců. Brno: guidemedia etc, 2012, s. 77-78

⁷¹ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 112-113

4.3.2 Politické dôsledky podpísania mníchovskej dohody

Prijatie mníchovskej dohody mali rozsiahly dopad na vnútropolitickú situáciu v Československu. Zrútil sa celý vnútropolitický systém a verejnosť hľadala odpoveď, ako mohlo k takejto katastrofe prísť a kto za ňu má niešť zodpovednosť. Avšak na politickú situáciu malo stále vplyv aj zahraničie.

Už po podpísaní dohody oznámil H. Göring oficiálne veľvyslancovi v Berlíne Mastnému, že Nemecko nedovolí, aby bol aj naďalej prezidentom Edvard Beneš. Nebudú s ním už vraj rokovať a ak okamžite nerezignuje, tak budú pri uplatňovaní mníchovskej dohody postupovať s úplne bezohľadne. Zároveň naznačil Mastnému, že by ho rád videl ako budúceho československého prezidenta. Po opakovaných nátlakoch z nemeckej strany prezident Beneš 5. októbra 1938 oznámil svoju rezignáciu listom novej vláde, ktorú ešte predtým vymenoval a následne sa rozlúčil aj s ľudom v rozhlasovom prejave. Napriek Benešovmu úmyslu zotrvať v republike, bol donútený vyhrážkami a zastrašovaním z Berlína 22. októbra 1938 opustiť svoju vlasť a emigrovať do Londýna.⁷²

Zároveň sa začalo rokovať aj o osude Slovenska. Na zasadaní 5. októbra 1938 v Žiline členov predsedníctva ľudovej strany spolu s poslancami a senátormi bola prijatá tzv. žilinská dohoda, ktorá požadovala autonómiu Slovenska a vytvorenie samostatnej slovenskej vlády. Už 7. októbra 1938 vymenoval predseda vlády Syrový päťčlennú slovenskú autonómnu vládu na čele s Dr. Jozefom Tisom. V tej chvíli prestalo doterajšie Československo existovať a *via facti* sa zrodilo Česko-Slovensko. Toto bolo zabezpečené ústavným zákonom o Slovenskej krajine č. 299/1938 Sb.

Po vzore Slovenska prišlo 11. októbra 1938 k vytvoreniu autonómie a vymenovaniu rovnako päťčlennej vlády Podkarpatskej Rusi, na čelo ktorej sa postavil Andrej Bródy. Rovnako ako v slovenskom prípade bola táto autonómia oficiálne zakotvená prijatím ústavného zákona č. 328/1938 Sb. V tomto prípade sa však už názov štátu nemenil a zostalo Česko-Slovensko. Do popredia sa presadzovali nacionálne konzervatívne sily, ktoré sa snažili o nastolenie autoritatívneho režimu, silne obmedzujúceho demokraciu v štáte. Radikálni nacionalisti tvrdili, že sa Nemcom zbytočne ustupovalo. Konzervatívni agráристи tvrdili, že je potrebné zmeniť zahraničnopolitický kurz a zjednodušiť politický systém. Do popredia sa predierali aj fašisti ako R. Gajda a J. Stříbrný, ktorí mali podporu najchudobnejšej vrstvy obyvateľstva.

⁷² BENEŠ, E. Paměti II. Praha: Nakladatelství Academia, 2008, s. 59-61

Podporu získavali od novinárov, publicistov, ale aj politikov. Politický život zažíval absolútny morálny úpadok.

Demokracia v štáte bola postupnými krokmi demontovaná. 18. novembra 1938 sa zlúčila pravica do Strany národnej jednoty na čele s Rudolfom Beranom. Následne 11. decembra 1938 dostala táto strana nového partnera spojením sociálnych demokratov a ľavicovo orientovaných národných socialistov do Národnej strany práce. Komunistom medzitým už 20. októbra 1938 pozastavili činnosť a 27. decembra 1938 ich stranu úplne rozpustili. Česko sa menilo na autoritatívny štát, k čomu prispelo aj zvolenie Dr. Emila Háchu za nového prezidenta a vymenovanie novej vlády na čele s Rudolfom Beranom. Existencia druhej republiky trvala len pol roka.⁷³ Nasledoval úpadok a rozvrat spoločného štátu Čechov a Slovákov.

⁷³ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 120-128

5. Viedenské arbitráže ako dôsledok mníchovskej zrady veľmoci

Do spoločného osudu Čechov a Slovákov v Československej republike veľmi nepriaznivo zasiahli medzinárodné udalosti, rozhodnutie mocností na konferencii v Mníchove a nasledujúca viedenská arbitráž ministrov zahraničných vecí Nemecka a Talianska vo Viedni. Od prijatia „*Mníchovského diktátu*“, hovoríme o „*Druhej*“ alebo „*pomníchovskej*“ ČSR a postupne aj o slovenskej autonómii.

Podpísaním mníchovskej dohody 29. septembra 1938 na Mníchovskej medzinárodnej konferencii predstaviteľmi najsilnejších mocností Európy, Nemecka, Talianska, Anglicka a Francúzska, sa podarilo Hitlerovi dosiahnuť jeho cieľ, likvidáciu demokratickej ČSR a získanie jej územia. Československá vláda na schôdzi vládneho kabinetu generála Syrového 30. septembra 1938 sa diktátu podrobila. Československá republika musela postúpiť Nemecku pohraničné územie Sudet, na ktorom žilo viac ako 50% nemeckého obyvateľstva (28 000 km² územia a približne 3 600 000 obyvateľov), rozsiahle vojenské opevnenia a dôležité priemyselné podniky.

ČSR nestratila územie len na základe mníchovskej dohody, Nemecko si vynútilo odstúpenie ďalších území nad jej rámec. V Čechách to bolo územie Jilemnicka a Chodska, na Slovensku zabrali Devín a Petržalku.

Na základe tzv. Poľského ultimátu bola ČSR nútená odstúpiť Poľsku územie na poľskom pohraničí o rozlohe 221 km². Poľsku boli odstúpené v Čechách časti Tešínska, Frýdecka, Jablunkova, na Slovensku to bola časť Oravy, Kysúc a Spiša.⁷⁴

Mníchovským diktátom sa riešila aj maďarská otázka. V dodatkoch mníchovskej dohody sa hovorilo o potrebe riešiť maďarský menšinový problém v Česko-Slovensku rokovaním s maďarskou vládou. V prípade, že by sa v lehote troch mesiacov nepodarilo vládam dohodnúť, o celej veci mali rozhodnúť štyri veľmoci, ktoré prijali a signovali mníchovskú dohodu.⁷⁵

Medzitým nabrali udalosti rýchly spád v samotnej ČSR. Prezident E. Beneš abdikoval 5. októbra 1938 a emigroval do Londýna. Ako bolo už skôr spomenuté, na Slovensku sa vedúcej úlohy v procese snáh o nové štátoprávne usporiadanie zmocnila HSĽS. Na zasadnutí výkonného výboru strany, ktorý sa konal 6. októbra 1938 v Žiline, sa predstavitelia dohodli

⁷⁴ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla s.r.o., 2008. s. 257

⁷⁵ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. (20. september - 2. november 1938). Martin: Matica slovenská, 2002. s. 45 – 49

na riešení štátoprávneho postavenia Slovenska na základe návrhu ústavného zákona o autonómii Slovenska. Výsledky žilinskej dohody boli vyjadrené v dokumente Manifest slovenského národa. Jeho obsahom bolo právo slovenského národa na sebaurčenie, medzinárodná garancia nedeliteľnosti jeho územia, ako i právo slovenského národa určiť si svoj ďalší vývoj v plnom rozsahu. Sporné problémy sa mali riešiť mierovou cestou. Československá vláda v Prahe veľmi promptne a v plnom rozsahu akceptovala požiadavky žilinskej dohody a ešte v deň jej vyhlásenie vymenovala Dr. Tisa za ministra pre Slovensko a 7. októbra 1938 bola vytvorená Slovenská krajinská vláda. J. Tiso sa stal jej predsedom a ministrom vnútra, F. Ďurčanský – minister spravodlivosti, minister sociálnej starostlivosti a zdravotníctva, M. Černák – minister školstva, M. Teplanský – minister financií, minister poľnohospodárstva a verejných prác, J. Lichner – minister dopravy. Vytvorilo sa nové štátoprávne usporiadanie Česko-Slovenska s autonómiou Slovenska.⁷⁶

5.1 Mníchovské udalosti, rokovanie vlády ČSR s Maďarskom v Komárne

Výsledky Mníchovskej konferencie vyvolali v Maďarsku veľké sklamanie, lebo veľmoci sa zaoberali len otázkou nemeckej menšiny v ČSR. Len vďaka B. Mussolinimu boli maďarské požiadavky zaradené do dodatku mníchovskej dohody. Maďarská vláda si uvedomovala, že si vojensky nedokáže sama vynútiť územie od Česko-Slovenska. Spojenci Juhoslávia a Rumunsko totiž potvrdili, že v prípade agresie Maďarska proti ČSR budú odpovedať vojenskou silou. Preto začala vyvíjať tlak na Česko-Slovensko organizovaním incidentov, vojenských prepádov a diverzných akcií na slovensko-maďarskom pohraničí. Využívala aj tlak spriatelenej veľmoci Nemecka a Talianska.

V tejto napätej situácii maďarský veľvyslanec J. Wettstein odovzdal 3. októbra 1938 v Prahe nótu o predbežných podmienkach maďarskej vlády pre začatie rokovaní s Česko-Slovenskom, v ktorej požadovala, aby vláda Československej republiky bezodkladne prijala nasledujúce opatrenia:

1. Okamžite prepustila na slobodu maďarských politických väzňov.
2. Bez meškania demobilizovala vojakov maďarskej národnosti a pustila ich domov.
3. Vytvorila poriadkové oddiely so zmiešaným velením na ochranu života a majetku a verejného poriadku.

⁷⁶ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla s.r.o., 2008, s. 262-263

4. Na znak symbolického odstúpenia územia odovzdala Maďarsku dve alebo tri československé pohraničné mestá, ktoré obsadia maďarské jednotky. Do úvahy prichádzajú v západnej časti: buď Komárom (Komárno), Párkányána (Štúrovo) alebo Ipolyság (Šahy), vo východnej časti: železničná stanica Sátoraljaujhely (Slovenské Nové Mesto), Csap (Čop) a Beregszász (Berehovo).
5. Maďarská kráľovská vláda navrhuje, aby sa priame maďarsko-československé rokovania začali v Komárne 6. októbra vo štvrtok o 4. hodine popoludní.⁷⁷

Pod týmto stupňujúcim sa tlakom sa uskutočnili v dňoch 9. – 13. októbra 1938 bilaterálne rokovania v Komárne. Vláda v Prahe rozhodla, že česko-slovenskú delegáciu budú tvoriť výlučne slovenskí a rusínski (ukrajinskí) zástupcovia. Oficiálnu česko-slovenskú delegáciu viedol predseda autonómnej slovenskej vlády Dr. J. Tiso, členmi delegácie boli I. Krno, F. Ďurčanský, generál R. Viest a I. Párkanyi, ktorý zastupoval Podkarpatskú Rus. Dr. J. Tiso mohol zostavovať podľa potreby skupinu česko-slovenských expertov. Expertná skupina nebola na komárňanských rokovaniach prítomná od začiatku, bola v Bratislave a v prípade potreby mali byť experti povolávaní do Komárna. Expertnú skupinu tvorili významné osobnosti ako Š. Danihel, P. Fábry, P. Florek, P. Horváth, F. Houdek, D. Rapant, J. Korčák, A. Straka, Š. Janšák a i.

Maďarskú delegáciu viedol minister zahraničných vecí K. Kánya a P. Teleki, minister školstva a cirkevných vecí, geograf a znalec etnických pomerov v predvojnovom Uhorsku.⁷⁸ Imrédyho maďarská vláda dúfala, že s neskúsenými slovenskými politikmi sa jej bude ľahšie rokovať. V tom sa však zmýlila, slovenská delegácia statočne bojovala za každý kúsok slovenského územia, pričom absolútne vylúčila myšlienku pripojenia Slovenska k Maďarsku v akejkoľvek forme. Maďarská delegácia na základe inštrukcií svojej vlády od začiatku vystupovala agresívne, ultimatívne.

Na úvod prvého dňa rokovania, 9. októbra 1938, odovzdali Maďari ultimatívne požiadavky formulované v dokumente Memorandum o územných požiadavkách voči Česko-Slovensku a návrhu na plebiscit na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi.⁷⁹ Na základe priloženej mapy si Maďarsko nárokovalo v priebehu 10 dní priame odstúpenie územia Slovenska na juh od vyznačenej línie, vrátane nasledujúcich miest: Devín, Bratislava, Nitra, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Jelšava, Rožňava, Košice Trebišov a Pavlovce v rozsahu 12 124 km² a z Podkarpatskej Rusi 1 982 km² Týkalo sa to celkovo 1 346 000 obyvateľov, z toho na

⁷⁷ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 54 - 55

⁷⁸ DEÁK, L. Viedenská arbitráž – „Mníchov pre Slovensko“. Bratislava: Nadácia KORENE, 1998, s. 20

⁷⁹ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 78 - 80

Slovensku 1 136 000 a na Podkarpatskej Rusi 210 000. Z tohto počtu podľa posledného sčítania obyvateľstva v roku 1930 sa 678 000 hlásilo k inej než maďarskej národnosti. Na Slovensku ich bolo 553 000 a na Podkarpatskej Rusi 125 000.

Maďarská vláda požadovala, aby sa nová hranica stanovila na etnickom princípe, tak ako sa určovala hranica Česko-Slovenska s Nemeckom a Poľskom, čo nebolo celkom pravda, pretože zo Slovenska zobrali Poliaci len čisto slovenské dediny. Žiadala územie, kde podľa štatistických údajov o národnostnom zložení obyvateľstva Uhorska z roku 1910 žilo viac ako 50 % obyvateľstva maďarskej národnosti. Nárokovala si aj súvislé slovenské územie, ktoré nespĺňali tieto kritériá, Bratislavu a Košice s ich okolím. Maďarská vláda ďalej požadovala plebiscit v 4 oddelených častiach Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Hlavným cieľom maďarských požiadaviek bolo prerušiť spojenie Česko-Slovenska so spojeneckým Rumunskom a maximálne oklieštiť územie Slovenska, ktoré malo byť odrezané od nížin, prístupu k Dunaju, zbavené väčších miest na juhu a najmä prerušené dopravné spojenie medzi východom a západom Slovenska. Išlo vlastne o zrušenie Trianonskej zmluvy a obnovenie územného status quo ante bellum, stavu pred prvou svetovou vojnou.⁸⁰

Československá delegácia vo svojom stanovisku zásadne odmietla plebiscit na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi, pretože táto otázka išla nad rámec mníchovskej dohody. Pokiaľ ide o navrhnutú hranicu, zaujala stanovisko: „... je neprijateľná, pretože nezodpovedá ani rozloženiu národností ani životným záujmom štátu. Napríklad nemôžeme ani uvažovať o návrhoch, ktoré by nechávali mimo hranice štátu Bratislavu, Nové Zámky, Lučenec, Rimavskú Sobotu, Košice, Užhorod, Berehovo.“⁸¹

Osobitne vážne výhrady mala česko-slovenská delegácia k štatistickým údajom zo sčítania uhorského obyvateľstva v roku 1910, kde expertná skupina zaujala stanovisko: „Štatistika sčítania ľudu z roku 1910 je výslednicou bezohľadného maďarizačného úsilia Maďarov v predvojnovom Uhorsku, ktoré sledovalo cieľ asimilovať čím prv nemaďarské národy Uhorska Maďarmi.“⁸² Expertná skupina navrhla, aby sa použila najnovšia štatistika z roku 1930, ktorá podáva najlepšie údaje o národnostnom zložení obyvateľstva. Na rokovaní česko-slovenských expertov 11. októbra 1938 o maďarských územných požiadavkách D. Rapant upozornil: „Nemôžeme súhlasiť so stanoviskom maďarským, aby bola za základ

⁸⁰ DEÁK, L. Viedenská arbitráž – „Mníchov pre Slovensko“. Bratislava: Nadácia KORENE, 1998, s. 22-23

⁸¹ Správa vyslanca I. Krna o negatívnom stanovisku česko-slovenskej delegácie k rozsahu maďarských územných požiadaviek a o odmietnutí plebiscitu na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi. In: DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 82.

⁸² Elaborát slovenských expertov nespoľahlivosti uhorskej národnej štatistiky z roku 1910 na určenie slovensko-maďarskej etnickej hranice. In: DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 9.

*vzatá štatistika z roku 1910. Československú štatistiku z roku 1930 zas nechcú uznať Maďari. Prijateľnejšie by bolo vziať pre nás za základ neutrálny rok 1880.*⁸³

Maďarská delegácia, odmietla návrhy vychádzať zo štatistiky z roku 1930 alebo 1880 a trvala na použití štatistiky z roku 1910.

Člen delegácie I. Krno odcestoval 11. októbra 1938 do Prahy, aby informoval vládu o stave prebiehajúcich rokovaní s Maďarskom. Vláda v uznesení z 12. októbra 1938 určila stratégiu ďalšieho postupu, aby československá delegácia poukázala na nedostatočnosť maďarských štatistík z roku 1910. Súhlasila s odstúpením okresov, ktoré mali podľa štatistiky z roku 1930 maďarskú väčšinu s tým, že sa zároveň bude požadovať oprava hranice z hľadiska hospodárskeho alebo výmenou obyvateľstva alebo kompenzáciami buď hospodárskymi alebo územnými na inom mieste.⁸⁴

Dňa 13 októbra 1938 o 9,00 hod. I. Krno odovzdal maďarskej delegácii československý protinávrh s mapou s vyznačeným územím, ktoré by malo byť odstúpené Maďarsku. Protinávrh rešpektoval strategické, hospodárske a dopravné záujmy Česko-Slovenska. Prevala maďarského etnika sa mal určiť podľa štatistiky z roku 1930. Uplatňoval sa princíp reciprocity, koľko Maďarov zostane na Slovensku, toľko Slovákov a Rusínov zostane v Maďarsku. Podľa tohto návrhu mali zostať Česko-Slovensku mestá Bratislava, Nové Zámky, Levice, Rimavská Sobota, Lučenec, Košice, Užhorod, Mukačevo a Berehovo. Dával Maďarom rozlohu 557 000 ha, čo tvorilo asi 11 % územia Slovenska, s počtom obyvateľstva asi 400 000, z nich bolo 320 000 Maďarov, 44 000 Slovákov, takmer žiadni Rusíni a zvyšok tvorili Nemci a Židia.⁸⁵

Maďarská delegácia považovala československý protinávrh za neprijateľný, hlavne preto, že kompaktné masy maďarskej národnosti zostávali v Česko-Slovensku. Rokovania boli prerušené, maďarská delegácia odišla informovať svoju vládu do Budapešti. Imrédiho vláda rozhodla o jednostrannom ukončení rokovaní. Večer o 19,00 hod. vedúci maďarskej delegácie K. Kánya z poverenia maďarskej vlády oznámil, že z ich strany považuje toto rokovanie za ukončené, stanoviská oboch delegácií oddeľuje priepasť, ktorá sa nedá preklenúť. Z týchto dôvodov maďarská kráľovská vláda po zvážení rozhodla, že požiadala

⁸³ Záznam z rokovania česko-slovenských expertov o maďarských územných požiadavkách a o vypracovaní stanoviska česko-slovenskej delegácie. In: DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I.. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 99.

⁸⁴ Uznesenie Predsedníctva ministerskej rady pre Prezídium ministerstva zahraničných vecí týkajúce sa hodnotenia prebiehajúcich rokovaní v Komárne medzi vládou delegáciou Č-SR a Maďarska. In: DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 109.

⁸⁵ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 126-127.

štyri signatárske veľmoci Mníchovského protokolu o urýchléné riešenie svojich požiadaviek voči Československu. Vedúci československej delegácie Dr. J. Tiso vyhlásil, že o rozhodnutie maďarskej vlády berie na vedomie. Tým sa rokovanie skončilo.⁸⁶

Maďarská vláda po jednostrannom ukončení rokovaní v Komárne spustila mediálnu a diplomatickú kampaň. Zo stroskotania bilaterálnych rozhovorov obvinila vládu v Prahe. Maďarsko sa rozhodlo aj vojensky demonštrovať svoju silu mobilizovaním ďalších piatich ročníkov. Česko-Slovenská vláda ako odpoveď a v záujme upokojenia situácie vyhlásila v oblastiach na južnej hranici stanné právo.

Komárňanské rokovania v októbri 1938 boli predohrou viedenskej arbitráže, kde sa malo rozhodnúť po Mníchovskej konferencii o odstúpení južných oblastí Slovenska Maďarsku. Maďari túžili po revízii Trianonskej zmluvy a usilovali sa obnoviť historické hranice Uhorska. Maďarská vláda pritom používala ako zámienku ochranu maďarskej menšiny žijúcej na území Slovenska. Česko-slovenská vláda sa usilovala udržať hranice garantované zmluvami Versailleského mierového systému a zachrániť po Mníchovskom diktáte, čo sa ešte zachrániť dalo. Udalosti však neúprosne smerovali k ďalším územným stratám Česko-Slovenskej republiky, o ktorých sa rozhodlo napriek odporu jej vlády v rámci viedenských arbitráží.

5.2 Prvá viedenská arbitráž, odstúpenie oblastí južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi Maďarsku

Po rozbití rokovaní v Komárne maďarskou vládou bolo zrejmé, že riešiť územný spor bude Nemecko a Taliansko. Maďarská vláda mala silnú oporu v talianskej fašistickej vláde B. Mussoliniho, preto už 14. októbra 1938 poslala do Ríma a K. Darányiho do Berlína. Potvrďuje to i hlásenie československého vyslanca M. Kobra z Budapešti: „1. Diplomati súdia, že maďarská vláda z vnútropolitických dôvodov dá prednosť rozhodnutiu veľmocí pred priamym rokovaním. Tým sa vysvetľuje urýchléné prerušenie v Komárne. 2. Hovorí sa, že Darányi bol sklamaný Hitlerom, ale Csáky sa vrátil s dobrým dojmom.“⁸⁷

Hitler mal s oslabeným Česko-Slovenskom vlastné plány, preto nemal záujem na anexii Slovenska a vytvorení maďarsko-poľských hraníc. Nesúhlasil s plebiscitom na Slovensku

⁸⁶ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 128 – 129

⁸⁷ Tamtiež, s. 141

a Podkarpatskej Rusi. Radil K. Darányimu, aby Maďarsko pokračovalo v rokovaní, pričom úlohou sprostredkovateľa poveril nemeckého ministra zahraničných vecí J. von Ribbentropa. Výsledkom bola dohoda o stanovení novej hraničnej čiary, tzv. Ribbentropova línia, podľa ktorej mesta Bratislava, Nitra, Užhorod a Mukačevo zostávali Česko-Slovensku, otvorená zostala otázka Košíc.

Česko-slovenská vláda si tiež uvedomovala veľký význam nemeckého stanoviska k riešeniu územného sporu s Maďarskom, preto do Berlína odcestoval minister zahraničných vecí F. Chvalkovský. Hitler ho vyzval na obnovenie rokovaní s Maďarskom s tým, ak pražská vláda prijme vyznačenú Ribbentropovu líniu, Nemecko bude garantovať tieto nové hranice. Do Nemecka vycestovali aj predstavitelia autonómnej slovenskej vlády Dr. J. Tiso a F. Ďurčanský. Hlavným cieľom ich návštevy u Ribbentropa 19. októbra 1938 v Mníchove bola záchrana Košíc. Strata Košíc totiž znamenala nielen stratu najväčšieho hospodárskeho centra na východe, ale aj prerušenie spojenia jediného železničného spojenia s Podkarpatskou Rusou a spojeneckým Rumunskom. Po rokovaní odchádzali s pocitom, že sa im podarilo zachrániť Košice pre Česko-Slovensko.

Česko-Slovenská vláda v nádeji, že získa garantovanie svojich hraníc veľmocami, odovzdala 22. októbra 1938 maďarskej vláde návrh na novú hranicu s rešpektovaním Ribbentropovej línie. Návrh znamenal odstúpenie 9 606 km² teritória Slovenska, na ktorom žilo 728 435 obyvateľov, z nich 494 626 bolo maďarskej národnosti, 168 632 slovenskej a českej národnosti, 65 177 inej národnosti. Maďarsko návrh odmietlo, trvalo na požiadavkách formulovaných v Komárne.

Česko-Slovenská vláda bola donútená prijať nemecko-taliansku arbitráž. Viedli ju k tomu viaceré faktory. Francúzsko a Veľká Británia úplne stratili záujem o ďalší osud Česko-Slovenskej republiky, oblasť strednej Európy pokladali za nemeckú sféru vplyvu. Spoliehala sa predovšetkým na Nemecko, že ochráni Česko-Slovensko pred prehnanými maďarskými požiadavkami. Chcela zabrániť plebiscitu, ktorý Maďarsko neustále požadovalo.

Predohrou s mimoriadnym negatívnym dopadom pred konaním arbitráže bolo rokovanie J. von Ribbentropa s talianskym ministrom zahraničných vecí G. Ciano v dňoch 27. – 30. októbra 1938 v Ríme, ktoré sa ukázalo ako rozhodujúce. G. Ciano bol veľmi dobre informovaný a vyzbrojený argumentmi maďarskej strany, rázne presadzoval splnenie jej požiadaviek. Osobne bol u neho presadzovať protislovenskú líniu gróf János Eszterházy zo Slovenska, ktorý sa angažoval najmä za pripojenie Košíc k Maďarsku, aj keď väčšina obyvateľov boli Slováci. J. von Ribbentrop v záujme upevnenia veľmocenského spojenia krajín Osi Berlín – Rím súhlasil s konaním arbitráže s tým, že presvedčí Hitlera. Obaja sa

dohodli, že Maďarsko a Česko-Slovensko sa vopred musia zaviazat', že sa podrobia výsledku arbitráže. Pri rokovaní o maďarských požiadavkách J. von Ribbentrop ustúpil G. Cianovi a súhlasil s odovzdaním Košíc, Užhorodu a Mukačeva k Maďarsku. Česko-slovenská diplomacia si zapísala ďalšiu katastrofálnu prehru.

Maďarská a Česko-Slovenská vláda následne požiadali vlády Nemecka a Talianska o prevzatie úlohy arbitrov v otázke maďarskej menšiny v Č-SR. Česko-Slovenská vláda žiadala, ak bude prizvané na arbitráž Poľsko, aby súčasne bolo prizvané aj Rumunsko.⁸⁸

5.2.1 Protokol a rozsudok arbitrážneho rozhodnutia

Vlastný akt arbitrážneho konania sa uskutočnil 2. novembra 1938 v zámku Belveder vo Viedni. Česko-slovenskú delegáciu viedol minister zahraničných vecí F. Chvalkovský a I. Krno. Do Viedne sa dostavili i zástupcovia slovenskej autonómnej vlády Dr. J. Tiso, F. Ďurčanský, generál R. Viest, P. Teplanský a V. Tuka. Vládu Podkarpatskej Rusi zastupoval jej predseda A. Vološin. Maďarskú delegáciu viedli ako pri komárňanských rokovaniach minister zahraničných vecí K. Kánya a minister školstva a cirkevných vecí P. Teleki. Nemecko zastupovali minister zahraničných vecí J. von Ribbentrop a ríšsky maršál Herman Göring. Taliansku delegáciu viedol minister zahraničných vecí G. Ciano. Úlohu arbitrov plnili J. von Ribbentrop a G. Ciano.

Rokovanie arbitráže začalo o 12,00 hod. uvítacím príhovorom J. von Ribbentropa, ktorý požiadal maďarskú a česko-slovenskú delegáciu, aby predniesli svoje stanoviská. Minister Kánya vystúpil ako prvý, doplnil ho P. Teleki. Uviedli, že Maďarsko pri rokovaniach navrhovalo riešenie otázky národnostnej menšiny v Č-SR formou plebiscitu alebo arbitráže. Podkladom pre rozhodovanie musí byť zásada, že všetky územia, kde Maďari tvoria väčšinu 50 % musia byť postúpené Maďarsku, aby sa pritom vychádzalo zo sčítania ľudu z roku 1910.⁸⁹

Potom vystúpili za česko-slovenskú delegáciu F. Chvalkovský a I. Krno. V zdvorilostnom prejave F. Chvalkovský uviedol: „Prišli sme do Viedne plní dôvery v objektivitu veľmocí voči nám“.⁹⁰ I. Krno hovoril o priebehu a zásadách česko-slovenskej politiky pri rokovaní s Maďarskom v Komárne a odpovedal na argumenty maďarskej delegácie. Zdôraznil, že

⁸⁸ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 185

⁸⁹ Tamtiež, s. 195

⁹⁰ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 198

spravodlivé národné riešenie vyžaduje, aby menšiny boli v oboch štátoch približne v rovnakom počte. Tento cieľ sledoval aj česko-slovenský návrh z 22. októbra 1938. Na záver minister F. Chvalkovský požiadal, aby Dr. J. Tiso a A. Vološin boli prizvaní na arbitrážne rokovanie. Arbitri J. von Ribbentrop a G. Ciano požiadavku odmietli s tým, že ide o schôdzu ministrov zahraničia, ktorá nemôže byť rozšírená. Tým bola ukončená prvá časť rokovaní.

Rozhodujúce rokovanie nasledovalo po slávnostnom obede, keď sa arbitri odobrali do osobitnej miestnosti, kde sa pustili do vytyčovania novej hranice medzi Maďarskom a Česko-Slovenskom. Stihli to za štyri hodiny. Neskôr sa taliansky minister G. Ciano chválil, že sa mu podarilo presvedčiť ministra J. von Ribbentropa a posunúť na úkor slovenského osídlenia maďarskú hranicu viac na sever. Večer o 19,00 hod. prečítal minister J. von Ribbentrop arbitrážne rozhodnutie. Rozhodnutie obsahovalo dva dokumenty a mapu s vyznačenou novou hranicou:

1. *Protokol* o arbitrážnom verdikte, v ktorom nemecký a taliansky minister zahraničných vecí prostredníctvom odovzdanej mapy zainteresovaným ministrom určili rozsah územia, ktoré malo Č-SR odstúpiť Maďarsku.⁹¹
2. *Arbitrážny rozsudok* nemeckého ministra zahraničných vecí J. von Ribbentropa a talianskeho ministra zahraničných vecí G. Ciana, ktorý obsahoval podmienky a spôsob vykonania viedenského verdiktu pre oboje zainteresované vlády.⁹²

Protokol podpísali arbitri a ministri zahraničných vecí Maďarska a Česko-Slovenska. V Protokole sa uvádzalo, že sa oboznámili s mapou s novými hranicami a menom svojich vlád opätovne potvrdili ich predchádzajúce vyhlásenie z 30. októbra 1938, že prijímajú arbitrážny rozsudok ako konečné riešenie a zaväzujú sa ho bezvýhradne a bezodkladne uskutočniť.

Rozsudok bol podpísaný J. von Ribbentropom a G. Cianom. Samotný text rozsudku obsahoval preambulu a sedem bodov. V preambule sa uvádzalo, že na základe žiadosti maďarskej kráľovskej vlády a česko-slovenskej vlády sa zainteresované strany stretli vo Viedni, aby arbitrážou urovnali medzi nimi nevyriešenú otázku územia, ktoré má byť odstúpené Maďarsku. Ďalej sa v nej uvádzalo, že ríšskonemecký minister zahraničných vecí J. von Ribbentrop a taliansky minister zahraničných vecí G. Ciano vyriekli nasledovný rozsudok:

⁹¹ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 201-202

⁹² Tamtiež, s. 203 – 204

1. Územie, ktoré má Československo odstúpiť Maďarsku, je vyznačené na pripojenej mape. Vytýčenie hranice priamo na mieste sa prenecháva maďarsko-československému výboru.
2. Vyprázdňovanie územia Československom, ktoré je určené na odstúpenie, sa začne 5. novembra 1938 a skončí sa do 10. novembra 1938. Jednotlivé etapy vyprázdňovania a obsadzovania, ako aj ich ďalšie modalitty, okamžite stanoví maďarsko-československý výbor.
3. Československá vláda sa postará, aby územie, ktoré odstupuje, ostalo pri vyprázdňovaní v riadnom stave.
4. Jednotlivé otázky vyplývajúce z odstúpenia územia, osobitne otázky štátnej príslušnosti a opcie, bude riešiť maďarsko-československý výbor.
5. Maďarsko-československý výbor sa tiež dohodne na podrobnejších ustanoveniach na ochranu osôb maďarskej národnosti, ktoré ostanú na území Československa a osôb nemaďarskej národnosti nachádzajúcich sa na odstúpenom území. Tento výbor sa postará najmä o to, aby maďarská národná skupina v Bratislave získala rovnaké postavenie ako ostatné tamojšie národné skupiny.
6. Ak odstúpením územia Maďarsku vzniknú nevýhody a problémy hospodárskeho alebo dopravno-technického rázu pre územie zostávajúce Československu, maďarská kráľovská vláda urobí všetko, čo je v jej moci, aby v zhode s československou vládou takéto nevýhody a ťažkosti odstránila.
7. V prípade, že pri realizácii tohto arbitrážneho rozhodnutia vzniknú ťažkosti alebo pochybnosti, maďarská kráľovská vláda a československá vláda sa o nich dohodnú priamo. Ak by sa pritom nemohli na niektorej z otázok zhodnúť, predložia ju na definitívne rozhodnutie nemeckej a talianskej kráľovskej vláde.

5.2.2 Politické dôsledky prvej viedenskej arbitráže

Kým maďarská strana prejavovala spokojnosť s výsledkom arbitráže, česko-slovenská reprezentácia bola šokovaná pri pohľade na predloženú mapu, ktorá zasahovala hlboko do slovenského etnika. Na mape bolo vyznačené územie, ktoré Česko-Slovensko muselo

odstúpiť. Išlo o územie na juh od čiary: Štvrtok na ostrove, Bernolákovo, Galanta, Šurany, Komjatice, Vráble, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Jelšava, Rožňava a Košice vrátane.⁹³ Slovensko stratilo železničné spojenie s Podkarpatskou Rusou a spojeneckým Rumunskom, najúrodnejšiu pôdu na juhu krajiny, boli prerušené dopravné tepny a násilne rozdelené okresy. V hodnotení ministerstva zahraničných vecí Č-SR zo dňa 14. novembra 1938⁹⁴ sa uvádzalo, že nová hranica odtrhla od Slovenska mnohé oblasti kompaktne obývané slovenským etnikom, v ktorých maďarské obyvateľstvo tvorilo len veľmi nepatrný zlomok. K Maďarsku bolo pripojených 779 obcí, z toho bolo 170 obcí, v ktorých žila slovenská väčšina. Slovensko stratilo územie v rozsahu 10 309,27 km² s 853 670 obyvateľmi, z ktorých bolo 272 145 Slovákov, 503 980 Maďarov, 8 947 Nemcov, 26 151 Židov, 1 825 Rusínov, 14 617 osôb iných národností a 26 005 cudzincov. Ani na Podkarpatskej Rusi nebola rešpektovaná národnostná zásada pri určovaní novej hranice. K Maďarsku bolo pripojené hlavné mesto Užhorod a druhé najväčšie mesto Mukačevo. Podkarpatská Rus stratila územie o rozlohe 1 523 km² s 173 233 obyvateľmi, z toho bolo 83 578 Maďarov, 33 453 Rusínov, 25 427 Židov, 16 466 Čechov a Slovákov, 4 534 Nemcov a zvyšok tvorili cudzinci.

5.2.3 Obsadenie Podkarpatskej Rusi a časti územia východného Slovenska maďarskými vojskami

Napriek získaniu rozsiahleho územia Maďarsko stále nebolo spokojné. Usilovalo sa o pripojenie územia východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi (od decembra 1938 bol prijatý nový oficiálny názov – Karpatská Ukrajina). Pod Hitlerovým nátlakom 14. marca 1939 bol vyhlásený vznik samostatného Slovenského štátu. Nemci 15. marca 1939 okupovali zvyšok územia Česko-Slovenska a vytvorili Protektorát Čechy a Morava. Maďarské vojská už 15. marca 1939 obsadili a okupovali Podkarpatskú Rus. Už 15. marca 1939 porušili maďarské vojská hranice medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou a obsadili časť územia východného Slovenska. Veľký útok na východe Slovenska začal 23. marca 1939, maďarské vojská postúpili do hĺbky 15 – 25 km na západ, došlo k vojenským stretom. Vojenský konflikt známy ako „malá vojna“ trval 3 dni. Do konfliktu sa vložilo

⁹³ DEÁK, L. Viedenská arbitráž – „Mníchov pre Slovensko“. Bratislava: Nadácia KORENE, 1998, s. 34

⁹⁴ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 208-210

Nemecko už 24. marca 1939, prinútilo Maďarsko ukončiť vojenské akcie a pristúpiť k rokovaniu so slovenskou vládou. Od 27. marca 1939 do 4. apríla 1939 slovenská vládna delegácia rokovala v Budapešti s predstaviteľmi maďarskej vlády. Pod nátlakom a z obavy straty ešte väčšieho územia slovenská strana ustúpila. Na základe protokolu zo 4. apríla 1939 sa stanovila nová východná hranica medzi Slovenským štátom a Maďarskom. Slovensko stratilo územie o rozlohe 1 697 km² s 69 636 obyvateľmi, z toho 26 981 Slovákov a žiaden Maďar.⁹⁵ Napriek určitej stabilizácii napätie medzi Maďarskom a Slovenskom naďalej pretrvávalo. Postavenie Slovenského štátu sa posilnilo až po skončení poľského ťaženia, na ktorom Slováci aktívne participovali. Maďari sa však nevzdávali svojich plánov pričleniť Slovensko k Maďarsku.

5.3 Druhá viedenská arbitráž, odstúpenie rumunských oblastí Maďarsku, Bulharsku a Sovietskemu zväzu

Maďarsko sa neustále usilovalo zvrátiť výsledky Trianonskej mierovej zmluvy, získať stratené územie a obnoviť hranice v rozsahu pôvodných hraníc Uhorska. Po obsadení oblastí južného Slovenska a Podkarpatskej Rusi zameralo svoju aktivitu na Rumunsko. Po Trianone novovytvorený maďarský štát stratil podstatnú časť svojho bývalého územia. Rumunsku musel postúpiť Bukovinu Transylvániu (Sedmohradsko) a časť Banátu i s tu žijúcimi Maďarmi. Keďže sa maďarská vláda obávala otvoreného vojnového stretu s Rumunskom, spoliehala sa podobne ako v prípade Česko-Slovenska na podporu Talianska a Nemecka.

Rumunsko navyše muselo čeliť aj územným požiadavkám Stalina, ktorý žiadal, aby Sovietskemu zväzu bolo odstúpené územie Besarábie a severnej Bukoviny. Červená armáda 28. júna 1940 obsadila uvedené rumunské oblasti a tieto oblasti boli 2. augusta 1940 pod názvom Moldavská sovietska socialistická republika začlenené do ZSSR.

A. Hitler sa snažil zabrániť vypuknutiu vojenského konfliktu, ktorý by ohrozil dodávky ropy do Nemecka, preto spoločne s B. Mussolinim pozvali rumunskú a maďarskú vládu na rokovania do Viedne. Druhá viedenská arbitráž sa konala dňa 30. augusta 1940 vo Viedni. Arbitrami boli, ako pri prvej viedenskej arbitráži ministri zahraničia Nemecka a Talianska

⁹⁵ DEÁK, L. Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty III. (3. november 1938 - 4. apríl 1939). Martin: Matica slovenská, 2005. s. 379.

J. von Ribbentrop a G. Ciano. Pod veľkým tlakom veľmocí muselo Rumunsko vydať Maďarsku územie polovice Transylvánie (Sedmohradska), ktorá sa od vtedy nazývala Severozápadná Transylvánia, s rozlohou 43 500 km² a s 2,53 mil. obyvateľmi, z toho okolo 1,1 mil. Rumunov a 60 000 Nemcov.⁹⁶ Rozhodnutie arbitrážnej komisie označila rumunská vláda ako druhý Mníchov, pretože Rumunsku spôsobila ohromné ekonomické straty ako i stratu veľkého počtu obyvateľstva.

V priebehu augusta 1940 musela rumunská vláda na základe talianskej požiadavky vyhovieť územným požiadavkám Bulharska. Stalo sa tak 7. septembra 1940, keď bola podpísaná zmluva v rumunskom meste Craiova. Bulharsko získalo územie zvané Quadrilateral (južná časť Dobrudže).

V oslabenom Rumunsku pripravil Hitler štátny prevrat. Maršál Ion Antonescu, vodca fašistickej strany Železná garda, ktorého kráľ Karol II. vymenoval na čelo štátu, prinútil panovníka, aby abdikoval 6. septembra 1940 v prospech svojho syna Michala. V novembri 1940 vstúpila Antonescova fašistická vláda do paktu proti Kominterne a na územie Rumunska prišli nacistické vojská.⁹⁷

Druhá viedenská arbitráž bola nezvratným dôkazom toho, že štáty Malej dohody boli navzájom existenčne prepojené. Oslabenie a neskôr likvidácia Československej republiky, jedného z členských štátov Malej dohody, podpísaním a prijatím mníchovskej dohody a následnej Viedenskej arbitráži, bytostne ohrozilo existenciu ostatných členských štátov. Výsledky a dianie po druhej viedenskej arbitráži len potvrdzovali, že bol definitívne zlikvidovaný Versaillský mierový systém, ktorý garantoval nemeniteľnosť štátnych hraníc v strednej Európe.

6. Právne aspekty a analýza neplatnosti mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže

Pri hodnotení mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže je nutné prihliadať na pomerne zložité medzinárodnoprávne, vnútropolitické vojenské, ekonomické či morálne súvislosti a dôsledky. Aj z tohto dôvodu je pomerne komplikované tieto roviny od seba vzájomne

⁹⁶ Kronika ľudstva. Zost. B. Harenberg. 7. Dopln. sloven. vyd. Bratislava: Fortuna Print, 2005. s. 940

⁹⁷ VLČEK, E. – SCHELLE, K. Právní dějiny 3. Státy střední a východní Evropy. Brno: Masarykova Univerzita Brno, 1998, s. 209.

oddeliť a prihliadať len na právne súvislosti. Ak sa obmedzíme len na právnu stránku veci, aj v nej je možné následne diferencovať roviny či už historickoprávne, medzinárodnoprávne, alebo teoretickoprávne. Je nutné si uvedomovať, že právny výklad mníchovskej dohody sa líši aj podľa toho, či ide o stanovisko československé, nemecké, či britské a francúzske.

Základným predpokladom pri posudzovaní platnosti mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže je najmä vymedzenie toho, čo je medzinárodná zmluva a ako vzniká. Napriek tomu, že ku kodifikácii zmluvného práva prišlo až v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, už predtým malo obyčajovú povahu, ktorá sa len pretransformovala a rozvinula do Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969 (zákon č. 15/1988 Zb., resp. dokument OSN A/CONF. 39/27). Ďalšie pravidlá, týkajúce sa uzatvárania medzinárodných zmlúv boli kodifikované vo Viedenskom dohovore o zmluvnom práve medzinárodných organizácií z roku 1986 (dokument OSN A/CONF. 129/15). Podľa profesora Mráza pod pojmom medzinárodná zmluva môžeme rozumieť „*dohodu medzi štátmi alebo medzinárodnými organizáciami, ktorou sa zakladajú, menia alebo rušia ich vzájomné práva a záväzky podľa medzinárodného práva.*“⁹⁸ Ďalej tiež uvádza, že na vznik platnej medzinárodnej zmluvy je potrebné, aby bol predmet zmluvy možný a dovolený, a aby zmluvné strany riadne prejavili svoju vôľu byť viazané zmluvou. Riadny prejav vôle zmluvných strán je vyjadrený v Deklarácii o zákaze vojenského, politického alebo hospodárskeho donútenia, v ktorom je okrem iného vyjadrené presvedčenie, že štáty musia mať pri uskutočňovaní všetkých úkonov pri zatváraní zmlúv úplnú slobodu. Samotná zásada slobodného súhlasu je upravená v preambule Viedenského dohovoru z roku 1969, v ktorej sa konštatuje, že zásada slobodného súhlasu je všeobecne uznávanou zásadou medzinárodného práva. V dohovore je opísaná najmä v súvislosti s riadnym splnomocnencom zástupcu štátu pri rokovaníach a skutočnom súhlase strán uzatvárajúcich medzinárodné zmluvy.⁹⁹

Podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969 majú hlava štátu, vláda, minister zahraničných vecí, vedúci diplomatickej misie a poverený zástupca štátu na medzinárodnej konferencii alebo v medzinárodnej organizácii *ius representationis omnimodo*, teda právo všestranného zastupovania a nemajú z titulu ústavného postavenia povinnosti predkladať plnú moc. Pre prvé tri vnútroštátne orgány (hlava štátu, vláda, minister zahraničných vecí) však platí na rozdiel od zvyšných orgánov prezumpcia právomoci realizovať všetky akty smerujúce k uzatváraniu zmluvy. Tieto akty však budú

⁹⁸ MRÁZ, S. Medzinárodné právo verejné, Bratislava: EKONÓM, 2011. s 129

⁹⁹ Tamtiež s.140-141

spravidla medzinárodnoprávne platné, aj keby prekračovali hranice ich vnútroštátnej právomoci. Avšak podľa profesora Mráza je možná aj jedna výnimka, ktorú dohovor pripúšťa: „Štát sa môže dovolávať porušenia vnútroštátneho pravidla o právomoci ako dôvodu neplatnosti zmluvy iba vtedy, ak toto porušenie bolo zrejmé (čl. 46). Zástupca štátu by napr. dal súhlas na postúpenie štátneho územia alebo na stratu suverenity svojho štátu. Na takéto akty totiž žiadny normálny štát svoj jednotlivý orgán nikdy nespĺnomocní! Samozrejmosť musí byť ďalej objektívna, to znamená že musí vyplývať z normálneho logického úsudku a odbornej znalosti, ktorú možno v štátnych orgánoch prerokúvajúcich medzinárodné zmluvy predpokladať... ...Zrejmosť porušenia by bola nepochybne daná i vtedy, keby protistrana bola na rozpor daného aktu s vnútroštátnym právom druhej strany oficiálne upozornená, a napriek tomu trvala na uskutočnení aktu. Ako príklad možno uviesť vnútenie mníchovskej dohody Československu v roku 1938, ktorého vláda predtým oficiálne upozornila francúzske a anglickú vládu na to, že podľa platnej československej ústavy vyžaduje každé odstúpenie československého územia predbežný súhlas parlamentu, daný vo forme ústavného zákona.“¹⁰⁰

Článok 52 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969 uvádza: „Každá zmluva, ktorej uzavretie sa dosiahlo hrozbou sily alebo použitím sily za porušenia zásad medzinárodného práva vtelených do Charty Organizácie Spojených národov, je nulitná.“¹⁰¹

Článok 53 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969 uvádza: „Každá zmluva, ktorá v čase svojho uzavretia je v rozpore s imperatívnou normou všeobecného medzinárodného práva, je nulitná. Na účely tohto dohovoru je imperatívnou normou všeobecného medzinárodného práva norma prijatá a uznaná medzinárodným spoločenstvom štátov ako celkom za normu, od ktorej nie je dovolené odchyliť sa a ktorá sa môže zmeniť iba novou normou všeobecného medzinárodného práva rovnakej povahy.“¹⁰²

Článok 34 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969 uvádza „Zo zmluvy nevznikajú ani záväzky ani práva tretiemu štátu bez jeho súhlasu.“¹⁰³

Z uvedeného je zrejmé, že formovanie medzinárodného práva bolo poznačené mníchovskými udalosťami aj následnou viedenskou arbitrážou. Ako je však už skôr spomenuté, Viedenské dohovory vychádzali z obyčajového práva, ktoré bolo aplikované

¹⁰⁰ Tamtiež s. 142

¹⁰¹ SEPEŠI, P. VIEDENSKÝ DOHOVOR o zmluvnom práve (Viedeň, 23.5.1969) In *Učená právnická spoločnosť* [online] 2010 [cit. 2014-10-17]. Dostupné na internete: <[http://www.ucps.sk/clanok-0-795/VIEDENSKY_DOHOVOR_o_zmluvnom_prave_\(Vieden__23_5_1969\).html](http://www.ucps.sk/clanok-0-795/VIEDENSKY_DOHOVOR_o_zmluvnom_prave_(Vieden__23_5_1969).html)>

¹⁰² Tamtiež

¹⁰³ Tamtiež

a používané ako obyčajové právo už v dobe pred druhou svetovou vojnou. Spomenuté okolnosti platného uzatvárania zmlúv nám z dnešného pohľadu dávajú jednoznačnú odpoveď na otázku platnosti mníchovskej dohody a následných arbitráží, teda že boli neplatné.

Mníchovská dohoda predstavuje z hľadiska medzinárodného práva *res inter alios acta nec nocere nec prodesse potest*. Išlo teda o jednoznačný akt na ťarchu tretieho, ktorý medzinárodné právo nepripúšťa. Na rokovanie do Mníchova nebolo Československo ani len pozvané, napriek tomu, že sa malo jednať o jeho vlastnom suverénnom území a obyvateľoch, tým nebola splnená podmienka spôsobilosti zmluvných strán. Zmluvné štáty ďalej rokovali bez riadneho prejavu zmluvnej strany, ktorej sa zmluva mala týkať, Československo taktiež nemohlo splniť ani podmienku riadneho prejavu vôle. Z medzinárodnoprávného hľadiska taktiež signatári neboli spôsobilí na podpísanie tejto zmluvy, nakoľko predmet zmluvy nebol dovolený. Celá konferencia sa niesla v duchu hrozby a hrozby použitia sily, čo je absolútne neprípustné. Zmluva vynútená na štáte hrozbou alebo použitím sily je *ipso iure* nulitná, teda absolútne neplatná a ničotná. Rovnako ako mníchovská dohoda a následná viedenská arbitráž.

Československé argumenty neplatnosti mníchovskej dohody prešli od začiatku druhej svetovej vojny určitým vývojom. No v jednom sa zhodujú, a to v tom, že mníchovská dohoda je neplatná, či dokonca nulitná. Pohľad medzinárodného spoločenstva sa vyvíjal inak a až takmer do polovice druhej svetovej vojny jej platnosť nespochybňovalo. Až po vojne a na základe nového povojnového usporiadania bolo akceptované nové nazeranie na túto dohodu. Jednou zo základných otázok pri posudzovaní platnosti je proces, akým bola dohoda prijatá, teda to, že ju Československo prijalo pod nátlakom a pod hrozbou použitia sily zo strany Nemecka. Toto tvrdenie sa stalo základným kameňom teórie právnej a politickej kontinuity Edvarda Beneša. Beneš ju využil aj na podporu obnovy svojej prezidentskej funkcie v londýnskom exile, nakoľko tvrdil že jeho rezignácia je vďaka nátlaku zo strany Nemecka neplatná. Snaha o „oduznanie“ mníchovskej dohody taktiež súvisela s presvedčovaním západných mocností o tom, že Československo bolo vo vojnovom stave s Nemeckom už od septembra 1938, teda celý rok pred vypuknutím druhej svetovej vojny. Ako uvádza prof. Jan Kuklík, ďalším dôvodom je to, že odstúpenie štátneho územia bolo podľa §3, ods. 1 a §64 ods. 1 písm. I Ústavní listiny z roku 1920 možné len na základe ústavného zákona, ktorý mohlo prijať len Národné zhromaždenie ako najvyšší zákonodarný orgán, a teda vláda nebola na dohodu o odstúpení oprávnená. Avšak súhlas Národného zhromaždenia nikdy nebol vydaný a k prijatiu mníchovského diktátu prišlo len v mene prezidenta a vlády.

Vtedajší československý minister zahraničných vecí druhý deň po podpise mníchovskej dohody uviedol ako stanovisko vlády, že „*se podrobujeme rozhodnutí, k němuž došlo v Mnichově bez nás a proti nám.*“ Ak by sme aj pripustili možnosť, že mníchovská dohoda vznikla platne, zanikla v okamihu jej závažného porušenia Nemeckom, ku ktorému prišlo najmä 15. marca 1939, kedy Hitler obsadil aj zvyšok Česko-Slovenska.¹⁰⁴

Ďalším argumentom je aj následná neplatnosť dohody na základe toho, že pomníchovské hranice neboli medzinárodne garantované. Československo taktiež nebolo signatárom dohody a išlo teda o res inter alios acta, teda o dohodu tretej strany. Veľká Británia a Francúzsko taktiež ako členovia Spoločnosti národov porušili článok 10 a článok 20 Paktu Spoločnosti národov, ktoré zaisťovali územnú celistvosť a politickú nezávislosť štátov. Článok 20 vyhlasoval za vopred zrušené (abrogation) všetky záväzky, ktoré boli v rozpore so záväzkami podľa Paktu. Napriek tomu, že Nemecko vystúpilo zo Spoločnosti národov, bolo viazané týmito záväzkami podľa Versailleskej mierovej zmluvy, ktorú nebolo oprávnené jednostranne revidovať alebo rušiť. Nemecko porušilo tiež Locarnské zmluvy a československo-nemeckú rozhodcovskú zmluvu z roku 1935.¹⁰⁵

Dôvodom neplatnosti je aj bezprostredná hrozba vojny ako politického prostriedku, tým je mníchovská dohoda a viedenská arbitráž porušením Briand-Kellogovho paktu z 8. augusta 1928, ktorý takýto spôsob politického nátlaku a jednania jednoznačne zakazoval.¹⁰⁶

Na Československo však vyvíjali nátlak aj Veľká Británia a Francúzsko, a to nótou z 19. septembra 1938, ktorou vyzývali Československo k odstúpeniu pohraničných území Nemecku. Československá vláda po vyhrážkach požiadavku prijala, avšak s výslovným prehlásením, že koná na základe donútenia.

Prvým oficiálnym dokumentom, v ktorom sa objavila myšlienka neplatnosti mníchovskej dohody, boli verejné vystúpenia a memorandá, ktoré pripravil Edvard Beneš počas svojho pobytu v USA.

Československý pohľad na mníchovskú dohodu sformuloval Beneš v príhovore, ktorý predniesol 8. júna 1939 v Pilsen Parku v Chicagu nasledovne: „*Nie sme.... mníchovskou dohodou viazaní, jednak preto, že ústavne nikdy prijatá nebola, jednak preto, že bola nacistickým diktátorským Nemeckom násilne a svojvoľne zrušená realizovaním takzvaného protektorátu. Pre nás teda vzhľadom k Nemecku neexistuje. Pôjdeme do boja za slobodu*

¹⁰⁴ NĚMEČEK, J. Mnichovská dohoda. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 324-326

¹⁰⁵ VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. Československé právní dějiny (1918-1992). 2. vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013, s. 66-67

¹⁰⁶ MAJER, M. Briand Aristide In *encyklopédia.sme.sk* [online] 2002 [cit. 2014-10-24] Dostupné na internete: <<http://encyklopedia.sme.sk/c/893774/briand-aristide.html>>

svojej starej vlasti a za vydobytie svojej starej Československej republiky. Neuznávame a neuznáme ani právne, ani politicky žiadneho fait accompli. Neuznáme žiadne obsadenie, a preto náš štát stále legálne pre nás existuje ďalej. Neprijmeme ani viedenskú arbitrážnu dohodu o Slovensku a Podkarpatskej Rusi, ktorú Maďarsko svojvoľne a násilne porušilo. Ideme svetom ďalej hrdo a pevne, ako občania Československej republiky...“¹⁰⁷

Podľa docenta Pavla Maršáleka je kontinuita, teda identita, štátu zachovaná, pokiaľ štát zostáva tým istým subjektom medzinárodného práva bez ohľadu na zmeny, ktoré ho zasiahli. Nesmie teda prísť k jeho zániku, ku ktorému dochádza odpadnutím jedného, alebo viacerých konštitutívnych elementov, teda štátneho územia, obyvateľstva, štátnej moci. Zánik štátu podľa medzinárodného práva nespôsobí anexia, okupácia, zmeny územného rozsahu (vrátane secesie) a počtu obyvateľov, zmena formy štátu či vlády, zmena spoločenského zriadenia, či dočasná neexistencia najvyšších orgánov štátnej moci.

Všeobecne kontinuita označuje súvislosť a diskontinuita nepretržitosť vývoja. Rovnako to platí aj pri vývoji práva. O formálnu kontinuitu sa jedná, pokiaľ k zmene právneho poriadku dochádza podľa kompetenčných a procesných predpisov tohto poriadku. Teda ak je zachované jeho pôvodné ohnisko. Prerušuje ju revolúcia v právnom zmysle, teda udalosť, ktorá rušivo zasiahne do spôsobu tvorby práva ustanoveného v ústave. Tá zakladá formálnu diskontinuitu. Naopak o materiálnu kontinuitu ide vtedy, keď nie je obsahový rozdiel medzi dvomi stavmi právneho poriadku, poprípade medzi dvomi takýmito poriadkami, alebo keď z obsahového hľadiska neprichádza k skokom. Pretrháva ju náhla zmena spoločenských pomerov, teda revolúcia v politickom, sociálnom a hospodárskom význame. V jej dôsledku prichádza k materiálnej diskontinuite. Pre vzťah formálnej a materiálnej kontinuity (diskontinuity) platí, že jedna nemusí nutne sprevádzať druhú, ani ju vyvolávať.¹⁰⁸

Otázku právnej kontinuity otvoril už počas druhej svetovej vojny Beneš s jeho spolupracovníkmi, kedy sformulovali teóriu právnej kontinuity. Tá bola politickým programom obnovy Československa v predmníchovských hraniciach a taktiež prostriedkom legitimácie zahraničného odboja. Po vojne začala prebiehať diskusia teoretikov, právnikov i politikov o tom, či sa podarilo zachovať kontinuitu československého štátu a práva. Túto diskusiu vyvolalo jednoznačné zistenie, že oficiálne presadzovaná teória právnej a politickej kontinuity nezodpovedá povojnovej realite.

¹⁰⁷ NĚMEČEK, J. Mnichovská dohoda. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 327

¹⁰⁸ POTOČNÝ, M. – ONDRŘEJ, J. Medzinárodní právo veřejné. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 27

Zhoda pretrvávala v tom, že nepretržitú existenciu republiky neprerušila ani mníchovská dohoda, ani následná okupácia a vznik Slovenského štátu, rovnako ako ani povojnové zmeny územného rozsahu republiky (strata Podkarpatskej Rusi), odsunutie nemeckého obyvateľstva, či reforma štátneho zriadenia, hospodárskeho a sociálneho poriadku.¹⁰⁹

Nesúhlas s týmto názorom vyslovili stúpenci brnianskej normatívnej školy, ktorí stotožňovali pojem štátu s jeho právnym poriadkom, pretože považovali vydanie ústavného dekrétu č. 2/1940, ktorý nemal oporu v ústavnej listine z roku 1920 ako dôvod diskontinuity práva a štátu. Ďalší z protichodných názorov vyslovil významný odborník na ústavné právo Z. Peška, ktorý napísal, že revolučnú zmenu ústavy v predchádzajúcom období je potrebné chápať ako „*přerušení dosavadní právní souvislosti a tím jako ztrátu státní totožnosti.*“¹¹⁰

O kontinuitu právneho poriadku a jej prípadný charakter, teda či bola formálna či materiálna, poprípade obojaká, bol vedený rozsiahly odborný právnický spor, ktorý je možné zhrnúť nasledovne:

1. formálnu kontinuitu (s rozdielnym postojom k materiálnej kontinuite) československého práva uznávali Z. Neubauer (avšak len do vydania ústavného dekrétu č. 47/1945 Sb. o Prozatímním Národním shromáždění, pričom poukazoval na niektoré diskontinuitné momenty, napríklad mníchovskú dohodu, či zavedenie nového politického a hospodársko-sociálneho poriadku. J. Pošvár zastával názor, že z materiálneho hľadiska bola kontinuita prerušená politickou, hospodárskou a sociálnou revolúciou, neskôr svoj názor pozmenil a priklonil sa k tomu, že aj keď sa celkovo jednalo o kontinuitu, v prípade ústavy prišlo k diskontinuitnému zlomu. P. Körbel kontinuitu spočiatku obhajoval a tvrdil, že ju znemožnili až dôsledky okupácie s SNP. Neskôr ju poprel s odkazom na ústavný dekrét č. 2/1940 a hlásal, že o nej bolo rozhodnuté až na základe ústavného dekrétu č. 47/1945 Sb. Táto kontinuita bola zdôvodňovaná buď pomocou niektorých ustanovení ústavnej listiny, alebo na medzinárodnoprávnej báze, či ako prienik v rámci celej právno politickej koncepcie postavenej na argumentoch londýnskeho odboja a počítajúc s legitimitou národnooslobodzovacieho boja.

¹⁰⁹ BENEŠ, E. Světová krise, kontinuita práva a nové právo revoluční, Praha: Právnické knihk. a nakl. V. Linhart, 1946, s. 32

¹¹⁰ PEŠKA, Z. Naše nové státní zřízení, Praha: Orbis, 1945, s. 148.

2. formálnu kontinuitu popieralo a zároveň aspoň určitú časť materiálnej právnej kontinuity uznávalo viacero teoretikov ako napríklad F. Weyr, K. Greif, Z. Peška, Š. Luby, J. Budník či M. Takáč. Ich názor na túto problematiku sa zakladal na tom, že považovali opätovné prevzatie prezidentského úradu E. Benešom a vydanie ústavného dekrétu č. 2/1940 za revolúciu v právnom zmysle a samotný tento predpis za tzv. nové ohnisko československého právneho zriadenia. Luby s Takáčom považovali za hlavný dôvod diskontinuity v počínaní SNR, ktorá podľa Lubyho robila revolúciu proti československému právnemu poriadku.

3. úplne rozdielny pohľad na problematiku prezentoval J. Dolanský a ostatní komunisti, ktorí už z presvedčenia odmietali akúkoľvek nadväznosť na prvorepublikové pomery. Išlo im totiž o revolúciu a nie o reštitúciu. Zároveň zastávali dogmatické riešenie zdôrazňujúce absolútnu diskontinuitu s predchádzajúcim vývojom. Tento názor sa stal po februári 1948 oficiálnou doktrínou, ktorej sa prispôsobili aj názory prezentované v odbornej literatúre.

K problému právnej kontinuity sa vyjadril aj Ústavný súd Českej republiky vo svojom náleze č. 55 z roku 1995, v ktorom odmietol akékoľvek spochybňovanie dekrétov prezidenta republiky a jednoznačne akceptoval prakticky všetky body Benešových argumentov.

Podľa môjho názoru sa kontinuitu štátu podržalo udržať a mníchovská dohoda, ani následná viedenská arbitráž neznamenali zánik československého štátu, ale len jeho územné zmenšenie, pričom umožnil niektoré odstredivé tendencie, teda autonómiu Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Tie viedli k prestavbe jeho územnej štruktúry, avšak nemali vplyv na neprerušené trvanie štátu. Napriek tomu, že boli Čechy okupované Nemeckom, na Slovensku vznikol fašistický Slovenský štát a zvyšok územia bol pripojený k okolitým štátom, republika de facto nezanikla a existovala naďalej. Obyvateľstvo ako jeden zo základných kameňov štátov a nositeľ štátnej suverenity, nerezignovalo na stratu svojej štátnej samostatnosti a neopustilo svoju štátnu ideu. Keby sa tomu tak nestalo, až vtedy by štát zanikol a tento stav by sa stal trvalým, nezvratným a bol by uznaným medzinárodným spoločenstvom. Od počiatku sa voči Nemecku stavalo silne odbojové hnutie, ktoré dosiahlo aj po anexii štátneho územia to, že anexia nebola medzinárodne uznaná a podľa medzinárodného práva bola považovaná za dočasný stav. To znamenalo, že štát nemohol zaniknúť a naďalej sa podarilo udržať kontinuitu. Dokonca sa podarilo vytvoriť systém

dočasného štátneho zriadenia, ktorý bol uznaný západnými mocnosťami, pričom sa Československo stalo súčasťou protihitlerovskej koalície.

Neprerušená existencia československého štátu sa teda odvíjala najmä od postoja československého ľudu, inštitucionálne od kontinuity štátnej moci v podobe dočasného štátneho zriadenia, ale predovšetkým aj od uznania medzinárodného spoločenstva.

Neplatnosť mníchovskej dohody uznala Veľká Británia, 30. septembra 1940 potvrdil W. Churchill v rozhlasovom prejave, v ktorom prehlásil, že „*mníchovská dohoda je mŕtva, nakoľko bola zničená mužmi bez zábran, ktorí kontrolujú osud Nemecka.*“ Podľa britského názoru bola mníchovská dohoda platne uzatvorená, avšak jej záväznosť pre Britov zanikla v dôsledku jej závažného porušenia Hitlerom 15. marca 1939, teda Nemeckou okupáciou Čiech. Na tomto názore nič nezmenilo ani britské uznanie československej exilovej vlády 18. júla 1941, ktoré britské výhrady týkajúce sa právnej kontinuity štátu a hraníc úplne nezmenilo, napriek tomu, že sa o to Beneš počas uznávacej procedúry snažil. Československé stanovisko však posilnilo po jeho uznaní zo strany ZSSR, ktoré implikovalo obnovu hraníc pred Mníchovom, čo ZSSR opätovne potvrdil aj v rokoch 1942-1943.

Francúzsky postoj bol iný. Charles de Gaulle prehlásil, že dohody podpísané v Mníchove považuje už od začiatku neplatné, rovnako ako všetky ostatné akty, ktoré sa stali pri realizácii, alebo v dôsledku týchto dohôd. Francúzi neuznávali žiadne územné zmeny, ktoré sa týkali Československa a nastali v roku 1938 a neskôr. Dňa 17. augusta 1944 bola podpísaná československo-francúzska deklarácia, ktorá prehlasovala, že obidve strany „*považujú mníchovskú dohodu so všetkými jej následkami za neplatné od jej počiatku.*“

Rovnako ako Francúzsko sa k otázke mníchovskej dohody postavilo aj Taliansko, ktoré pokladalo mníchovskú dohodu neplatnú od počiatku a rovnako sa postavilo aj k viedenskej arbitráži, ktorú považovalo rovnako za nulitnú.

Nemecko ako porazené malo v okamihu kapitulácie uznať neplatnosť mníchovskej dohody. Medzi špecifické požiadavky spojenými s dohodou patrila už skôr zmienená otázka začiatku vojnového stavu s Nemeckom a Maďarskom, náhrada vojenskej výzbroje a výstroje stratenej po mníchovskej dohode, repatriácia československých príslušníkov z územia Nemecka a taktiež dôsledné potrestanie vojenských vinníkov vo vzťahu k Československu. Nakoľko Československo nikdy neuzatvorilo s Nemeckom mierovú zmluvu a na jeho území vznikla Nemecká demokratická republika (NDR) a Spolková republika Nemecko (SRN), otázka neplatnosti mníchovskej dohody bola jedným z bodov konfrontácie medzi Československom a SRN. NDR naopak v rokoch 1950 a 1967 vyhlásila, že mníchovská

dohoda bola neplatná od samého začiatku a prehlásila ju za „*súčasť zločinného sprisahania vlády nacistického Nemecka proti mieru.*“

Až v zmluve z 11. decembra 1973 sa SRN dohodla s Československou republikou na kompromise, nakoľko požadovala platnosť niektorých dohôd po Mníchove, najmä v otázkach majetku a občianstva. SRN v článku I. predmetnej zmluvy vyjadrila nulitu mníchovskej dohody, avšak vyhradzovala si mať na niektoré dôsledky odlišný názor. V Československu sa nulitosť mníchovskej dohody považovala od samého počiatku, zatiaľ čo v Nemecku až od jej roztrhania Hitlerom v marci 1939. Zmluva medzi ČSFR a SRN o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci z 27. februára 1992 v preambule, s odvolaním na zmluvu z roku 1973, vyjadruje taktiež nulitu mníchovskej dohody. Preambula tiež zdôrazňuje, že československý štát od roku 1918 nikdy neprestal existovať. V tejto zmluve štáty taktiež potvrdili medzi sebou existujúce štátne hranice a zdôraznili, že nemajú voči sebe žiadne územné nároky a nebudú sa takýchto nárokov dožadovať ani v budúcnosti. V roku 1997 v česko-nemeckej deklarácii bolo uvedené: „*Nemecká strana priznáva zodpovednosť Nemecka za jeho úlohu v historickom vývoji, ktorý viedol k mníchovskej dohode z roku 1938, k úteku a vyhánaniu ľudí z československého pohraničia, ako aj k rozbitiu a obsadeniu Československej republiky.*

Lutuje utrpenie a krivdy, ktoré boli spôsobené českému ľudu nacionálne socialistickými zločinmi Nemcov. Nemecká strana vzdáva česť obetiam nacionálne socialistickej vlády a násilia a tým, ktorí tejto vláde kládli odpor. Nemecká strana si je rovnako vedomá, že nacionálne socialistická politika násilia voči českému ľudu prispela k vytvoreniu pôdy pre vojnový útek, vyhánanie a nútené vysídlenie.“¹¹¹

Česká strana naproti tomu vyjadrila poľutovanie nad tým, že povojnovým vyhánaním, ako aj núteným vysídlením sudetských Nemcov z vtedajšieho Československa, vyvlastňovaním majetku a odoberaním občianstva, bolo spôsobené mnoho utrpenia a krívd nevinným ľuďom, a to aj s ohľadom na kolektívny charakter prisudzovania viny.

Pri medzinárodnom právnom hodnotení viedenskej arbitráže je možné dospieť k obdobným záverom ako v prípade mníchovskej dohody. Rovnako bola prijatá pod nátlakom a hrozbou použitia sily. Absentovala náležitosť prejavu vôle Československa. Arbitri taktiež rozhodovali v rozpore s Paktom spoločnosti národov o nemeniteľnosti štátnych hraníc. Rovnako Trianonská mierová zmluva nebola ani nepoužiteľná a ani nedošlo k zmene podmienok, za ktorých bola splnená. Podmienky za ktorých bola prijatá boli rovnaké.

¹¹¹ ČAPKA F.- LUNEROVÁ J. Tragédie Mníchovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011, s. 133-135

Nevznikol teda stav, kedy by sa mohla uplatniť klauzula *rebus sic stantibus*. Arbitrážny rozsudok vychádzal z nepravdivých údajov o útlaku národnostných menšín. Národnostná menšina taktiež nemala podľa Paktu Spoločenosti národov podľa zvykov a obyčajov medzinárodného práva právo na sebaurčenie. Rozhodnutiu tiež chýbal medzinárodnoprávne relevantný titul. Daný rozsudok porušil právo zásady rovnosti a vyrovnanosti práv strán sporu a presadil nadmerným spôsobom práva na sebaurčenie maďarskej menšiny, ktoré popieralo právo na sebaurčenie slovenského národa.¹¹²

Mníchovská dohoda, ako aj viedenská arbitráž boli podľa obžaloby prednesenej v Norimbergu pred Medzinárodným vojenským tribunálom súčasťou, skutkom a konaním, ktoré napĺňalo znaky medzinárodného zločinu – prípravy sprisahania proti mieru.

Na základe uvedených skutočností sa aj počas mierovej konferencii v Paríži konštatovalo, že rozhodnutia sú nulitné, právne nejestvujúce, a preto sa nemohla vyhlásiť ani jeho neplatnosť.

¹¹² ŠMIHULA, D. Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti: zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 10. novembra 2008, Bratislava: ŠEVT s. 91-93

ZÁVER

Celý svet si v tomto roku pripomína 100 rokov od rozpútania globálneho vojnového konfliktu, prvej svetovej vojny, ktorú často nazývame aj Veľká vojna. Priniesla so sebou dovtedy nevídaný rozsah vojnového besnenia, krutosti a smrť miliónoch ľudských obetí. Dlhotrvajúca vojna napáchala nielen ohromné hospodárske škody, ktoré sa rátali v stovkách miliárd dolárov, ale znamenala aj psychickú traumu z prežitého vojnového pekla. Po dojmom týchto hrôz sa víťazné štáty pevne rozhodli, že už viac nedopustia, aby sa zopakoval vojnový konflikt takého rozsahu. Prijali celý komplex medzinárodných aktov, ktoré mali zabrániť rozpútaniu novej svetovej vojny. Predovšetkým išlo o Versaillský mierový systém, medzinárodné zmluvy s porazenými štátmi. Na podporu zachovania mieru a mierového riešenia prípadných konfliktov medzi štátmi vznikla Spoločnosť národov.

Zmenila sa politická mapa Európy. Versaillský mier v roku 1919 priniesol na jednej strane slobodu mnohým národom, vznikli nové demokratické štáty medzi inými aj náš štát, Československá republika. Na strane druhej porazené štáty prišli o veľké územia, boli ponížené a ich nástupnícke štáty boli donútené platiť obrovské vojnové reparácie, ktoré vzhľadom k zničenému hospodárstvu neboli schopné splácať. Tieto štáty predovšetkým Nemecko a Maďarsko sa nikdy nezmierili s výsledkami prvej svetovej vojny.

Versaillský mierový systém aj keď s ťažkosťami predsa len pomáhal udržiavať mier. Na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov 20. storočia sa však svet ocitol v hlbokjej recesii, v celosvetovej hospodárskej kríze. Tento stav priniesol vyostrenie vnútropolitckej situácie v mnohých štátoch viedli k nastoľovaniu totalitných a autoritatívnych režimov. Osobitné to bolo v Nemecku, kde sa rapídne prejavil vzostup radikálnych extrémistických síl, k moci sa tlačil nemecký fašizmus, ktorého predstaviteľom bol Adolf Hitler. K moci ho vyniesla vlna nespokojnosti nemeckého obyvateľstva so stavom spoločnosti, ale aj frustrácia z prehranej prvej svetovej vojny.

V práci upozorňujeme na začiatok pádu kolektívnej bezpečnosti nastavenej po prvej svetovej vojne, keď Spoločnosť národov nebola schopná vykonať akékoľvek aktívne kroky a zabrániť agresii Japonska v Mandžusku ako i útoku fašistického Talianska proti Habešu (Etiópii). Hitler odhalil slabosť spojencov Francúzska a Veľkej Británie v roku 1936, keď podnikol riskantný diplomaticko-vojenský krok obsadením demilitarizovanej zóny v Porýní. Vďaka nečinnosti a obavám oboch západných demokracií z riešenia medzinárodných a európskych problémov vojenskou silou proti agresorovi, umožnili Hitlerovi a jeho

spojencom začať boj za zvrátenie výsledkov prvej svetovej vojny. Nikto nepredpokladal, že po dvoch desaťročiach úsilia o zachovanie mieru bude svet stáť na prahu ešte väčšieho svetového konfliktu, druhej svetovej vojny.

Vznik druhej svetovej vojny sa bolestne dotkol osudov našich dvoch bratských národov Čechov a Slovákov. V rigoróznjej práci sme charakterizovali historické súvislosti vzniku demokratickej Československej republiky, súčasne sme poukázali na zložitú vnútropolitickú situáciu spojenú s nemeckou a maďarskou menšinou, ktorých nespokojnosť, neustále spochybňovanie oprávnenosti samotnej existencie tohto štátneho útvaru a neskôr i priame útoky a incidenty ozbrojených skupín sa stali rozbuškou pre rozbitie republiky.

Ťažiskom práce je analýza politicko-právnych dôsledkov ústupkov Hitlerovi, politiky appeasementu v rokoch 1933-1939, ktorá viedla k mníchovskej dohode a neskôr k viedenským arbitrážam. Politika appeasementu sa aj v dnešnej dobe javí ako nebezpečná a neúspešná. Uvedené medzinárodné zmluvy boli nespravodlivé, boli principiálnym porušením medzinárodného práva. Československo bolo do prijatia zmlúv donútené nátlakom a pod hrozbou sily. To je zároveň aj základným faktom pri analýze neplatnosti týchto zmlúv. V práci bolo jednoznačne preukázané porušenie medzinárodného práva. Prijaté boli bez účasti predstaviteľov československého štátu, bez možnosti brániť sa, bez možnosti odvolať sa. Zároveň spôsobili vnútropolitickú krízu a následne aj postupný rozpad Československa. Mníchovský diktát a tvrdenie o prijatí dohôd pod hrozbou sily sa stalo neskôr aj základným kameňom teórie právnej a politickej kontinuity existencie Československej republiky. Tá bola podľa názoru autora zachovaná a kontinuitu štátu sa podarilo udržať, čo je v práci aj preukázané. Československá republika teda nezanikla, čo potvrdil aj faktický vývoj. Išlo teda len o vynútenú secesiu, čo je aj podľa dostupnej literatúry väčšinové stanovisko autorov, k čomu sa prikláňa aj autor práce.

Mníchovský diktát a neskôr viedenská arbitráž, zrada Československa spojeneckými veľmocami, nepriniesla Európe a svetu vytúžený mier. Stála na začiatku najväčšieho vojnového konfliktu v dejinách sveta, druhej svetovej vojny. Uvedené medzinárodné zmluvy sú historickým dokladom toho, že agresorovi nemožno ustupovať, lebo to ho len povzbudí k ďalším požiadavkám a nakoniec, keď sa bude cítiť dosť silný rozpúta vojnový konflikt. Hitler rozpútal vojnový konflikt globálneho svetového rozsahu, ktorý priniesol nesmierne utrpenie a smrť 72 miliónov ľudí. Je to veľké memento pre nás a budúce generácie.

Zoznam použitej literatúry

1. AILSBY, Ch. 2005. Třetí říše den po dni, Praha: NAŠE VOJSKO, 2005. 189 s. ISBN 80-206-0752-8
2. ANGER, J. 1988. Mnichov 1938. Praha: Nakladatelství svoboda, 1988. 178 s. Bez ISBN
3. BAKA, I. 2010. Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939-1940. Bratislava: Vojenský historický ústav v Bratislave, 2010. 322 s. ISBN 978-809-69375-9-2
4. BENEŠ, E. 1946. Světová krise, kontinuita práva a nové právo revoluční, Praha: Právnické knihk. a nakl. V. Linhart, 1946, 40 s. Bez ISBN
5. BENEŠ, E. 1947. Paměti, Praha: Orbis, 1947. 517 s. Bez ISBN
6. BENEŠ, E. 1968. Mnichovské dny, Praha: Svoboda, 1968. 555 s. Bez ISBN
7. BENEŠ, E. 2005. Německo a Československo, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005. 250 s. ISBN 80-86495-29-9
8. BENEŠ, E. 2008. PAMĚTI I. Mnichovské dny, Praha: Nakladatelství Academia, 2008. 413 s. ISBN 978-80-200-1529-7
9. BENEŠ, E. 2008. PAMĚTI II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Praha: Nakladatelství Academia, 2008. 476 s. ISBN 978-80-200-1529-7
10. BENEŠ, E. 2008. PAMĚTI III. Dokumenty, Praha: Nakladatelství Academia, 2008. 618 s. ISBN 978-80-200-1529-7
11. BEŇA, J. 2001. Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2001. 391 s. ISBN 80-8055-477-3
12. BOBÁK, J. 2000. Slovenská republika (1939 – 1945). Martin: Matica slovenská, 2000. 290 s. ISBN 80-7090-576-X
13. BŮHM, T. E. 2000. V boji o holú národnú existenciu. Bratislava: Bernharda Jenčíková – Fabrici, 2000. 444 s. ISBN 80-968412-8-9
14. BŮHM, T. E. 1994. V šesťročnom zajatí (Spomienky na roky 1938-1945). Martin: Matica slovenská, 1994. 255 s. ISBN 80-7090-295-7
15. BYSTRICKÝ, V. – MICHELA. M. – SCHVARC. M. a kol. 2010. Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska. Bratislava: VEDA, 2010. 575 s. ISBN 978-80-224-1150-9

16. ČAPKA, F. – LUNEROVÁ, J. 2011. Tragédie mnichovské dohody. Bratislava: Computer press, 2011. 152 s. ISBN 978-80-251-3376-7
17. DEÁK, L. – KOLNÍK, J. 2001. Viedenská arbitráž - 2. november 1938 : dokumenty 1. Martin: Matica slovenská, 2001. 253 s. ISBN 80-7090-630-8
18. DEÁK, L. 2003. Viedenská arbitráž - 2. november 1938 : dokumenty 2. Martin: Matica slovenská, 2003. 304 s. ISBN 80-7090-678-2
19. DEÁK, L. 2005. Viedenská arbitráž - 2. november 1938 : dokumenty 3., Martin: Matica slovenská, 2005. 454 s. ISBN 80-7090-795-9
20. DEÁK, L. 1998. Viedenská arbitráž - "Mníchov pre Slovensko": 2. novembra 1938 , Bratislava: Korene, 1998. 72 s. ISBN 80-967587-7-2
21. DEÁK, L. 1990. Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939, Bratislava: Veda, 1990. 513 s. ISBN 80-968694-3-4
22. DEÁK, L. 1991. Hra o Slovensko: Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1936-1939, Bratislava: Veda, 1991. 240 s. ISBN 80-224-0370-9
23. DEJMEK, J. a kol. 2011. Zrod novej Európy. Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváraní poválečného mierového systému. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011. 517 s. ISBN 978-80-7286-188-0
24. HEJL, V. 1989. Rozvrat, Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1989. 242 s. ISBN 0-88781-208-2
25. HRONEK, J. 1963, Mnichovská zrada výber dokumentů 1.1.1938-30.9.1938. 1963. 155 s. Bez ISBN
26. HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M. 1996. Vojenské dejiny Slovenska IV. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. 1996. 264 s. ISBN 80-88842-05-0
27. HRONSKÝ, M. 1976, Slovensko na rázcestí. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1976, 284 s. Bez ISBN 1972
28. HETÉNYI, M. – IVANIČ, P. 2010. Prvá Slovenská republika 1939-1945 a jej miesto v našich dejinách. 1. vydanie, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2010. 130 s. ISBN 978-80-8094-721-7
29. HOLLÄNDER, P. 2009. Základy všeobecnej štátovedy. Praha: Aleš Čeněk, 2009. 368 s. ISBN 978-80-73801-78-6
30. HOLUB, J. – LYER. S. 1978. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. 450 s. (Bez ISBN)

31. HRONEK, J. 1963. Mnichovská zrada, Praha: Cs. Tisk. Kanc. 1963, 153 s. Bez ISBN
32. HUBENÁK, L. 2002. Právne dejiny Slovenska do roku 1945. II. diel. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2002. 349 s. ISBN 80-8055-530-3
33. IVANIČKOVÁ, E. 2012. Slovenská republika 1939-1945 v medzinárodných súvislostiach. Historický ústav SAV, Bratislava. 2012. 218 s. ISBN 978-80-970302-7-8
34. KAMENEC, I. 1991. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, 285 s. ISBN 80-711501-5-0
35. KAMAS, P. 2012. Mnichovská dohoda a osud sudetských Němců. Brno: guidemedia etc, 2012. 153 s. ISBN 978-80-905310-0-0
36. KELLER, H. 2009. Slovenská republika 1939-1945 podľa očitého svedka, švajčiarskeho diplomata. LÚČ, Bratislava. 63 s. ISBN 978-80-7114-727-5
37. KLIMKO, J. 1986. Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku. Bratislava: Obzor, 1986. 249 s. (Bez ISBN)
38. KLÍMA, V. 2012. 1938: Měli jsme kapitulovat? Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 319 s. ISBN 978-80-7422-150-7
39. KURAL, V. 2008. Hitlerova odložená válka za zničení ČSR, Praha: Academia, 2008. 235 s. ISBN 978-80-200-1657-7
40. MITÁČ, J. 2011. Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938-1945 : zborník z vedeckej konferencie Šurany 22.-23.marca 2011, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011, 291 s. ISBN 978-80-89335-45-9
41. MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. 2008. Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla s.r.o., 2008. 376 s. ISBN 978-80-89346-02-8
42. MRÁZ, S. Zodpovednosť za porušovanie práva v ozbrojených konfliktoch. Banská Bystrica : UMB, 2007. 137 s., ISBN 978-80-8083-462-3
43. MRÁZ, S. 2011. Medzinárodné právo verejné. Bratislava: Ekonóm, 2011, 280 s. ISBN 978-80-225-3148-1
44. NĚMEČEK, J. 2004. Mnichovská dohoda, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. 387 s. ISBN 80-246-0923-1
45. NEJEZ-BRADLEY, F. J. 2009. Stručné dejiny Třetí říše, Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 2009. 129 s. ISBN 978-80-7354-5
46. NEVILLE, P. 2008. Hitler a appeasement, Praha: Vydavatelství Víkend, 2008. 294 s. ISBN 978-80-86891-98-9

47. OTTOVÁ, E. 2010. Teória práva. 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 2010. 323 s. ISBN 978-80-89122-59-2
48. OVERY, R. 2011. Tretia ríša - Kronika, Bratislava: Fortuna Libri, 2011. 408 s. ISBN 978-80-89379-40-8
49. PEŠKA, Z. 1945. Naše nové státní zřízení, Praha: Orbis, 1945. 43 s. Bez ISBN
50. POSLUCH, M. – CIBULKA, L. 2009. Štátne právo Slovenskej republiky. 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 2009. 341 s. ISBN 978-80-89122-56-1
51. POTOČNÝ, M. – ONDRŘEJ, J. 2002. Medzinárodní právo veřejné. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2002, 511 s. ISBN 80-71795-36-4
52. ROMSICS, I. 2008. Parížska mierová zmluva z roku 1947. Bratislava: Kaligram, 2008. 356 s. ISBN 978-80-8101-014-9
53. SCHELLE, K. 2007. Právní dějiny. Praha: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 1134 s. ISBN
54. SKALOŠ, M. 2011. Slovenské a Československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2011. 428 s. ISBN 978-80-557-0156-1
55. SOJÁK, V. 1958. Mnichov v dokumentech, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958, 304 s. Bez ISBN
56. STRAKA, J. a kol. 2013. Medzinárodné vzťahy. Šamorín: Heuréka, 2013. 292 s. ISBN 978-80-89122-88-2
57. SÚß, D. – SÚß, W. 2012. Třetí říše, Praha: NAŠE VOJSKO, 2012. 383 s. ISBN 978-80-206-1299-1
58. ŠMIHULA, D. 2008. Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti : zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 10. novembra 2008, Bratislava: ŠEVT, 112 s. ISBN 978-80-8106-009-0
59. ŠVECOVÁ, A.– GÁBRIŠ, T. 2009. Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. 267 s. ISBN 978-80-7380-161-8
60. TESAŘ, J. 2000. Mnichovský komplex. Praha: Prostor, 2000, 256 s. ISBN 80-7260-035-4
61. VESELÝ, Z. 2003. Mezinárodní vztahy 20. století. Praha: EPOCH, 2003. s. 38. ISBN 80-86328-14-7
62. VIŠŇOVAN, J. 2003. Krvácajúca hranica : dokumenty o utrpení Slovákov v Maďarsku, Prievidza: Miestny odbor Matice slovenskej, 2003. 513 s. ISBN 80-968694-3-4

63. VIETOR, M. 1968. Dejiny okupácie južného Slovenska 1938-1945, Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968. 505 s. Bez ISBN
64. Kronika ľudstva. Zost. B. Harenberg. 7. Dopln. sloven. vyd. Bratislava: Fortuna Print, 2005. 1335 s. ISBN 80-89144-55-1
65. VLČEK, E. – SCHELLE, K. 1998. Právní dějiny 3. Státy střední a východní Evropy. Brno: Masarykova Univerzita Brno, 1998. s. 298. ISBN 80-7239-019-8
66. VONDRÁŠEK, V. – HANZLÍK, F. 2009. Krajané v USA a vznik ČSR v dokumentech a fotografiích. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009. s. 143 ISBN 978-80-7278-528-5
67. VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. 2013. Československé právní dějiny (1918-1992). 2. vydanie, Bratislava: EUROKÓDEX, 2013. 423 s. ISBN 978-80-89447-99-2
68. VOJÁČEK, L. 2007. Právní dějiny na území Slovenska, Ostrava: Key Publishing, 2007. 450 s. ISBN
69. VOJÁČEK, L. 2008. Právní dějiny Slovenska II (od roku 1918), Bratislava: Poradca podnikateľa, 2008. 151 s. ISBN 978-80-88931-99-7
70. VOJÁČEK, L.- SCHELLE, K. a kol. 1999. Právní dějiny 2. Státy západní Evropy a USA. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 720 s. ISBN 80-7239-028-7
71. ZEMKO, M. – BYSTRICKÝ, V. a kolektiv 2004. Slovensko v Československu (1918-1939). Bratislava: VEDA, 2004. 687 s. ISBN 80-224-0795-X

Internetové zdroje

1. Jednotný automatizovaný systém právnych informácií JASPI – WEB
<http://www.jaspi.justice.gov.sk>
2. Elektronická zbierka zákonov
<http://www.zbierka.sk>
3. Portál EPI
<http://www.epi.sk>
4. Európsky portál elektronickej justície Európskej komisie [online]. 2014 [cit. 2014-09-12]. Dostupné na internete: <https://e-justice.europa.eu/content_international_law-10-sk.do>

5. MAJER, M. Briand Aristide In *encyklopédia.sme.sk* [online] 2002 [cit. 2014-10-24] Dostupné na internete: <<http://encyklopedia.sme.sk/c/893774/briand-aristide.html>>
6. Mukdenský incident In *japonsko.info* [online] [cit. 2014-09-15] Dostupné na internete: <<http://www.japonsko.info/mukdensky-incident.php>>
7. SEPEŠI, P. VIEDENSKÝ DOHOVOR o zmluvnom práve (Viedeň, 23.5.1969) In *Učená právnická spoločnosť* [online] 2010 [cit. 2014-10-17]. Dostupné na internete: <[http://www.ucps.sk/clanok-0-795/VIEDENSKY_DOHOVOR_o_zmluvnom_prave_\(Vieden__23_5_1969\).html](http://www.ucps.sk/clanok-0-795/VIEDENSKY_DOHOVOR_o_zmluvnom_prave_(Vieden__23_5_1969).html)>
8. SÚKUPOVÁ, D. Hitlerovo obsadenie Porýnia In *encyklopédia.sme.sk* [online] 2006 [cit. 2014-09-25]. Dostupné na internete: <<http://encyklopedia.sme.sk/c/2620341/hitlerovo-obsadenie-porynia.html>>

Zoznam príloh

Príloha č. 1: Večerné vydanie novín večer po prijatí anglo-francúzskeho ultimáta z 21. septembra 1938

Príloha č. 2: Zľava doprava Chamberlain, Daladier, Hitler, Mussolini a Ciano pred podpisom mníchovskej dohody.

Príloha č. 3: Adolf Hitler podpisuje mníchovskú dohodu.

Príloha č. 4: Originálny text mníchovskej dohody s podpismi signatárov

Príloha č. 5: Mapa Česko-Slovenska po mníchovskej dohode a viedenskej arbitráži

Príloha č. 6: Nemecký a taliansky minister zv Ribbentrop a Ciano podpisujú viedenskú arbitráž v paláci Belveder a rozhodli tým o zmene hraníc Slovenska na juhu.

Príloha č. 7: Odstraňovanie hraničného kameňa medzi ČSR a Nemeckom po podpise mníchovskej dohody

Drtivé rozhodnutí pod hrozbou úplného zničení.

Vlastní spojenci nám diktovali jako poražení!

Ultimatum, pro jaké v dějinách národů není příkladu. - Všichni spojenci nám odmítli pomoc - Chamberlain s Hitlerem budou dnes rozhodovat o osudu naší vlasti. - Neklesneme, nezahyneme a nezapomeneme! Dějiny nekončí dneskem!

V tisíciletých dějinách jen jeden listopadový den udelil do našeho osudu tak, jako večerjek, 21. září. Vláda republiky byla neuvěřitelným nátlakem zvenčí donucena přijmout to, čím si — očividně mylně — chtějí Anglie a Francie zabezpečit mír. Mělo by se na plno říci, v čem tento tlak zvenčí záležel. Československá vláda byla donucena, přijmout anglo-francouzský plán, a to způsobem, který — jak řekl v rozhlasovém projevu ministr ing. Vavrečka — nemá v dějinách příkladu. Naši spojenci a přátelé nám diktovali, jaké doudy ukládali jen vítězové poraženým. My však poražení nejmáme. Jestliže vláda se přece nakonec musela podvolit a přijmout kruté podmínky, učinila tak — podle ministerské projevu — proto, že chtěla uchránit veškeré obyvatele od marných obětí,

od marného prolévání krve, od nekonečných útrap a obětí. Nepřemohitelná síla národa, který dovedl překonat nejtěžší doby, není a nemůže být zlomena tím. Dnes se radí v Godesbergu pánové Chamberlain a Hitler znovu o nás a zase bez nás. I velká část britské a francouzské veřejnosti očekává výsledek s obavami. Rusko prohlásuje tisy Litvinova v Ženevě, že tyto záležitosti jsou naší vnitřní věcí, do které se nehodá nijak přest, ani diplomaticky ne. Avšak dnešek není posledním dnem dějin. Naš národ bude svou vzdáleností, svou životní silou a odhodlání žít vždy a za všech okolností. Zle, do kterého byl uvřezán bez vlastní viny, překoná vlastní silou a zabezpečí si čestné místo ve světě. Po krutých zkušenostech dneška půjde vlastní cestou za svým národním posláním.

smluvním závazkům, kdyby bylo Československo napadené pro nevyhovující ultimativní požadavkům, které byly na ně kladeny.

Hodina osudného rozhodnutí.

Na půl sedmou byla svolána ministerská rada, konaná v Kolovratském paláci. Schůze potrvála do půl deváté. V 9 hodin sešla se v předsednictví ministerské rady schůze koaliční dvacítky za předsednictví předs. Národního shromáždění, předsedy poslanecké sněmovny Malypetra a předsedy senátu dr. Soukupa. Porady trvaly

po celé dopoledne i odpoledne. V tu dobu zasedala i vláda. Osudové rozhodnutí, strašlivé ve svém dosahu, bylo učiněno před půlnocí hodinou odpolední.

Výzva rozhlasu nabádá k zachování klidu a připomíná, že úřady pracují všude dále, zákonná nařízení a všechna právní ustanovení zůstávají. Soudu a všechny orgány republiky na celém území konají svoji povinnost. Ochrana všech občanů je zabezpečena.

Jednadvaší září.

Den národního smutku, úděsu a ponížení.

Překročí spád události z úterka na středu.

Utřední britského ministerského předsedy Chamberlaina s francouzským kancléřem Hitlerem byla oznámena Československé vládě zpráven, který lze nazvat ultimativním. Československé vládě bylo sděleno, že mír bude zachován jen a podmínkou, že odstoupíme žádání území. V jiném případě nemá právo Československá republika možnost počítat s dalším trváním své státní samostatnosti vůbec. K úraze o požadavcích Francie a Anglie bylo ponecháno Československé vládě jen několik hodin.

Telefonický rozhovor Chamberlain-Hitler.

Vláda čespeká k názoru, že návrh není možno ve zmíněné formě předkládat. V úterý se konala za předsednictví předsedy republiky kašimánská rada. Po ní odpověděla Československá vláda Londýnu a Paříži notou, v níž žádala striktní rozhodnutí rozhodčího soudu na základě arbitrážní smlouvy, kterou Německo s Československem učinilo a její platnost opětovně uznalo. Nota byla odezvána vyslancem francouzskému a britskému mezi 17. a 20. hodinou. Do Londýna a do Paříže došla Československé odpovědi po 21. hodině. Chamberlain radil se o ni s členy vlády a spojil se telefonicky s Hitlerem. Nato byla odpověď oznámena za neuspokojivá a britský vyslanec v Praze dostal nové pokyny. Podobné instrukce dostal také francouzský vyslanec v Praze.

Náhle noční ultimatum Anglie a Francie.

Ve dvě hodiny v noci dostavili se vyslané britský a francouzský k předsedu republiky. Oznamovali mu, že jejich vlády nemohou přijmout Československou odpověď za žádné dalšího

přijetí nebo odmítnutí jejich plánu, aby Chamberlain se mohl podle toho řídit při své cestě k nárokové u Hitlera.

Z toho, co sdělili vyslanec francouzský a britský bylo patrné toto:

1. Ani Francie, ani Anglie nemohly by přý ochraňovat nás proti útoku Německa, jestliže Československo nebude ochotno odstoupit ona území, která byla označena v berlínsko-godensbergských návrzích.

2. Francie se necítí v takovém případě vázaná spojeneckými úmluvami.

3. Anglie by projevila nezájem na dalším osudu Československa, kdyby nebyly její návrhy přijaty.

V této době učinil zástupce sovětské vlády sdělení, že tato vláda se bude řídit mezinárodní smlouvami, to jest, že nám poskytne vojenskou pomoc toliko v tom případě, že ji poskytne také Francie. Případně by byla sovětská vláda ochotna pomoci, kdyby Společnost národů po zjištění příslušných skutečností označila Německo za útočníka. Za dnešního stavu v Ženevě by pomohla, aloe neměla naprosto žádnou naději na úspěch.

Poslední pokus vlády o pomoc Francie.

Ve čtyři hodiny ráno sešli na výbor politických ministrů za předsednictví předsedy republiky. Schůze potrvála téměř dvě hodiny. Vláda učinila ještě jeden pokus. Byl zavolán telefonicky francouzský ministr zahraničních věcí Bonnet, který prohlásil, že nemůže zaručit, že by Francie dostala svým

Litvinov vysvětluje:

Proč i Rusko odmítlo svou pomoc?

Litvinov věru ve Společnosti národů v Ženevě vysvětloval, proč Rusko neposkytl Československu pomoci v nejtěžší chvíli. Učinil svůj projev ve chvíli, kdy už v Ženevě byly správy, že naše vláda londýnské návrhy pod nátlakem Anglie a Francie přijala, ačkoli tyto správy ještě o několik hodin předcházely událostem. Litvinov vysvětlil úvodem všechny případy, v nichž Společnost národů a západní velmoci zklamaly. Nato prohlásil, že v praxích jednotlivých vzala se ruská vláda jakékoliv zaskočení, protože podle jejího názoru šlo o věc vnitropolitickou. Téměř slovy vyjádřil Litvinov diplomaticky to, že ruská vláda nezasáhla do mezinárodního dění, aby rozhodným slovem v Londýně a v Paříži zmařila závazek osudný

Litvinov uvedl dále, že otázku případné vojenské pomoci Československu nahodila francouzská vláda po prvé před odjezdem Litvinovym do Ženevy minulý útek. Ruská vláda v té době, aby vše byla předložena Společnosti národů (jako kdysi Hašebi). Ve své odpovědi ruská vláda potvrdila, aby se přepřed vykonaly všechny možnosti mírového řešení, a to po případě na mezinárodní konferenci. Československá vláda se obrátila na ruskou vládu s otázkou, zda je Rusko v dohodě s Francií ochotno poskytnout okamžitou a účinnou pomoc, teprve před třemi dny (tedy v neděli po zprávách z Londýna, co chystali britský a francouzský ministři). Slavnostně prohlásil, že ruská vláda, že hrda, že s tím nemá nic společného. Formálně má Litvinov pravdu. Pro nás však nešlo o

Strach z budoucnosti. Anglie a Francie

obava: Stačí Hitlerovi jenom Československo, nebo požádá víc?

Po zím činu začínají Londýn a Paříž avatovat vinnu jeden za druhého. Nejprve začali v Paříži obviňovat brisskou vládu, že ona to svým útokem všechno způsobil. V Londýnu teď odpovídá taktik. Práská vláda se rozhodla ustoupit teprve tehdy, když francouzský ministr zahraničí Bonnet na její dotaz odpoví, že nemůže sblit, že by Francie splnila svou spojeneckou povinnost. To je pravě opak toho, co předseda vlády Daladier sblil svým ministrům v pondělí, že totiž Francie neporší svůj závazek, kdýby Praha návrh odmítla a byla za to napadena Německem. Londýnské „Times“ nší, že většina Francouzů přijímá výsledek se stydlivým nležením. Je ještě otázka, zda německý nátokm ství, že, co zitra nabídně Chamberlain Hitlerovi. V Paříži se vytvářelo trdčí, že hrozí krise vlády.

Mussolini a Hitler vztahují ruce na francouzské území.

Málo Francouzů jásá, že se podařilo zabránit válce. Více se ptají, jakou cenu za to zaplatí Francie. Jsou také tisíce už oblašují nároky na Savojsko, Nizozemí a Korsiku. V Tunisu se očekává soustředění tisíce akce. Separatistické hnutí v Alžírsku ohlazuje a je vydatně podporováno. „New York Herald“ upozorňuje, že žádná hranice v Evropě už nemůže být považována za bezpečnou. Na belgické hranici a v dánské Šlesviku panuje nervozita.

Stále ustupování musí skončit konečnou katastrofou.

Bývalý zahraniční ministr Eden promluvil včera ve Stratfordu a jeho řeč byla rozhlášená, předseda do Ameriky. Řekl: „I když vyřazeno z dnešních nebezpečí, přijde do nebezpečí docela jiných rozměrů. Za nebezpečí vyrostlo z toho, že opět se probudí tím, že hrubá síla vytrhává a poráží a zákon ustoupit. Potřebujeme takové situace, bude brzy nemožné. 12. ter je neobyčejně nebezpečné. Nemáme se. Každá nová krise nás vede blíž k válce, jsme stále blíž a blíž prozradit. V minulém týdně se nám

že svět doufat nanevšest v nejistý mír, nekonečné zbrojení a pokles obchodu, což dohromady povede k válce nebo všeobecnému útlaku. Cíli autokracie nejsou pro nás nic nového. V minulosti jsme je museli pravidelně zadržet. V našem životě rostou přesvědčení, že takové atak ustupování nás musí vést jen do stále horšího zmaření. „Náš lid ví, že jednou musíme říci „dost“, a proto Boha, aby se to nestalo až už bude pozdě.“

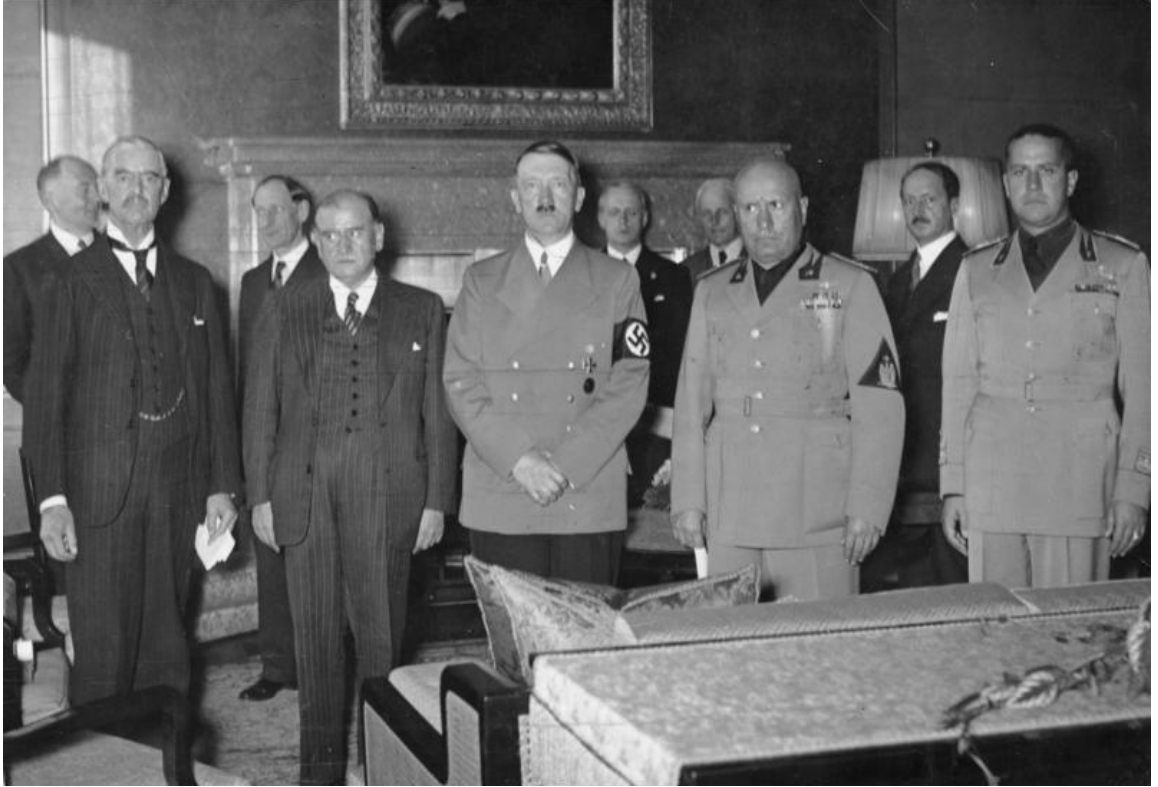
Mezinárodní konference

V Londýně 20. ZÁŘÍ. Je se dnes Chamberlain s Hitlerem dohodno o provedení svého plánu, že smá m 4. od Hitlera už plinu moc, protože s ním mluvili včera v noci. Nemá-li však Chamberlain od Hitlera plně moci a bude-li teprve předkládat Hitlerovi návrhy, mohou nastat potíže. Jakmile bude dohodnut s Hitlerem, avšak Chamberlain smlouvou, kde spojit na svou konstitativní většinu. Potom prý avšak do Londýna konferenci Anglie, Francie, Ruska, Německa, Československa, Polska, Maďarska a Rumunska, aby projednala podrobnosti provedení plánu Chamberlainova. Chamberlain se pokusí, aby Hitler v německém tisku a rozhlasu nařídil přimět a aby poslal domů národním milicím mobilizaci

Zdroj: Mnichovská dohoda 29. září 1938 In Rodina [online] 2013 [cit. 2014-11-10]

Dostupné na internete: < <http://www.rodina.cz/nazor17276286.htm>>

Príloha č. 2: Zľava doprava Chamberlain, Daladier, Hitler, Mussolini a Ciano pred podpisom mníchovskej dohody.

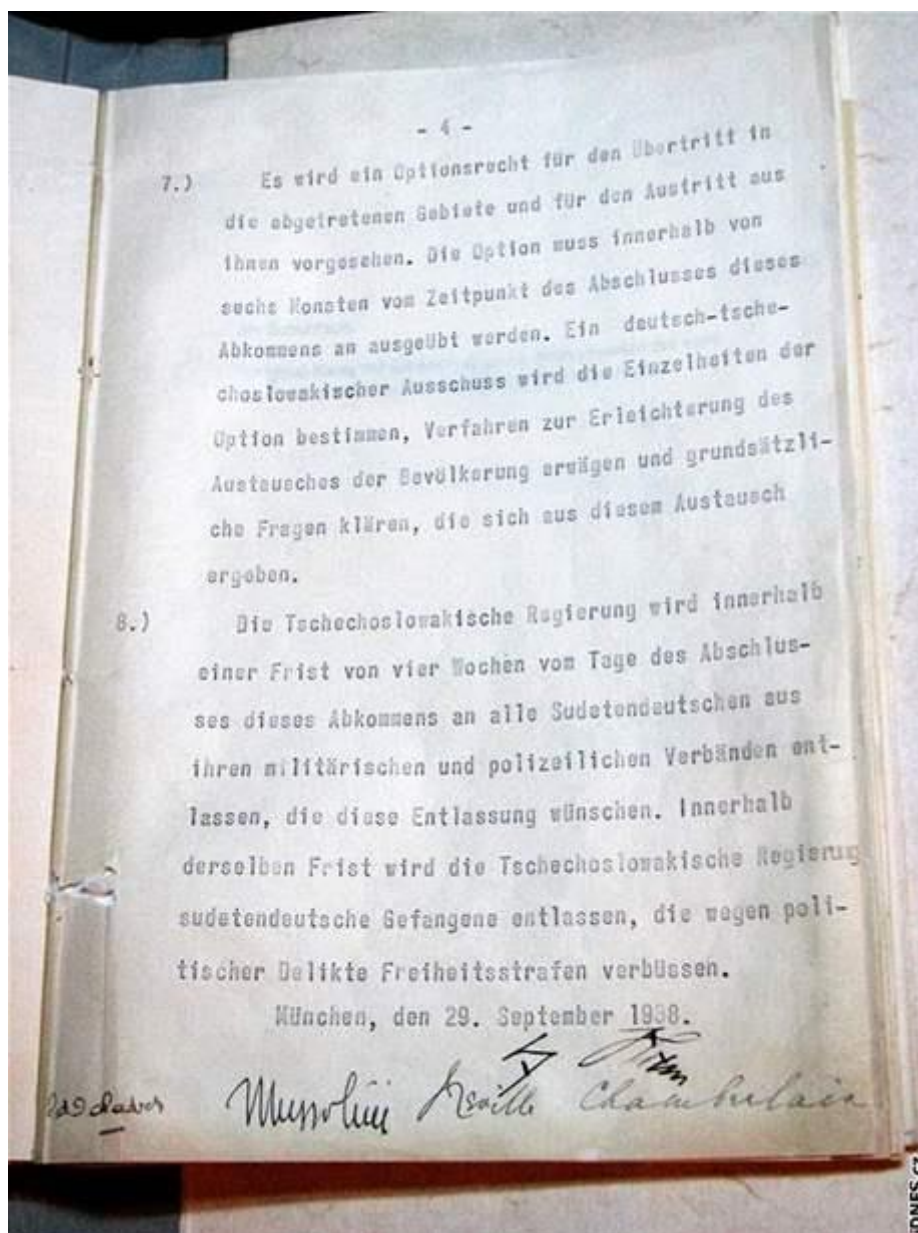
Zdroj: Mníchovská dohoda In *Wikipedia* [online] 2013 [cit. 2014-11-10] Dostupné na internete: < http://sk.wikipedia.org/wiki/Mn%C3%ADchovsk%C3%A1_dohoda >

Príloha č. 3: Adolf Hitler podpisuje mníchovskú dohodu.

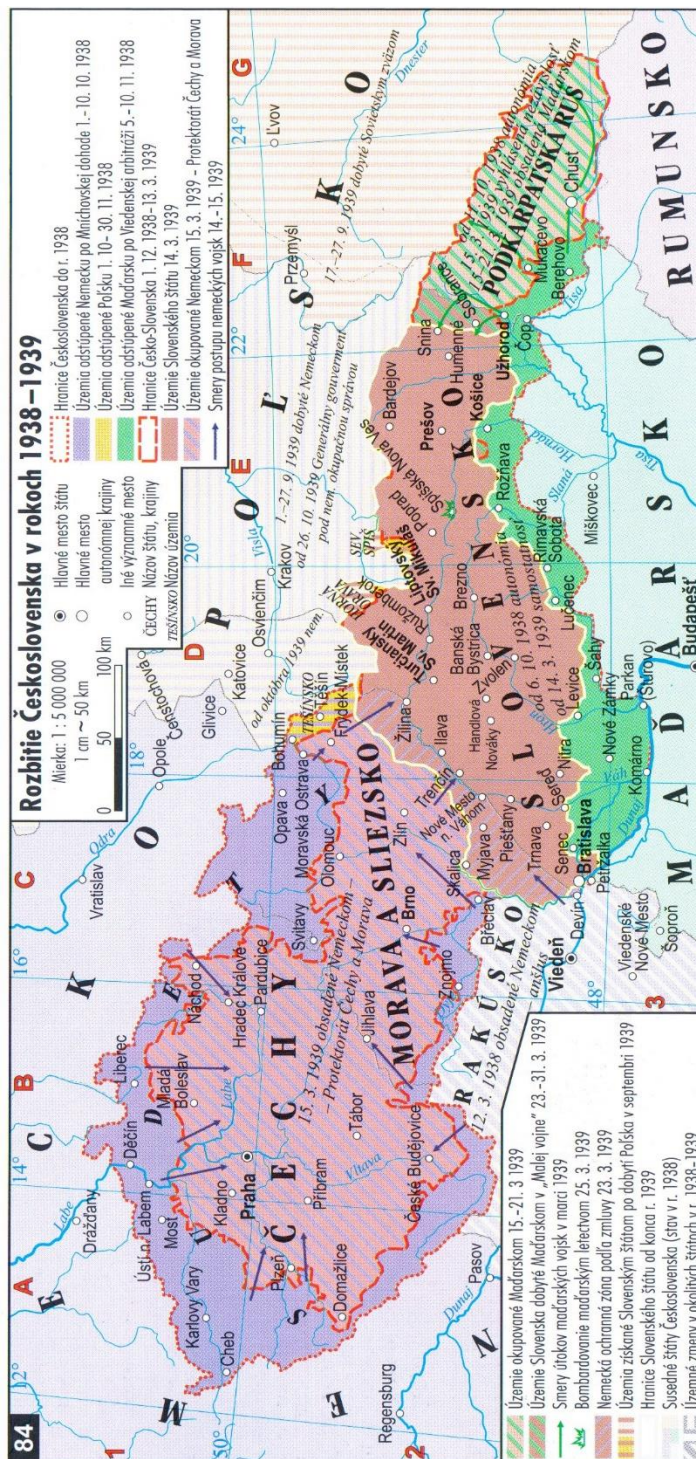
Zdroj: NEDVĚD, J. Mnichov 1938 a jeho odkaz dnešku In *Muzeum Karlovy Vary* [online] 2012 [cit. 2014-11-10] Dostupné na internete: < <http://kvmuz.cz/typ/soudobedejiny/mnichov-1938-a-jeho-odkaz-dnesku> >

Príloha č. 4: Originálny text mníchovskej dohody s podpismi signatárov

Zdroj: Němci zapůjčí do České republiky originál mnichovské dohody In *idnes.cz* [online] 2008 [cit. 2014-11-10] Dostupné na internete: < http://zpravy.idnes.cz/nemci-zapujci-do-ceske-republiky-original-mnichovske-dohody-ply-zahranicni.aspx?c=A080924_093919_zahranicni_stf>

Príloha č. 5: Mapa Česko-Slovenska po mníchovskej dohode a viedenskej arbitráži

Zdroj: Mračná nad Československom In wonders.sk [online] 2014 [cit. 2014-11-10]

Dostupné na internete: <

http://www.ourwonders.eu/dejepis/9r/05_slovenska_republika_1939_1945/doplnovani_e/mracna_nad_ceskoslovenskom.htm>

Príloha č. 6: Nemecký a taliansky minister zv Ribbentrop a Ciano podpisujú viedenskú arbitráž v paláci Belveder a rozhodli tým o zmene hraníc Slovenska na juhu.

Zdroj: VRÁBEL, F. Kto sa zaslúžil o podobu Československo-(Slovensko)-Maďarských hraníc? In *Československá obec legionárska* [online] 2009 [cit. 2014-11-10] Dostupné na internete: < <http://www.csol.cz/domains/csol.cz/index.php/clanky-a-reporty/z-cinnosti-csol/archiv/2009/167-kto-sa-zasluzil-o-podobu-ceskoslovensko-slovensko-madarskych-hranic>>

Príloha č. 7: Odstraňovanie hraničného kameňa medzi ČSR a Nemeckom po podpise mníchovskej dohody

Zdroj: BRÁDKOVÁ, H. Mnichov: Mocnosti nás zradily, jejich jednání ale dává smysl
In *Česká televize* [online] 2013 [cit. 2014-11-10] Dostupné na internete: <
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/243646-mnichov-mocnosti-nas-zradily-jejich-jednani-ale-dava-smysl/>>